

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Ettevõtluse osakond

Annika Raudsepp

**HUVITURISMITEENUSTE ARENDAMINE
MAAPIIRKONNAS EESTI KÄSITÖÖLAAGRITE NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja: Tatjana Koor, MSc

Pärnu 2018

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "....."a.

TÜ Pärnu kolledži osakonna juhataja

.....
(osakonnajuhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....
(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus.....	5
1. Huviturismiteenuste arendamise võimalused maapiirkonnas.....	8
1.1. Huviturism ning selle seos käsitöö ja loometegevusega.....	8
1.2. Huvituristi profiil, huvid, motivatsioon ja eelistused.....	16
1.3. Maapiirkonnas huviturismiteenuste arendamise meetodid.....	23
2. Käsitöö huviturismi teenuste hetkeolukorra analüüs ja arenguvõimalused Eestis.....	32
2.1. Käsitöö huviturismi teenuste turu hetkeolukord Eestis ja uuringute korraldus.....	32
2.2. Käsitöö huviturismi teenuste arendusuuringute tulemuste analüüs.....	41
2.3. Uuringute järelused ja ettepanekud Eesti maapiirkonna käsitöö-, loome- ja turismiettevõtetele käsitöö huviturismi teenuste arendamiseks.....	54
Kokkuvõte.....	64
Viidatud allikad.....	67
Lisad.....	78
Lisa 1. Vabaaja veetmisvõimaluste jagunemine.....	78
Lisa 2. Turismiuuringutes käsitletud motivatsiooniteooriad.....	79
Lisa 3. Käsitöö huviturismi teenuste arendusuuringu etapid.....	80
Lisa 4. Teenusepakkujate intervjuu küsimuste seos teoreetiliste alustega.....	82
Lisa 5. Poolstruktureeritud intervjuude küsimused teenusepakkujatele.....	83
Lisa 6. Käsitööhuviliste küsitluse seos teooria ja varasemate uuringutega.....	85
Lisa 7. Käsitöö- ja meisterdamishuviliste inimeste uuringu ankeet.....	90
Lisa 8. Eesti maakondade turismiinfo veebilehtedel käsitöö õpitubade ja -kursuste info kajastamine.....	107
Lisa 9. Ülevaade autorile teadaolevatest Eestis viimati toimunud või toimuvatest käsitöö- ja loomelaagritest.....	109
Lisa 10. Käsitöö huviturismi teenusepakkujate arvamus ja kitsaskohad	

käsitöölaagrite korraldamisel	114
Lisa 11. Käsitöölaagri tüüpkliendi profiilid	117
Lisa 12. Käsitöö harrastaja persoona	120
Lisa 13. Käsitöö harrastaja tunnete kaart	121
Lisa 14. Käsitöö harrastaja kliendi väärtuspakkumine	122
Lisa 15. Käsitöö harrastaja huvituristi klienditeekond.....	123
Lisa 16. Käsitöö harrastajale suunatud käsitöö huviturismi teenuse prototüübid	124
Lisa 17. Käsitööhuviliste elukohad ja käsitöölaagrite toimumiskoha eelistused maakondade lõikes	126
Summary	127

SISSEJUHATUS

Tänapäeva inimese jaoks kuulub reisimine vabaaja veetmisviiside hulka. Reisitakse nii töö, puhkuse, sugulaste ja tuttavate külastamise kui ka inimese enda huvidega seotud tegevuste eesmärgil. Future Foundation'i (2015, lk 12-13) raportis tuuakse välja, et tulevikus on äri- ja erareiside vahelised piirid ähmastumas, mis tähendab et töökohustuste täitmise kõrval kasutatakse reisil olles vaba aega üha enam eneseharimiseks ja hobidega tegelemiseks. Reisil meelepärase huvialaga tegelemine annab võimaluse pühendada aega iseendale, arendada oma hobidega seotud teadmisi ja oskusi ning leida uusi sarnaste huvidega mõttekaaslasi.

Hobisid on palju ja erinevaid, mistõttu on keeruline kõiki hobidega tegelevaid inimesi ühtemoodi võrrelda. Käesolevas magistritöös keskendub autor peamiselt inimestele, kes tegelevad käsitöö ja käeliste tegevustega, kellele meeldib loomingulisus ja meisterdamine. Käsitöö on jätkuvalt inimeste seas populaarne. Ameerika Loomemajanduse Assotsiatsiooni (*The Association For Creative Industries*) uuringu andmetel osales 2016. aastal vähemalt ühes loometegevuses (sh käsitöö) 63% Ameerika leibkonnast, neist umbes 65-70 miljonit tegi seda viimasel kuul (*The Association ...*, 2017). Eesti käsitöö- ja loomeinimeste arvu kohta ametlik statistika puudub, kuid näiteks *Facebook*'i Eesti suurima käsitöögrupiga on liitunud üle 33 000 liikme, kellel on suurem või väiksem huvi käsitööga tegelemise vastu. Samuti ilmub Eestis käsitööraamatuid ja -ajakirju ning käiakse laatadel, festivalidel, kursustel.

Käsitöö tegijate potentsiaal on välja toodud ka Eesti riiklikus turismiarendukavas 2014-2020, kus rõhutatakse elustiili- ja huvipõhiste sihtrühmadele keskendumist, sh käsitööhuviliste hõivamist (Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2013). Lisaks arengukavas välja toodud soomlaste ja rootslaste sihtgrupile tuleks arvestada ka kasvavat siseturismi potentsiaali ja teisi võimalikke turge. Ettevõtlike Arendamise Sihtasutuse (edaspidi EAS) uuringu järgi veetsid 2017. aastal sise- ja välituristid Eesti

majutusasutustes 6,51 miljonit ööd, mis on võrreldes 2016. aastaga 4,5% rohkem (EAS, 2018). Käsitöö ja loometegevusega seotud huviturismi teenuste arendamist on planeeritud ka maakondade ja piirkondade arengukavades (Läänemaa Turism Sihtasutus, 2016; Lääne-Eesti loomemajanduse strateegia, 2013; Pärnumaa turismi- ja puhkemajanduse arengukava, 2013) ning Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liidu arengukavas (Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit, 2016).

Käsitööga seotud tegevuste pakkumise kaudu on võimalik elavdada turismi ka maapiirkondades, mis omakorda aitab edendada kohalikku ettevõtlust, vähendada töötust ja inimeste väljarännet linnadesse (Drăgulănescu & Druțu, 2012, lk 197). Eesti maaelu arengukava 2014-2020 (Maaeluministeerium, 2017, lk 166) järgi sõltub maapiirkonna edu peamiselt edukatest põllumajandus- ja väikeettevõtetest, mistõttu lisaks põllumajandusettevõtetele tuleb toetada ka nišimajanduse arengut ja maapiirkonna ettevõtluse mitmekesistamist. Niisamuti öeldakse Eesti Regionaalarengu Strateegia 2014-2020 dokumendis, et maapiirkonna turismiteenuste jätkusuutlikkuse tagamiseks tuleb keskenduda uute sihtgruppide leidmisele ja turismi hooajalisuse vähendamisele (Siseministeerium, 2014, lk 34). Huviturismiteenuseid, mille tegevus ei sõltu ilmast, on võimalik pakkuda ka madalhooajal, mil just maapiirkondade külastajate arv võrreldes kõrghooajaga oluliselt väheneb. Näiteks käsitööga seotud pikemad ja lühemad kursused ning laagrid, mis on Eestis ka varem toimunud (nt rahvusvaheline käsitöölaager *Craft Camp*, vabaheegeldamise, kangakudumise, taaskasutuselaager).

Õpetajad, kes käsitööteemalisi koolitusi läbi viivad, tunnistavad, et huvilisi ei ole laiemalt uuritud, mistõttu toimetatakse enamjaolt “kõhutunde” ja oma klientide tagasiside järgi (suuline vestlus käsitöökoolitajaga Mardilaadal, 2016). Kuna laagreid viiakse läbi 10-15 liikmelistest gruppides ja osad inimesed aastast-aastasse korduvad, siis ei pruugi nende klientide tagasiside anda piisavalt informatsiooni suurema hulga huviliste võimalikust potentsiaalist käsitöö huviturismi teenuste arendamisel.

Eelnevast tulenevalt on magistritöö eesmärk teha ettepanekuid Eesti maapiirkondade käsitöö-, loome- ja turismiettevõtetele kliendikesksete käsitöö huviturismi teenuste arendamiseks. Magistritööga otsitakse vastust järgmistele uurimisküsimustele:

- Milline on hetkeseis Eesti maapiirkonna käsitöö huviturismi teenuste pakkumises?

- Millised on Eesti käsitööhuviliste soovid ja ootused käsitöö huviturismi teenustele?

Uurimisküsimustest lähtuvalt esitab autor järgnevad uurimisülesanded:

- 1) analüüsida huviturismi seost käsitöö-, loome- ja maaturismiga; selgitada välja käsitöö huvituristide peamised motiivid ja ootused ning käsitööga seotud huviturismi teenuste arendamiseks sobivamad meetodid;
- 2) kasutades segameetodit, kaardistada Eesti maapiirkondades pakutavad käsitöö huviturismi teenused, tuua välja teenusepakkujate probleemid ja arvamused seoses käsitöö huviturismi teenuste pakkumisega;
- 3) selgitada välja Eesti käsitööhuviliste motiivid, eelistused ja võimalused maapiirkondade käsitöö huviturismi teenuste kasutamiseks;
- 4) analüüsida uuringute tulemusi, tuua välja võimalikud käsitööhuviliste sihtgrupid ja rakendada näidisenäite teenusedisaini meetodeid vähemalt ühe sihtgrupi peal;
- 5) teha ettepanekud Eesti maapiirkondade turismiteenuste pakkujatele ja käsitöökoolituste korraldajatele käsitöö huviturismi teenuste arendamiseks.

Teoreetilises osas selgitab töö autor välja huviturismi seosed loome- ja maaturismiga, analüüsib käsitöö huvituristi reisimotiive ja eelistusi ning selgitab välja maapiirkondade huviturismi teenuste arendamiseks sobivad meetodid. Olulisemate autoritena võib välja tuua Stebbins, Richards, Stickdorn, Schneider, Brotherton, Himmetoglu. Empiirilises osas kaardistab töö autor Eesti maapiirkonnas käsitöölaagrite korraldajad, intervjuuerib teenusepakkujaid ning viib läbi potentsiaalsete küllastajate uuringu küsitluse meetodil. Tulemustest lähtudes tuuakse välja võimalikud sihtgrupid, kellele tähelepanu pöörata, valides ühe sihtgrupi, kelle näitel teenusedisaini meetoditega teenust arendada.

Magistritöö on kirjutatud maapiirkonnas tegutsevatele turismi- ja loomeettevõtetele, kes on huvitatud käsitöö huviturismi teenuste pakkumisest. Kõigile uuringutes osalenutele saadetakse töö ka meilile. Samas huvi korral saavad uuringu tulemusi kasutada kõik käsitöökoolitusi korraldavad ettevõtjad ja samuti Eesti turismi- ja käsitöösektorit arendavad organisatsioonid. Lisaks tänab autor juhendajat Tatjana Koort kasulike tähelepanekute ja nõuannete eest ning kõiki uuringutes osalenuid panustatud aja ja abivalmiduse eest. Samuti tänab autor peret ja lähedasi, kes keerulistel hetkedel toeks olid.

1. HUVITURISMITEENUSTE ARENDAMISE VÕIMALUSED MAAPIIRKONNAS

1.1. Huviturism ning selle seos käsitöö ja loometegevusega

Tänapäeva kiire elutempo ja igapäevane elu, mis koosneb õppimisest, tööst, perest ja muudest kohustustest, võib osutada ühel hetkel liialt stressirohkeks ja rutiinseks, mistõttu täidavad inimesed kohustustest üle jäävat aega tihti tegevustega, mis neile meeldivad ja neile rahuldust pakuvad. Vaba aega sisustatakse erinevate huvide ja hobidega. Maailmas leidub sadu erinevaid hobisid, millega inimesed tegelevad päevast päeva ning millesse tihti panustatakse palju aega ja raha. Sõltuvalt oma huvialast, võib hobidega tegeleda igal pool ja igal ajal, mille tõttu ka huvid ja hobid on muutnud üheks oluliseks reisimise põhjuseks.

Päike, meri ja vaatamisväärsused ei ole ainsad põhjused, miks inimesed reisivad. Richards'i (2011, lk 10) arvates ei näe inimesed oma puhkust ainult puhkamise ja lõõgastumisena, vaid soovivad reisil olles ka midagi teha ja õppida. Reisile minnes soovitakse osa võtta erinevatest tegevustest, mis on inimeste jaoks olulised ja teinekord ka reisile mineku põhieesmärgiks, mistõttu üha rohkem inimesi on ajendatud reisima erinevatest huvidest lähtuvalt (Douglas & Derrett, 2001, lk 11). Huvialadest ja hobidest tingitud reisimist nimetataksegi huviturismiks. ÜRO Maailma Turismiorganisatsioon (*United Nations World Tourism Organization*, edaspidi UNWTO) sõnastab huviturismi (*special interest tourism — SIT*) kui spetsialiseeritud rühma- või individuaalreisi inimestele, kes soovivad reisil olles tegeleda konkreetsete huvidega ja külastada viimastega seotuid sihtkohti. (UNWTO, viidatud Lee & Bai, 2016, lk 162 vahendusel). Edaspidi kasutatakse töös inimeste huvide kirjeldamiseks läbivalt samatähenduslikke sõnu — huvid, huvialad või hobid.

Brotherton ja Himmetoglu (1997, lk 16–18) eristavad vastavalt sellele, kui oluliseks turistid reisil olles oma huvialaga tegemist peavad, kolme tüüpi huvidest lähtuvat turismi:

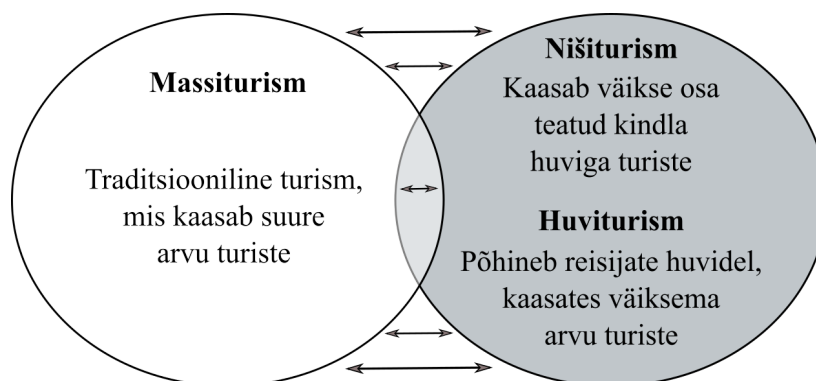
- Üldiste huvidega turism (*general interest tourism*), mille puhul valitakse reise eelkõige sihtkoha populaarsuse järgi ja inimese enda igapäevased huvialad ei ole sihtkoha valiku puhul olulised. Nt puhkus mõnes populaarses puhkekuurordis.
- Erinevate huvidega turism (*mixed interest tourism*) tähendab reisimist nii sihtkoha kui teatud määral ka huvide pärast. Eelkõige tehakse reisiotsus ikkagi sihtkoha järgi, kuid vastavalt huvile kaalutakse osalemist erinevates lisategevustes. Nt puhatakse küll puhkekuurordis, aga kuna piirkond on kuulus veinide poolest ja inimesel on suurem huvi veinide vastu, siis tehakse päevane väljasõit veiniistandusse.
- (Eri) huviturism (*special interest tourism*), kus sihtkoht ei oma erilist tähtsust, peaasi, et turistil oleks võimalik tegeleda millegagi, mis teda tõeliselt huvitab või on tema hobi. Nt inimene, kes on suur veinide huviline, soovib reisil külastada mitmeid veiniistandusi, et saada piirkonna veinide kohta rohkem teadmisi. Muuhulgas võib ta veeta päeva või kaks ka rannas puhates.

Huviturismi arenguks andsid tõuke 1950. ja 1960. aastatel massiturismi kõrvale tekkinud noored nõ seljakotirändurid (Lew, 2008, lk 417), kellest hiljem kasvasid välja keskklassi reisijad, kes ootasid puhkusest midagi enam kui päevitamist veekogu ääres. Kuna massiturismi kasv oli toonud endaga kaasa mitmeid negatiivseid mõjusid: sihtkohtade ülerahvastumise, sellest tulenevad keskkonna probleemid ja kohaliku kultuuri võimaliku lagunemise (Richards, 2011, lk 10), siis nõ teadliku turisti tekkimine oli ootuspärane.

Kasvava turu huvisid arvesse võttes arenes 1980. ja 1990. aastatel välja sihtgrupile suunatud turism, mida nimetati “uueks turismiks” (*Ibid.*, 2008, lk 417). Pooni (1993, lk 34) arvates oli vana turism suunatud massidele ning kindlate standardite ja põhimõtete järgi pakitud. Seevastu uus turism esindas endas rohkem paindlikkust, sihtgruppide segmenteerimist, toodete integreeritust ja nii pakujate kui tarbijate suuremat keskkonnateadlikkust. Stebbins’i (1997, lk 451) arvates eelistasid uued turistid reisil olles arendada oma meeli kindlatel teemadel (nt kunst, toit, muusika, arhitektuur jne)

või omandada uusi teadmisi (võõrkeeled, teatud piirkonna ajalugu, kultuuripärand jne) ning tekkisid mõisted huvi- ja kultuuriturism.

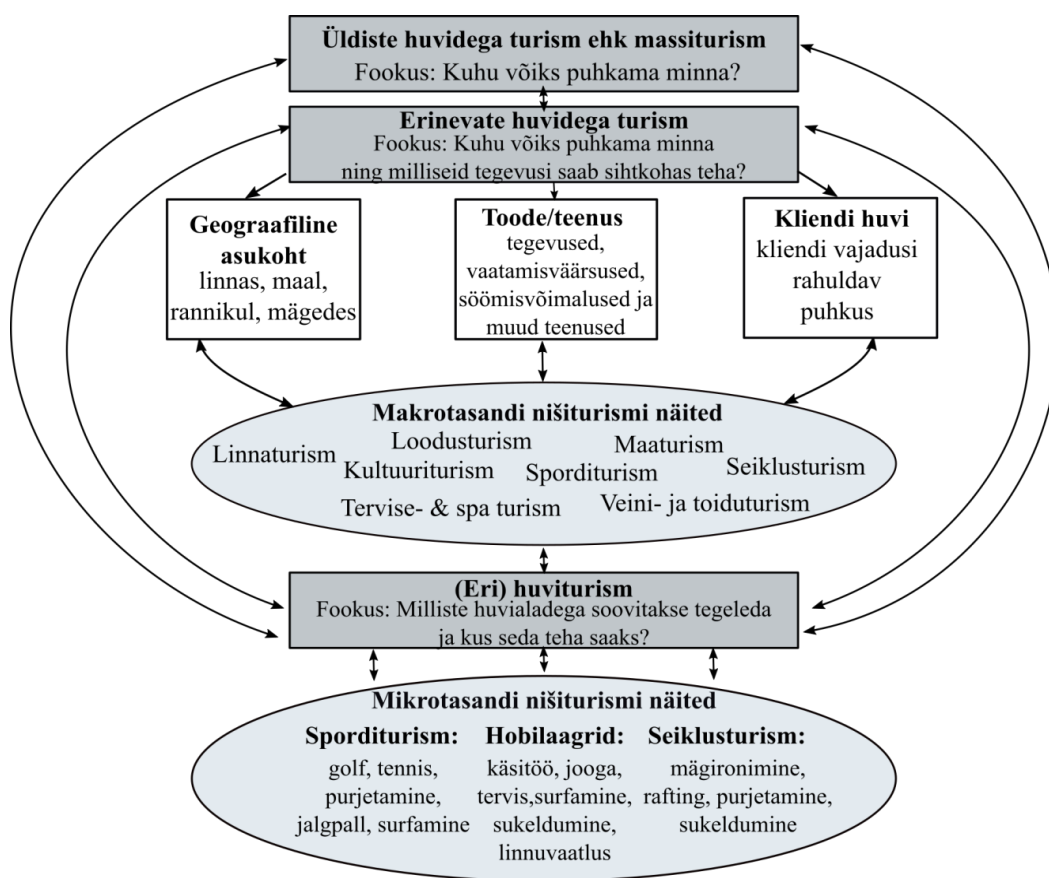
Huviturismi peetakse alternatiiviks ka massiturismile (Douglas & Derret, 2001, lk 3-4), kuna vastupidiselt massiturismile, mille eesmärk on müüa palju sarnaseid tooteid võimalikult paljudele inimestele, kõnetab huviturism vaid kindlat rühma inimesi. Teisest küljest on Robinson ja Novelli (2005, lk 9) massiturismi vastandiks nimetanud nišiturismi, kelle arvates kõnetab massiturism suurt hulka erinevate huvidega inimesi, samas kui nišiturism kaasab väikse osa teatud kindla huviga turiste, mida teeb ka huviturism. Seega võib teatud sihtgrupile spetsialiseerunud huviturismi nimetada ka nišiturismiks, kuna nii huvi- kui nišiturismis tegutsevad teenusepakkujad püüavad leida sarnaste huvidega inimesi, kellele sobivaid tooteid- ja teenuseid turustada (vt joonis 1).

Joonis 1. Niši- ja huviturismi sarnasused ning vastandumine massiturismile. Autori koostatud tuginedes allikatele: Douglas & Derrett, 2001, lk 3-4; Robinson & Novelli, 2005, lk 4, 6; Trauer, 2006, lk 184.

Robinson ja Novelli, (2005, lk 4–5) sõnul pakutakse nišiturismi puhul kindlale sihtgrupile turismitooteid ja -teenuseid, mis neid huvitavad ja nende vajadusi rahuldavad. Toften ja Hammervoll (2013, lk 281–282) lisavad, et klientide leidmiseks peavad nišiettevõtete tooted ja teenused olema kliendikesksed ja kõrge kvaliteediga. Seetõttu tuleb huviturismi teenuseid luues ja arendades lähtuda eelkõige sihtrühma soovidest ja vajadustest, et pakkuda turistidele tegevusi, mis neid tõesti huvitavad ja neile rahuldust pakuvad.

Kui autor tõi eelnevalt välja paralleelid huvi- ja nišiturismi mõistete vahel, siis ka spetsiifiliste turismiliikide puhul on võimalik sarnasusi leida. Sarnaselt eelpool väljatoodud Brotherton ja Himmetoglu huviturismi tasanditele, on Robinson ja Novelli (2005, lk 5–6) jaganud turismisektori nišiturud makro- (nt kultuuri-, maa- ja sporditurism) ning spetsiifilisemaks mikroturgudeks (nt jalgratta-, toidu- ja käsitööturism), mille seosed huviturismiga on toodud välja joonisel 2. Kui üldiste huvidega turism tähistab Trauer'i (2006, lk 187–188) arvates massiturismi, siis erinevate huvidega turism võiks esindada makrotasandi ja (eri) huviturism mikrotasandi nišiturismi näiteid.

Joonis 2. Huvi- ja nišiturismi eri tasandid. Allikad: Robinson & Novelli, 2005, lk 5–6; Trauer, 2006, lk 187–188 (autori täiendustega)

Esimesse (üldiste huvidega ehk massiturismi) gruppi kuuluvad inimesed, kes on tavapärased pakettreiside tarbijad. Nad eelistavad reisida tuntud sihtkohtadesse, hindavad reisil olles mugavust ja tuttavat keskkonda ning nende kontakt kohalike

elanikega on reisi jooksul minimaalne (Lee & Wilkins, 2017, lk 5-6). Siiski, tänu inimeste muutunud väärtushinnangutele ja olemasolevatele valikuvõimalustele, on lisaks sihtkoha valikule turistidele oluliseks muutunud palju muid tegureid (Trauer, 2006, lk 188):

- geograafiline asukoht (nt suusareisid, linnapuhkus);
- lisategevused ja vaatamisväärsused (tänu internetis leiduvale informatsioonile, uurivad inimesed tihtipeale juba enne reisi ostmist sihtkoha erinevate võimaluste kohta);
- reisija enda huvidest lähtuvad eelistused (nt huvi spordi, käsitöö, looduse jne vastu).

Seetõttu on tekkinud erineva huviga turismiliike, mis esindavad makro- ja mikrotasandi nišiturismiteenuseid. Kuigi joonisel 2 kirjeldatud teise ja kolmanda taseme turismiliigid on inimeste huvidest tingitud reisieelistuste tõttu sarnased (Jin & Sparks, 2017, lk 206), siis (eri)huviturism ja mikrotasandi nišiturism on neist kahest spetsiifilisem, esindades väiksemaid sihtgrupe (nišituriste), kelle huvialad ehk hobid võivad olla väga erinevad (vt tabel 1).

Tabel 1. Hobide kategooriad

Hobide kategooria	Hobide näited
Kolleksioneerimine	Kogutakse erinevaid asju: margid, raha, nukud, antiikesemed, nõöbid, tassid, taldrikud, tikutoosid, pastakad, võtmehoidjad, postkaardid, liblikad, maalid jne.
Isetegemine ja millegi kallal „nokitsemine“	Soovitakse midagi oma kätega valmis teha: kõikvõimalik käsitöö, kunst ja “tee seda ise” (<i>do it yourself</i> e DIY) projektid, aiapidamine, toidu-, jookide või kosmeetika, valmistamine jne.
Aktiivne tegevus	Aktiivsed tegevused, mis ei tähenda võistlemist: kalapüük, linnuvaatlus, reisimine, matkamine, mägironimine, aeroobika, (rahva)tants, koorilaul, jooga, sukeldumine jne.
Osalemine spordi- ja mänguvõistlustel	Jalgpall, jooksmine, golf, (mäe)suusatamine, lumelaud, hasartmängud, lauamängud, arvuti- ja videomängud jne.
Tegelemine vabade kunstidega	Arendatakse ennast erinevatel teemadel: keeled, geograafia, astronoomia, kirjandus, muusika, ajalugu, psühholoogia, matemaatika, tervis, keskkond jne.

Allikad: Hartel, 2003, lk 231; Stebbins, 1998, lk 50–66; autori poolt lisatud näidetega.

Kuna akadeemilises kirjanduses puudub uuem informatsioon hobide kategoriseerimisest, on töö autor liigitanud hobid Stebbins’i ja Hartel’i tõsise vabaaja

teooria (*serious leisure perspective*) jaotuse alusel, täiendades näiteid tänapäeval levinud hobidega. Kogu vabaaja veetmisvõimaluste jagunemine on esitatud lisas 1. Siinses magistritöös on eemärgist tulenevalt uurimise objektiks inimesed, kelle hobideks on käelised tegevused, milleks võib olla igasugune käsitöö, meisterdamine või isetegemine.

Hobidega tegelemine annab võimaluse ennast väljendada, teistega suhelda ja oma tegevust nautida (Yarwood & Shaw, 2010, lk 431). Stebbins'i (1980, lk 413; 1982, lk 253–257; *Basic Concepts*, 2017) sõnul on hobidega tegelemine süstemaatiline ning tööst vabal ajal uute oskuste, teadmiste ja kogemuste omandamine, mis aitab kaasa isiklikule arengule, eneseteostusele, -väljendusele ja -rikastamisele. Caldwell (2005, lk 17) lisab veel, et hobidega tegelemine pakub erinevaid väljakutseid, ja võimalusi arendada oma kompetentsi ning oma saavutustega rahul olla. Turismimajanduse seisukohalt võivad inimeste hobid pakkuda võimalusi turismiteenuste mitmekesistamiseks ja ettevõtete sihtrühmade avardamiseks.

Käsitööga seotud reisimist võib nimetada ka käsitööturismiks, kuid kuna akadeemilises kirjanduses ei ole mõiste käsitööturism laialt levinud ning tihti käsitletakse käsitööturismi kui käsitöö ja suveniiride ostmist, käsitööturgude või -külade külastamist (Hieu & Rasovska, 2017; Saarinen, 2016; Sethi, 2013), siis siinses töös lähtub autor peamiselt huviturismist ja selle seosest käsitööga. Seejuures käsitöö tegemine tähendab peamiselt asjade isetegemist ja personaliseerimist, mis pakub ka võimalust end loominguliselt väljendada ja arendada (Campbell, 2005, lk 27-31). Lisaks kirjeldab Kouhia (2012, lk 30-36) käsitöö mõistet läbi järgmiste omaduste:

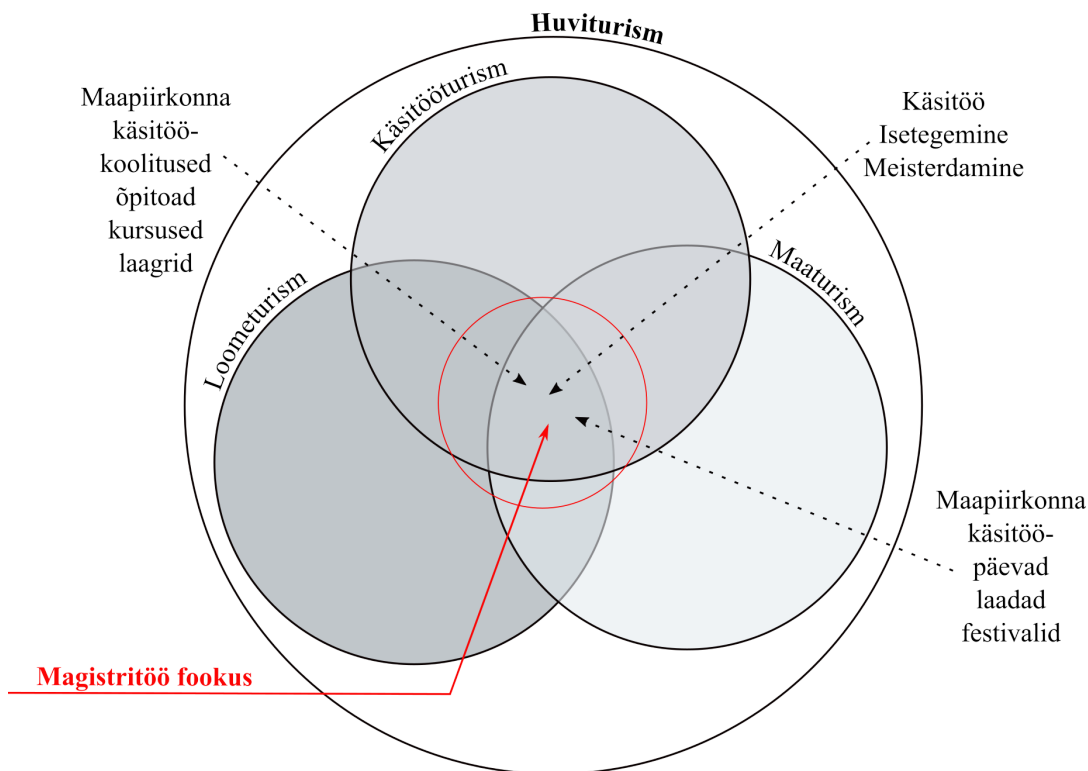
- funktsionaalsus (käsitööesemed omavad tavaliselt praktilise kasutamise eesmärki);
- materiaalsus (käsitöö on seotud materjalide valiku ja kasutamisega, millest valmivad käega katsutavad ja silmale nähtavad esemed);
- esteetilisus (käsitöö pakub iluelamust);
- väljendusrikkus (käsitöö pakub võimalust ennast väljendada, olla loov);
- kogemuslikkus (läbi käsitöö on võimalik demonstreerida enda identiteeti, isiklikke suhteid või perekonna traditsioone);
- multisensoorsus (käsitöö tegemise protsess hoiab tegevuses erinevaid meeli);
- ühendatavus (käsitööhuviliste omavaheline suhtlemine, gruppi kuulumise tunne);

- narratiivsus (läbi käsitöö on võimalik esitada lugusid, mis on seotud kas isiklike, kultuuriliste või traditsiooniliste aspektidega, samuti esindab tihti just mõni käsitööese riikide või sihtkohtade suveniire ja nendega seotud lugusid).

Lisaks huvi- ja käsitööturismi mõistetele, võib huvireise vaadelda ka veel loometurismi aspektist, kui reisi ajal planeeritud tegevused on seotud millegi loomisega. Jelinčić (2009, lk 264–265) liigitab puhkuse ajal “harrastuskunstiga” (“*hobby arts*”) tegelemise kultuuriturismi erivormi alla, kus külastajal on võimalik arendada nii hobiga seotud teadmisi ja oskusi kui olla samal ajal ka loominguline. Richards ja Raymond (2000) kirjeldavad loometurismi kui turismi, mis pakub külastajale võimalust arendada oma loomingulist potentsiaali läbi aktiivse osaluse ja autentse õpikogemuse, mis on iseloomulik sihtkohale, kus parajasti viibitakse. Seetõttu tuleb arvestada, et käsitöö ja loomega seotud huviturism pakuks osalejatele võimalust olla aktiivselt kaasatud ja arendada reisil olles oma loomingulisi oskusi.

Loomingulisi tegevusi võib pakkuda nii linna- kui maapiirkonnas, kuid arvestades loometuristide eelistusi kogeda autentseid õpikogemusi (Richards & Raymond, 2000), võiks käsitöö huviturismiteenuseid pakkuda just rahvuslike käsitöötraditsioonidega seotud maapiirkondades. Lane'i ja Kastenholz'i (2015, lk 1147) arvates sõltub turismi arendamine lisaks toote kvaliteedile ning teenusepakkujate oskustele ja teadmistele ka ligipääsetavusest, sihtkoha infrastruktuurist ning investorite huvidest, mistõttu võrreldes linnade ja linnalähedaste aladega on maapiirkondadel vähem eeliseid.

Kastenholz'i ja Lopes de Almeida (2008, lk 5-7) arvates esitab maapiirkondade turismiettevõtetele väljakutseid ka turismi hooajalisus, mistõttu tuleb arvestada, et väljaspool kõrghooaega võib külastajate hulk oluliselt väheneda. Seega on just maapiirkondadel vajadus arendada mitmesuguseid turismiteenuseid, et turistide rohkem ja igal ajal ligi meelitada (Lane & Kastenholz, 2015, lk 1147). Seetõttu keskendutakse magistritöös huviturismi sellele osale, mis ühendab käsitöö- ja loometurismi maaturismiga (vt joonis 3).

Joonis 3. Magistritöö fookus. Autori koostatud tuginedes allikatele: Jelinčić, 2009, lk 263–265; Kruja & Gjyzezi, 2011, lk 79-81; Pustynick, 2011, lk 53

Eelnevast selgus, et huviturismi puhul on inimeste reisimotivaatoriks eelkõige nende huvid ja hobid. Eelistades huvireisil tegeleda oma hobiga seotud tegevustega, ei oma sihtkoht huvituristidele erilist tähtsust, mistõttu on võimalik huviturismiteenuseid pakkuda ka keskustest eemale jäävates maapiirkondades. Lisaks pakub kohalike turismiettevõtjate jaoks huviturism võimalust mitmekesistada oma teenuseid ja laiendada sihtrühmi. Kuna huviturism esindab reisimisel nišitoodete ja -teenuste pakkumist ja tarbimist, siis mida spetsiifilisemad on inimeste huvid, seda paremini tuleb teenusepakkujatel tunda oma sihtgruppi, et pakkuda turistidele teenuseid, mis neid tõesti huvitavad ja nende vajadusi rahuldavad. Huviturismiteenuste puhul on võimalik keskenduda paljudele erinevatele hobidele, kuid tulenevalt magistritöö eesmärgist, on siinse töö fookuses maapiirkonnas pakutavad käsitöö huviturismi teenused. Lähtudes teooriast, võiksid maapiirkonna käsitöö huviturismi teenused pakkuda huvilistele võimalust rahulikus ja looduskaunis keskkonnas tegeleda käsitöö ja meisterdamisega, kohtuda sarnaste käsitööhuvilistega, läbi aktiivse osaluse arendada loomingulist potentsiaali ning saada uusi hobiga seotud kogemusi, teadmisi ja oskusi.

1.2. Huvituristi profiil, huvid, motivatsioon ja eelistused

Kui puhkuseturisti reisi eesmärgi välja selgitamine ei ole ehk nii oluline, siis spetsiifilise huvilise reisieesmärkide mõistmine on nišiturule ettevõtte jaoks tähtis. Mckercher ja Chan (2005, lk 30) väidavad, et huviturismi puhul on oluline mõista, miks inimesed sihtkohta külastavad ja mis on nende motiivid. Selleks, et teada saada, mida huvilised reisilt ootavad ja mis neid motiveerib, on vaja sihtrühma tunda. Nii on Spencer'i (2010, lk 84) arvates sihtgrupi mõistmiseks vaja teada klientide omadusi ja käitumismustreid ning alles seejärel on võimalik ettevõtetel luua teenuseid, mis rahuldavad klientide vajadusi.

Huvituristide paremaks mõistmiseks ja nende käitumisest arusaamiseks on ettevõtetel võimalus kasutada turu segmentimist (Spencer, 2010, lk 84). Ka Chieh-Wen, Shen ja Chen (2008, lk 391) tõdevad, et huviturismitoodet disainides tuleb teenusepakkujatel klientide eelistuste mõistmiseks neid omavahel eristada. Tänu turu segmentimisele, saab eristada inimgrupe, kellel on sarnased soovid, hoiakud, vajadused, ostuharjumused, hinnatundlikkus, meediakasutus või muud omadused, mis omakorda aitab ettevõtetel homogeensete kliendigruppide soove, eelistusi ja vajadusi spetsiifilisemalt rahuldada (Tsiotsou & Goldsmith, 2012, lk 44). Kotler, Bowen ja Makens'i (2010, lk 265-276) sõnul võib kliente segmenteerida alljärgnevate omaduste järgi:

- geograafiliste (nt elukoht);
- demograafiliste (nt vanus, sugu, rahvus, haridus, sissetulek ja perekonna suurus);
- psühhograafiliste (nt sotsiaalne klass, elustiil, hoiakud, motiivid, isiksuseomadused);
- käitumuslike (nt tarbimise suurus, lojaalsuse tase, otsitavad hüved ja tegevused).

Kruja ja Gjyrezi (2011, lk 80) sõnul võib huviturist olla igas vanuses: laps (reisides perekonna või klassikaaslastega), nooruk, täiskasvanu või aktiivne kõrgemas eas inimene. Samas on varasemad huviturismi uuringud näidanud, et varases kahekümnendates noored ei ole enamik huviturismi valdkonnades sihtrühmaks (Caber & Albayrak, 2016; Chieh-Wen, Shen & Chen, 2008; Suni & Pesonen, 2017). Samuti tegeletakse käsitööga esimesel elupoolel vähem. Pöllänen'i (2013, lk 220) uuringu järgi tegelevad käsitööga peamiselt inimesed vanuses 40-75 aastat ja Reynolds'i (2000, lk 109) uuringu järgi on keskmine käsitööhuviline vanuses 30-49 aastat, mistõttu keskendub töö autor lähemalt kahele põlvkonnale: x- ja y-generatsioonidele.

Demograafilisi näitajaid vaadates tuleb arvestada elanikkonna vananemisega ja seda eelkõige arenenud riikides. Vanemaealiste inimeste suurenev arv on kaasa toomas arvestatava seenioride sihtgrupi kasvu (UNWTO, 2014, lk 7). Need on inimesed, kes on sündinud Teise Maailmasõja järgsel beebibuumi ajal ja kelle vanus on praeguseks umbes 50-70 aasta vahel. Siiski, tänased eakad tunnevad ennast nooremana ja aktiivsemana kui eelnevate põlvkondade pensioniealised, neil on parem haridus, elatustase ja pikem eluiga (Patterson, Sie, Balderas-Cejudo & Rivera-Hernaez, 2017, lk 349) ning Yeoman'i ja McMahon-Beattie (2015, lk 153) arvates on neil ka rohkem vaba aega hobidega tegelemiseks.

Patterson'i ja Pegg'i (2009, lk 269) sõnul on "*baby boomers*" turistid reisirõõmiks lisaks meelelahutusele huvitatud ka uute teadmiste ja oskuste saamisest. Elu viimases etapis soovivad ennast teostada, olla loovad ja väljendusrikkad, mistõttu on tegemist potentsiaalsete käsitöö huvituristidega. Siiski peavad teenusepakkujad arvestama sihtgrupi vanusest tulenevate võimalike füüsiliste või psüühiliste terviseprobleemidega (Santos, Veiga, & Águas, 2016, lk 659). Naidoo, Ramseook-Munhurrun'i, Seebaluck'i ja Janvier'i (2015, lk 244) toovad välja, et seetõttu otsitakse tulevikus tooteid ja teenuseid, mis lubavad eakatel reisijatel jääda füüsiliselt ja mentaalselt terveks.

Teiseks oluliseks demograafiliseks turistisegmendiks käsitöö huviturismi seisukohast võib pidada milleniumlasi, kelle sünniaastad jäävad vahemikku 1980 kuni 2000 ning keda nimetatakse ka Y-generatsiooniks. Arvatakse, et aastaks 2020 esindavad just milleniumlased kõige suuremat külastajate vanuselist gruppi (Santos, Veiga, & Águas, 2016, lk 655). Milleniumlased reisivad tihti, otsivad uusi elamusi ja sihtkohti, mida laiem üldsus ei ole veel avastanud, on varmad suhtlema kohalikega ja kasutama ka jagamismajanduse teenuseid (Pendergast, 2010, lk 11). Lisaks tunnevad nad muret keskkonna jätkusuutlikkuse ja maailma globaalsete probleemide pärast (Moscardo & Benckendorff, 2010, lk 24; Yeoman & McMahon-Beattie, 2015, lk 154), mistõttu võib asjade taaskasutus olla neid huvitav teema.

Lisaks vanusele võib eristada inimeste panust oma hobisse, mille tõttu võivad inimeste hobiga seotud teadmised ja oskused olla erinevad. Seda, kui tõsiselt inimesed oma hobisse või huvialasse suhtuvad, on kasutatud huviturismi sihtrühmade

segmenteerimiseks mitmetes varasemates uuringutes. Brotherton ja Himmetoglu (1997, lk 17, 19) jagasid huvituristid nelja gruppi: huvilised, entusiastid, eksperdid/spetsialistid ja fanaatikud. Sarnaselt on huvituristide jaotust käsitlenud ka Mackellar (2009, lk 12-18), kes uuris ühe aegumatu popstaari Elvis Presley Austraalia kuulajaskonna käitumist seoses Elvise-teemaliste mitmepäevaste üritustega ning Tsung-Chiung, Chyong-Ru ja Wan-chen (2012, lk 27), kes uuris põlisrahvaste turismi huvilisi (vt tabel 2).

Tabel 2. Huvituristide tüpoloogia

Autor	Ebaregulaarne või juhuslik huviline, sotsiaalne suhtleja (I)	Entusiast, asjaarmastaja, harrastaja (II)	Ekspert, spetsialist, fänn (III)	Fanaatik (IV)
Brotherton & Himmetoglu (1997)	Meeldib tegeleda hobidega, mis on moes, tunda end sotsiaalselt märgatuna	Soovib tänu hobiga tegelemisele enda elu paremaks muuta, õppida midagi uut ja ennast arendada	Elu on tugevalt hobiga seotud, omab huvialast häid teadmisi ja oskusi, tema jaoks on oluline kvalifitseeritud juhendaja	On oma hobile täielikult pühendunud, omab huvialast suurepäraseid teadmisi ja palju kogemusi
Mackellar (2009)	Sotsiaalselt aktiivne suhtleja, kelle huvi Elvise teema vastu on hääbunud või on väga väike, kuid ta naudib erinevate festivalide ja ürituste melu	Igapäevaselt Elvise teema vastu huvi ei tunne, aga on valmis osa võtma tasuta või soodushinnaga üritustest	Pühendunud Elvise teemale, käib teemaga seotud üritustel ja soovib suhelda teiste omasuguste inimestega	Elvise teema on tema elus kesksel kohal ja osa tema identiteedist, on nõus maksma Elviseiga seotud eriliste elamuste eest
Tsung-Chiung <i>et al.</i> (2012)	Võib sattuda põlisrahvaste huvireisile juhuslikult. Omamata kindlat huvi teema vastu, on tema eesmärgiks võimalus põgeneda igapäevase rutiini eest	Naudib reisimist põlisturismi piirkondadesse, et kuulda ja näha rohkem kohalikust kultuurist, osaleda töötubades ja osta kaasa teemaga seotud suveniire	Eelistab külastada vaid niisuguseid sihtkohti, kus tal on võimalus kogeda põlisrahvaste-ga seotud autentset kultuuri ja traditsioonilisi tegevusi	-

Allikad: Brotherton & Himmetoglu, 1997, lk 19; Mackellar, 2009, lk 12-18; Tsung-Chiung *et al.*, 2012, lk 27; autori koostatud.

Esimesse gruppi kuuluvad inimesed ei pruugi konkreetse huvialaga tegeledagi (Brotherton & Himmetoglu, 1997, lk 19; Tsung-Chiung *et al.*, 2012 lk 27), kuid nad võivad olla huvitatud huvireisidest, et eemalduda igapäevarutiinist (Tsung-Chiung *et al.*, 2012, lk 27) ja teha midagi teistmoodi kui tavaliselt. Mackellar'i (2009, lk 14) sõnul võivad siia gruppi kuuluda inimesed käia ka nt hobidega seotud suurüritustel, laatadel ja -festivalidel. Brotherton'i ja Himmetoglu (1997, lk 19) arvates on sihtgrupp ebakindel, mistõttu soovib huvireisil pakutavatest tegevustest võimalikult täpset infot ette teada.

Teise gruppi kuuluvad inimesed ei tegele oma huvidega igapäevaselt (Mackellar, 2009, lk 14-15), küll aga on neil teema vastu suurem huvi ja soov olemasolevaid oskusi arendada (Brotherton & Himmetoglu, 1997, lk 19). Nad võivad olla huvitatud hobiga seotud lühematest ja soodsama hinnaga koolitustest (*Ibid.*, 2009, lk 14-15). Brotherton'i ja Himmetoglu (1997, lk 19) sõnul ootavad nad huvireisilt keerulisemaid väljakutseid kui eelmine sihtgrupp.

Kolmandat gruppi esindavad inimesed on oma ala fännid, kellel on huvialast head teadmised ja oskused (Brotherton & Himmetoglu, 1997, lk 19). Nad võivad kuuluda oma hobiga seotud klubisse, et olla rohkem koos endasarnaste inimestega (Mackellar, 2009, lk 15-16) ning nad on valmis ennast hobiga seotud teemadel ka koolitama. Brotherton ja Himmetoglu (1997, lk 19) rõhutavad, et sihtgrupile suunatud tegevused peavad esitama neile väljakutseid ja huvireisi juhendajad olema kvalifitseeritud eksperdid.

Neljandasse gruppi kuuluvad tõelised fanaatikud, kes tegelevad oma huvialaga pea igapäevaselt ja igal pool ning keda Mackellar'i (2009, lk 16-17) sõnul kõnetavad huvialaga seoses elamused, mis on tema jaoks erilised. Sihtgrupp soovib reisida omapärastesse sihtkohtadesse või kogeda teenuseid, mis ei ole igaühele kättesaadavad (Brotherton & Himmetoglu, 1997, lk 19). Lisaks arvavad Brotherton ja Himmetoglu (1997, lk 19), et tänu suurtele teadmistele ja oskustele on nad tõenäoliselt võimelised ka õpetusi teistele edasi andma.

Kirjeldatud Brotherton'i ja Himmetoglu, Mackellar'i ning Tsung-Chiung *et al.* huvituristide käsitluste võrdleva analüüsi tulemusena toob autor tabelis 3 välja käsitöö huvituristide liigitamise nende hobisse panustamise järgi. Kui huviliste gruppi võivad

kuuluda käsitööga seotud koolitustele juhuslikult sattunud inimesed, siis ülejäänud grupid esindavad vähem või rohkem käsitööga tegelevaid inimesi.

Tabel 3. Potentsiaalse käsitöö huvituristi liigitamine hobisse panustamise järgi

(Juhuslikud) huvilised	Harrastajad/algajad	Eksperdid/spetsialistid	Fanaatikud
Käsitööd ei peeta hobiks, kuid nad on valmis midagi uut kogema ja õppima. Oskavad hinnata teiste käsitöölise poolt valmistatud tooteid. Võivad tulevikus saada käsitöötegijaiks, kui saavad tőuke ka ise midagi luua.	Alustanud käsitööhobiga, teinud harrastamises pausi või tegelevad käsitööga kaootiliselt ja harva. Neil on käsitööga seotud teemadest vähesed teadmised ja oskused, mis võivad põhjustada ebakindlust.	Tegelenud käsitööga aastaid. Tunnevad käsitöötehnikaid ja oskavad neid kasutada. Suure osa oma ajast ja sissetulekust panustavad hobisse. On oma hobiga seotud tegevustes üsna enesekindlad. Võivad teha tooteid nii endale, perele, sõpradele kui ka müügiks.	Elu on käsitööga seotud. Tavaliselt töötavad käsitööga seotud ametikohal või on käsitöölisest ettevõtjad. Omavad suurepäraseid teadmisi ja oskusi erinevatest käsitöötehnikatest, mistõttu on väga enesekindlad. Omades piisavalt teadmisi ja kogemusi, on nad võimelised ka teisi koolitama.

Allikad: Brotherton & Himmetoglu, 1997, lk 19; Mackellar, 2009, lk 14-18; Tsung-Chiung *et al.*, 2012, lk 27; autori koostatud.

Kui potentsiaalseid kliente piisavalt hästi tunda, on tõenäoliselt turismiettevõtetel võimalik iga huvituristi esindajat kõnetada ja neile sobivaid huviturismiteenuseid pakkuda. Devesa, Laguna ja Palacios'i (2010, lk 547) arvates mõjutavad klientide valikuid ja käitumisi eelkõige inimeste motiivid. Ka läbi aegade on turismiuuringutes käsitletud mitmesuguseid motivatsiooniteooriaid, mille abil on püütud oma kliente paremini mõista (vt lisa 2).

Üheks tuntumaks motivatsiooniteooriaks on Dann'i (1977) tőuke- ja tõmbeteooria (*push and pull theory*), mida hiljem täiendas Crompton (1979), kus ühelt poolt inimeste enda soovid tőukavad neid reisile ja teiselt poolt sihtkohtade atraktiivsus meelitab neid tegema konkreetseid reisivalikuid (Klenosky, 2002, lk 385). Tőuketegurid on seotud inimeste sisemiste soovidega nagu soov põgeneda, puhata ja lõõgastuda, otsida seiklust, sotsiaalset suhtlust või eneseavastamist (Devesa, Laguna & Palacios, 2010, lk 547). Lisaks tulenevalt loometurismi teooriast võiksid käsitöö huvituristi tőuketegurid esindada ka käsitööhuviliste soovi arendada enda loomingulisi oskusi (vt tabel 4).

Tabel 4. Potentsiaalse käsitöö huvituristi tõuketegurid

Autorid	Tõuketegurid						
	Sotsiaalne suhtlus	Uudsus	Saavutused	Uued teadmised	Stressi maandus, lõõgastus	Heaolu tunne	Eneseväljendus, loovus
Reynolds, (2000)	x				x		x
Jelinčić, (2009)	x						x
Burt & Atkinson, (2011)	x		x		x		x
Liddle, Parkinson & Sibbritt, (2013)	x			x	x	x	
Riley, Corkhill & Morris, (2013)	x	x			x	x	x
Corkhill, Hemmings, Maddock & Riley, (2014)	x			x	x	x	
Tan, Luh & Kung, (2014)	x	x		x	x		x
Kenning, (2015)	x		x	x		x	

Allikad: Burt & Atkinson, 2011; Corkhill, Hemmings, Maddock & Riley, 2014; Jelinčić, 2009; Kenning, 2015; Liddle, Parkinson & Sibbritt, 2013; Reynolds, 2000; Riley, Corkhill & Morris, 2013; Tan, Luh & Kung, 2014; autori koostatud.

Tõmbeteguritena toovad Pesonen, Komppula, Kronenberg ja Peters (2011, lk 33) välja sihtkoha spetsiifilised (välised) tunnused, nt vaatamisväärsused, infrastruktuur, toidu, inimesed, puhkamisvõimalused ja reisil tehtavad tegevused. Tõmbeteguriks võib olla ka teenuse soodsam hind, nt rõhutab Pustynick (2011, lk 53), et käsitööturistid on nõus reisima madalhooajal, kui majutuse hinnad on soodsamad. Käsitöö ja loometegevusega seotud võimalikud huviturismi tõmbetegurid on kajastatud tabelis 5. Tõuke- ja tõmbeteooriat on kasutatud ka mitmetes uuemates huviturismiga seotud uuringutes: toiduturism (Smith, Costello & Muenchen 2010); maaturism (Devesa, Laguna & Palacios, 2010; Pesonen, Komppula, Kronenberg & Peters, 2011); linnuvaatlusturism (Chen & Chen, 2015); seiklusturism (Caber & Albayrak, 2016); jahiturism (Sunı & Pesonen, 2017).

Tabel 5. Potentsiaalse käsitöö huvituristi tõmbetegurid

Autorid	Tõmbetegurid							
	Sihtkoht, keskkond	Turismiteenused	Ligipääs, kättesaadavus	Turvalisus, puhtus	Hobiga seotud tegevused	Koolitaja, juhendaja	Kohalik kultuur	Teenuse hind
Jelinčić, (2009)	x				x			
Smith, Costello & Muenchen, (2010)		x		x	x			
Pesonen, Komppula, Kronenberg & Peters, (2011)			x	x			x	x
Chen & Chen, (2015)	x	x				x	x	
Suni & Pesonen, (2017)	x	x	x		x		x	x

Allikad: Chen & Chen, 2015; Jelinčić, 2009; Pesonen, Komppula, Kronenberg & Peters, 2011; Smith, Costello & Muenchen, 2010; Suni & Pesonen, 2017; (autori koostatud).

Eelnevale tuginedes tuleb enne huviturismiteenuste arendamist välja selgitada, kes on ettevõtte kliendid, mis neid motiveerib ja mida nad huvireisilt ootavad. Varasemad autorid on soovitanud huvituristide paremaks mõistmiseks kliente segmenteerida, et eristada sihtrühmi, kellel on sarnased soovid, ootused ja muud omadused. Näiteks on varasematest uuringutest selgunud, et käsitöö huvituriste esindavad peamiselt x- ja y-generatsioonid, kuid suurem osa neist jäävad siiski 40-75 aastaste vahemikku. Lisaks vanusele, on huvituriste segmenteeritud ka hobisse panustamise, hobiga seotud oskuste ja teadmiste taseme järgi. Selgus, et huvituristide tüpoloogia alusel võib eristada nelja tüüpi käsitöö huvituriste: huvilised, harrastajad e algajad, eksperdid e spetsialistid ja fanaatikud. Kuna inimeste reisiotsused on tihti mõjutatud ka motiividest, siis selgus, et paljud käsitöö hobiga seotud ootused nagu uued teadmised ja oskused, eneseväljendus, loovus, stressi maandamine ja suhtlemine sarnaste inimestega esindavad huvituristide reisile mineku tõuketegurid. Huvireisi tõmbetegurid on aga seotud pigem sihtkoha ja teenuste atraktiivsusega, nt keskkond, ligipääs, turvalisus, põhitegevused, juhendaja, turismiteenused, kohalik kultuur ja teenuse hind.

1.3. Maapiirkonnas huviturismiteenuste arendamise meetodid

Sõltuvalt huvialast, võivad paljud huvitegevused olla ühel või teisel viisil seotud ka maapiirkondadega (nt farmi-, jahi-, linnuvaatlus-, veini-, toidu-, pärandi-, öko-, käsitööturism jne). Turism maapiirkonnas, mida võib nimetada ka maaturismiks, ei tähenda ainult looduse ja põllumajandusega seotud teenuseid, vaid kõikide turismiteenuste (nt majutusasutused, muuseumid, kohvikud, restoranid, kunsti- ja käsitöökojad, külastuskeskused) pakkumist ja tarbimist maapiirkonnas (Frochot, 2005, lk 336, Knowd, 2001, lk 29). Ka Nair'i, Munikrishnan'i, Rajaratnam'i ja King'i (2015, lk 325-330) uuringust selgus, et maapiirkonna turismiteenused on enamasti seotud kas ajaloo, kultuuri või loodusega, tuues kultuuri all muu hulgas välja nii kohaliku kunsti- ja käsitöö kui ka reisimise õppimise eesmärgil. Seega võib öelda, et maaturism ja käsitööga seotud huviturism on omavahel seotud.

Üldiselt defineeritakse maaturismi asula või asustustiheduse suuruse järgi (Frochot, 2005, lk 335-336; Radulescu, 2011, lk 175), mis võib sõltuvalt riigi suuruselt olla väga erinev. Samas turismis käsitletakse maapiirkonda tihti just sellisena, mida linnaasulad endast ei kujuta või mida neil ei ole, nt maalähedane keskkond, rahu ja vaikus, piiramatus ja vabaduse tunnetus ning autentsuse ja traditsioonide olemasolu (*Ibid.*, 2005, lk 335). Radulescu (2011, lk 175) lisab, et kohalikud inimesed, kes säilitavad kohalikku kultuuri ja traditsioone ning kohalikud tooted, mida kasutada turismitoodetes, on samuti osa maaturismist.

Lane'i ja Kastenholz'i (2015, lk 1147) arvates on maaturism 2000. aastate algusest arenenud palju, kuid teiste vastandlike turismiliikide nagu nt linna- ja kruiisiturismi populaarsuse kasvades näevad autorid maaturismi arengus ohtu tekkida seisak, mistõttu soovivad Lane ja Kastenholz (2015, lk 1147) leida uusi viise, kuidas turismi maapiirkondades elavdada. Tuues välja inimeste suurenenud huvi bioloogilise mitmekesisuse, heaolu tunde ja vabas õhus puhkamise ning kultuuriga seotud "käed külge" tegevuste ja ajaloolise pärandi parema mõistmise vastu, näevad Lane ja Kastenholz (2015, lk 1147) läbi uute teenuste arendamise maapiirkonna turismis piisavalt kasvupotentsiaali. Lun, Pechlaner ja Volgger (2016, lk 406) lisavad, et areng

maapiirkonnas ja kohalik kogukond võidab enim maaturismi sidusrühmade oskusest kombineerida traditsioonilisi valdkondi nagu põllumajandus, metsandus ja käsitöö innovaatilise ettevõtlusega. Piirkonna tugevuseks ja selle identifitseerimiseks võib olla üks kindel valdkond (nt põllumajandus, gastronoomia, sport, käsitöö jne), läbi mille turismitoode arendada (Lun, Pechlaner & Volgger, 2016, lk 402) või vastupidi kombineerida erinevaid huviturismi valdkondi, et muuta turismitoode mitmekülgsemaks ja avardada ettevõtete sihtrühmi (Huang, Beeco, Hallo & Norman, 2016, lk 1398).

Lisaks maaturismiteenuste mitmekesistamisele tuleks võimalusel meelitada käsitöö huvituriste maapiirkonda ka madalhooajal. Kuigi käsitööhuvilistel inimestel võiks olla valmidus osaleda hobiga seotud koolitustel ja seminaridel aastaringselt, siis Pustylnick'i (2011, lk 53) sõnul ollakse meeleldi nõus eelistama üritusi, mis toimuvad nt hilissügisel või varakevadel, mil maaturismi majutusasutustel kehtivad tavaliselt madalhooaja hinnad.

Turismitoote arendamiseks tuleb mõista turismitoote või -teenuse mitmekesisust, kuna turismitoode või -teenus koosneb nii materiaalistest kui ka mitte-materiaalsetest toodetest ja teenustest (Edvardsson & Olsson, 1996, lk 144). Siinkohal toob töö autor välja, et turismitoode ja -teenus omavad käesolevas töös samaväärset tähendust. Middleton'i, Fyall'i, Morgan'i ja Ranchhod'i (2009, lk 139) sõnul on turismitoode kliendi jaoks väärtus, mis vastab kliendi vajadustele ja soovidele ning teenuse hinna ja kvaliteedi suhtele. Väärtust lisatakse igas teenuse valmimise protsessis, seejuures tekkinud lisandväärtused mõjutavad turismitootega rahulolu saavutamist (Murphy, Pritchard ja Smith, 2000, lk 50-51). Teenuse arendusprotsessi tulem ehk väärtus väljendub aga külastajate jaoks kogemuste saamises (Edvardsson & Olsson, 1996, lk 144; Konu, Tuohino & Komppula, 2010, lk 129).

Turistid saavad tervikliku kogemuse erinevate teenusekomponentidega kokku puutudes. Smith'i (1994, lk 587-591) sõnul koosneb turismitoode viiest osast, mis moodustavad ühise terviku:

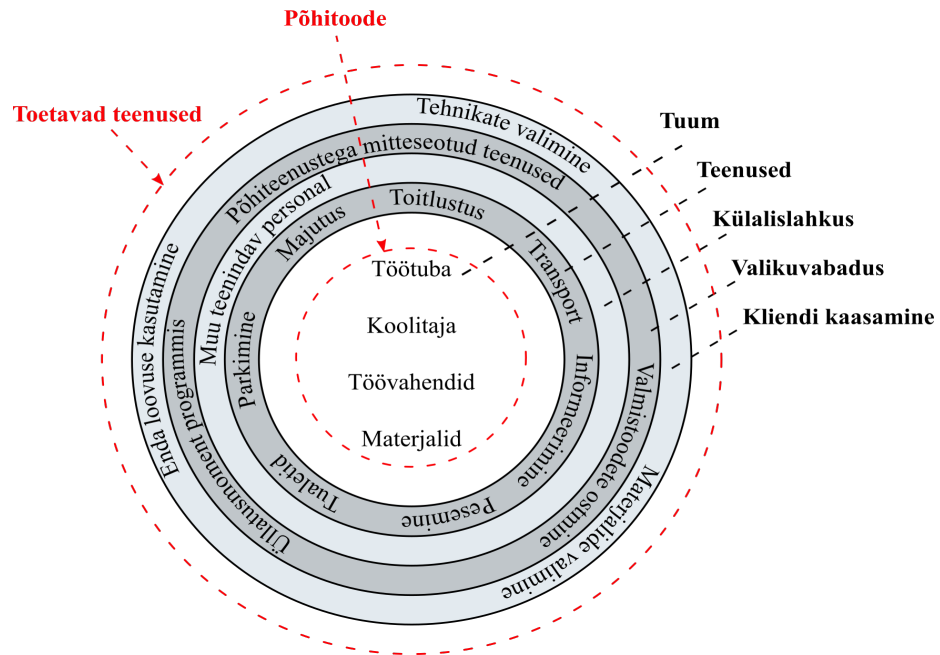
- tuum, materiaalne rajatis või objekt (*physical plant*), mis võib olla sihtkoht, majutusasutus, kruisilaev, kuurort, looduslik objekt jms;

- teenused (*services*), mis muudavad rajatised ja objektid turistide jaoks kasulikuks, kusjuures teenuste eesmärk on täita turistide vajadused, nt hotellis vastuvõtu- või toakoristusteenus;
- külalislahkus (*hospitality*), mis esindab suhtumist või viisi, kuidas teenuseid osutatakse, et külalastajad tunneksid end oodatuna, nt teenindajate tervitused, naeratused, lilled tuppa saabumisel jms;
- valikuvabadus (*freedom of choice*), mis tähendab sihtkohas valikuvõimaluste pakkumist selleks, et rahuldada turistide vajadusi. Valikud võivad erineda sõltuvalt reisitüübist, turistide eelarvest, eelnevatest kogemustest ja teadmistest. Samuti võib valikuvabadus esindada reisimisele omaseid positiivseid üllatusi ja spontaansust;
- kaasamine (*involvement*), mis tähendab turistide nii füüsilist kui ka tunnetusliku osalemist teatud teenuste protsessides.

Varasemas kirjanduses on turismiteenust vaadeldud ka põhi- ja lisateenustest koosneva tervikuna. Levitt (viidatud Frow, Ngo & Payne, 2014, lk 138 vahendusel) tõdes, et erinevate ettevõtete tooted ja teenused eristuvad üksteisest tänu täiendavatele toodetele ja teenustele. Levitt'i ideed edasi arendades, töötas Lovelock (1995, lk 32-38) välja teenuse mudeli, mille alusel koosneb iga teenus põhitootest ja täiendavatest teenusest. Smith'i ja Lovelock'i mudelid on oma olemuselt sarnased, kus põhi- ehk tuumiktootele iga uue teenuse lisamisega tekib teenuse tarbija jaoks üha rohkem väärtust. Mõlemaid mudeleid on rakendatud huviturismi toote kirjeldamiseks ka hilisemates töödes. Reedi (2016, lk 24) on kasutanud Smith'i mudelit aiandusturismitoote kirjeldamiseks ning Byrd, Canziani, Hsieh, Debbage ja Sonmez (2016, lk 21-22) omakorda on veiniturismitoodet kirjeldanud Lovelock'i mudeli abil.

Käsitöö huviturismi teenuse põhitooteks võib lugeda käsitöö materjale, vahendeid, koolitajat ja ruumi, kus toimub põhiline tegevus, mis on otseselt seotud külalastaja huvialaga (vt joonis 4). Toetavateks toodeteks on majutuse, toitlustuse, transpordi, isiklike vajaduste ja informatsiooni saamisega seotud teenused, mis muudavad reisil viibimise mugavaks ja aitavad kliendil põhitoodet nautida. Selleks, et neid teenuseid tarbida, on vaja teenindavat personali, mis esindab turismitoote puhul külalislahkust. Valikuvabadus annab teenusepakkujatele võimaluse müüa lisateenuseid, nt koolitaja poolt valmistatud esemeid, materjale kodus käsitöö tegemiseks, majutusettevõtte

lisateenuseid, uusi koolitusi jne. Viimasena tuleb tähele panna, et käsitöö- ja loometurist soovib olla aktiivselt loomisprotsessi kaasatud (Richards, 2011, lk 12).

Joonis 4. Käsitöö huviturismi teenuse mudel. Allikad: Schmith, 1994, lk 587-591; Lovelock, 1995, lk 32-38 (autori täiendustega)

Edvardsson'i ja Olsson'i (1996, lk 144-146) sõnul tuleb teenuste arendamiseks luua igas tootmisprotsessis kliendi jaoks parimad eeltingimused, et kliendiga seotud protsessid toimiksid hästi ja tulem ehk kogemus oleks klientide jaoks piisavalt atraktiivne. Selleks, et tingimused oleksid õigesti täidetud, tuleb samaaegselt arendada mitmeid kliendiga seotud protsesse (*Ibid.*, lk 149-157):

- teenuste kontseptsiooni (*service concept*), mis esindab toote põhi- ja tugiteenuseid, mis katavad kliendi peamised ja sekundaarsed vajadused. Vastab küsimusele, milliseid kliendi soove ja vajadusi rahuldab ning mille pakkumisega neid vajadusi rahuldatakse;
- teenuste protsessi (*service process*), mis kujutab endast tegevuste jada, mis peavad teenuste osutamise hetkel korralikult toimima;
- teenuste süsteemi (*service system*), mis koosnevad ressurssidest, mille abil teenuste kontseptsiooni realiseeritakse, tähendades ettevõtte, töötajate, klientide ja füüsilise keskkonna kooslust.

Enamasti ei tegutse ettevõtte turul üksi ja isoleeritult, mistõttu sõltutakse teenuste osutamisel ka teistest era-, avaliku ja mittetulundussektori organisatsioonidest või asutustest (Frow et al., 2014, lk 332). Lisaks tavapärasele tarbija ja pakkuja suhtele toovad Frow *et al.* (2014, lk 332) välja, et ettevõtte teenuste väärtuspakkumist tuleb vaadelda laiemalt ehk teenuste ökosüsteemina. Vargo ja Lusch (2011, lk 185) omakorda nimetavad teenuste ökosüsteemi iseseisvaks ja -reguleeruvaks struktuuriks, milles osalejad ehk sidusrühmad jagavad omavahel ressursse, loovad koos teenuseid, jagades seeläbi ka laiemat ühiseväärtust. Seejuures väärtust luuakse teenuste ökosüsteemis mitmete tasandite kaudu (*Ibid.*, 2014, lk 333; Vargo, Wieland & Akaka, 2015, lk 67):

- mikro, mis keskendub kliendi ja ettevõtte omavahelisele suhtlemisele;
- meso, mis esindab suhteid töötajate, konkurentide ja koostööpartneritega;
- makro, mille puhul on fookus kogu turul ja ühiskonna teenimisel.

Teenuste pakkumist vaadatakse laiemalt protsessina ka viimastel aastakümnetel levinud teenuste disaini käsitluses (Avlonitis & Hsuan, 2017; Yu & Sangiorgi, 2017), mida kasutatakse ühtlasi ka teenuste arendamiseks ja parendamiseks. Moritz'i (2005) sõnul aitab teenuste disain luua uusi teenuseid või parandada olemasolevaid, muutes teenused klientide jaoks kasulikumaks, kasutajasõbralikumaks ja ihaldusväärsemaks ning ettevõtete jaoks efektiivsemaks ja tõhusamaks.

Stickdorn ja Schneider (2016, lk 34) kirjeldavad teenuste disaini läbi viie põhiprintsiibi:

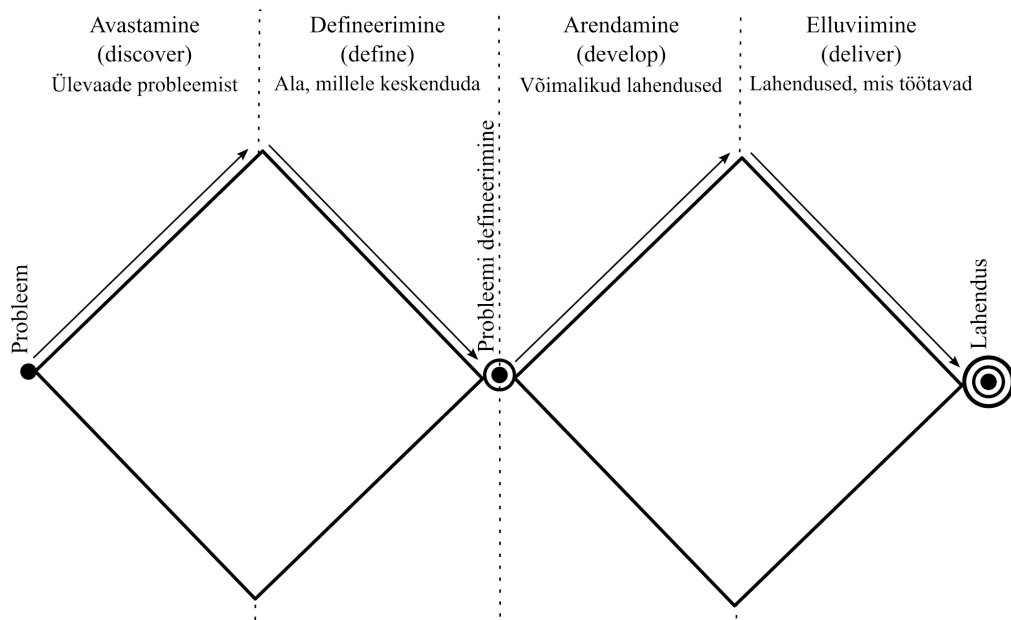
- Kasutajakesksus (*user-centred*). Kasutajakeskne disain aitab luua teenuseid, mida on tarbijatel lihtne kasutada ja mis loovad soovitud klientidele lisaväärtust (Moritz'i, 2005, lk 182). Stickdorn'i ja Schneider'i (2016, lk 36) arvates tuleb selleks mõista kliendi harjumusi ja motiive ning temaga seotud kultuurilist ja sotsiaalset konteksti.
- Koosloomine (*co-creative*). Teenuste koosloomine tähendab kõikide seotud osapoolte (kliendid, töötajad, omanikud, rahastajad jms) kaasamist (Stickdorn & Schneider, 2016, lk 39). Mager'i ja Sung'i (2011, lk 1) sõnul tekitab erinevate sidusrühmade kogemuste integreerimine võimalusi uute ideede ja muutuste tekkeks.
- Järjestatavus (*sequencing*). Teenuste osutamise protsessi järjestamine kujutab endast klienditeekonna visualiseerimist, pöörates tähelepanu teenuse osutaja ja tarbija vahelistele kokkupuutepunktidele ning omavahelisele suhtlemisele (Stickdorn & Schneider, 2016, lk 40). Seejuures klienditeekonda (*customer journey*) koostades,

tuleb analüüsida kliendi käitumist nii teenuse osutamise ajal kui ka enne ja pärast seda (Stickdorn & Zehrer, 2009, lk 5). Stickdorn'i ja Schneider'i (2016, lk 40-41) sõnul tekib teenuse eelsel (*pre-service*) perioodil kliendil alles huvi või vajadus teatud teenuse järgi. Selles etapis aset leidnud puutepunktid tekitavad klientides eeloleva teenuse kohta teatud ootusi, mis teenuse osutamise (*service period*) käigus kas täidetakse, ei täideta või mõnikord ka ületatakse, mis omakorda tekitab kliendis teenusega rahulolu või vastupidi rahulolematust (*Ibid.*, 2009, lk 5). Teenusejärgne (*post-service*) keskendub kogemuse hindamisele ja positiivsete mälestuste loomisele (Avlonitis & Hsuan, 2017, lk 780), et meelitada kliente ka tulevikus teenust tarbima.

- Tõendatavus (*evidencing*). Teenusejärgset kogemust aitab pikendada mittemateriaalsete teenuste täiendamine füüsiliste tõendusmaterjalidega, nt reisilt kaasatoodud suveniirid või mõnest kogemusest jäädvustatud fotod (Stickdorn & Schneider, 2016, lk 42). Käega mittekatsutava teenuse olemasolu tõendamiseks võivad olla kõikvõimalikud füüsilised esemed: nii arved, meilid, brošüürid, viidad, suveniirid, muud füüsilised tooted kui ka pisidetailid, mis annavad märku teenuse toimumisest kliendile nähtamatuks jäävas tagaliinis (*Ibid.*, 2016, lk 43). Näiteks volditud wc paberi nurk või tuppä jäetud tervituskaart demonstreerib hotellis külalistele toateeninduse olemasolu. Teisest küljest tähendab tõendatavus Segelström'i ja Holmlid'i (2011, lk 12) arvates ka teenuste disaini protsessis mittemateriaalsete teenuste tõlgendamist käegakatsutavatesse ja nähtavatesse vormidesse (nt klienditeekond, teenuseplaan, persoonad, teenuse prototüüp jne).
- Terviklikkus (*holistic*). Lisaks sellele, et teenuseid püütakse kliendi jaoks materiaalseks muuta, tuleb teadvustada, et kliendid kogevad teenuseid ja teenustega seotud füüsilisi keskkondi kõigi viie meelega: inimesed näevad, kuulevad, katsuvad ning tunnevad lõhnu ja maitseid (Stickdorn & Schneider, 2016, lk 44). Samuti tähendab Mager'i ja Sung'i (2011, lk 1) sõnul teenuste disain terviklikku lähenemist kogu teenuste protsessile ja kõigile seotud osapooltele.

Teenuste disaini protsess koosneb neljast peamisest etapist: uurimine (*exploration*), loomine (*creation*), peegeldamine (*reflection*) ja teostamine (*implementation*), millel on küll kindel järjekord, kuid vajadusel tulevad disainerid eelmiste etappide juurde tagasi või alustatavad kogu protsessi algusest peale (Stickdorn & Schneider, 2016, lk 124-126). Kuivamäki (2015, lk 22) sõnul on üks tuntumaid teenusedisaini mudeleid Design

Council'i poolt 2014. aastal loodud topelt-teemandi (*Double Diamond*) mudel (vt joonis 5), kus teenusedisaini protsess on jagatud samuti nelja erinevasse etappi: avastamine (*discover*), defineerimine (*define*), arendamine (*develop*) ja elluviimine (*deliver*).

Joonis 5. Topelt-teemandi (*Double Diamond*) teenusedisaini mudel. Allikas: Design Council, 2015a (autori täiendustega)

Avastamise faas tähistab disainiprojekti algust, kus kogutakse projektiga seotud teema kohta võimalikult palju informatsiooni, identifitseeritakse probleem(id), kasutajate vajadused, organisatsioonide võimalused (Design Council, 2015b, lk 7-8), nt viiakse läbi turu-, ettevõtte või kasutaja uuring. Uurimiseks võib kasutada nii kvalitatiivseid kui ka kvantitatiivseid uurimismeetodeid ning kaasata uuringusse lõpptarbijaid või analüüsida üldisemalt sotsiaalseid ja majanduslikke trende (*Ibid.*, *n.d.b*, lk 8). Avastamise faasi puhul on oluline, et selles etapis otsitakse alles probleeme, mitte veel lahendusi (Stickdorn & Schneider, 2016, lk 128-129). Samas Design Council'i (*Ibid.*, 2015b, lk 7) arvates võivad esialgsed ideed tekkida ka juba avastamise faasis.

Defineerimise faasis analüüsitakse ja struktureeritakse eelmises etapis kogutud infohulka, et tuua välja olulisemad probleemid ja ideed, millega on võimalik edasi minna (Design Council, 2015b, lk 8). Võimalusel soovitavad Stickdorn ja Schneider. (2016, lk 131) selles etapis kaasata protsessi erinevate sidusrühmade esindajad, et tagada mitmekülgne ja terviklik tulemus. Moritz (2005, lk 203, 205) toob välja mitmeid

teenusedisaini tööriistu, mida andmete struktureerimiseks kasutakse, nende hulgas näiteks sobivusdiagramm (*affinity diagram*), kus kõik ideed ja arvamused koondatakse konkreetse alateemaga gruppi või mõttekaart (*mind map*), kus kaardistatakse mõtete ja ideede seosed või teised tööriistad, mis aitavad suurt hulka infot korrastada.

Klientide paremaks mõistmiseks võib koostada persoona (*persona*), kes esindab kindlat klienditüüpi, kelle jaoks teenust disainitakse (Moritz, 2005, lk 62). Segelström'i ja Holmlid'i (2011, lk 8) sõnul kujutab persoona idealiseeritud isikut, kes esindab konkreetset kliendi segmenti ja põhineb tavaliselt mitme kasutaja intervjuul. Kliendi vajaduste paremaks arusaamiseks soovib Moritz (2005, lk 225) koostada tunnete kaardi (*empathy map*), mis toob seoses teenuse kasutamisega hästi välja kliendi vajadused, teenuse kasutamisega kaasnevad kasud (*gains*) ja kahjud (*pains*). Selleks, et ettevõtted pakuksid klientidele teenuseid, mida nad soovivad, peaksid ettevõtte teenused vastama klientide soovidele, seejuures leevendama nende kahjusid ja võimendama kasusid (Osterwalder, Pigneur, Bernarda, & Smith, 2014, lk 31, 33). Kirjeldatud mudelit nimetatakse väärtuspakkumise lõuendiks (*value proposition canvas*).

Arendamise etapis tullakse selekteeritud ideede tagajärjel arendatud teenustega kliendi või kasutaja juurde tagasi. Kasutades erinevaid disaini- ja loovtehnikaid, visualiseeritakse teenuse kontseptsioonist prototüüp, mida on võimalik testida potentsiaalsete kasutajate peal (Design Council, 2015b, lk 9). Yu ja Sangiorgi (2018, lk 51) sõnul võib prototüübiks olla abstraktne idee, füüsiline objekt, protsess või kogemus, mis aitab teenuse disaineritel leida, millised protsessid ja ressursid võimaldavad optimaalset kasutajakogemust. Prototüübina võib kasutada erinevaid meetodeid (nt teenuseplaani, teenuse prototüüpi või maketti, ärimudelit, klienditeekonda jne), mille abil on võimalik klientidele nii teenuse detailsust kui ka terviklikkust visualiseerida ning tagasisidet paluda (*Ibid.*, *n.d.a*, lk 9), et loodav teenus vastaks tõesti klientide ootustele.

Topelt-teemandi viimases, elluviimise, faasis alustatakse uue või uuendatud teenuse rakendamisega päriselus (Design Council, 2015b, lk 9). Stickdorn'i ja Schneider'i (2016, lk 134-135) sõnul lõpeb elluviimise etapp organisatsiooni siseselt uue teenuse kontseptsiooni info jagamisega ja kogu protsessi hindamisega. Lisaks rõhutab Design Council (2015b, lk 9), et ka edaspidi oleks klientidele tagatud teenuse kohta tagasiside andmise võimalus (nt küsida suuliselt või kirjalikult peale teenuse kasutamist).

Lisaks seisneb topelt-teemandi mudeli idee divergentse ja konvergentse mõtlemise järgnemises. Design Council'i (2015a) sõnul algab protsess divergentse ehk hargneva mõtlemisega, kus otsitakse suurel hulgal erinevat infot ja saadakse palju uusi ideesid. Divergentsele mõtlemisele järgneb konvergentne ehk koonduv mõtlemine, kus vähendatakse tekkinud ideede hulka ja keskendutakse ühele või kahele probleemile (Kuivamäki, 2015, lk 22-23). Seejärel kordub analoogne protsess uuesti, kus divergentse mõtlemisega tuuakse välja lahendusi ja testitakse neid kasutajate peal ning konvergentse mõtlemise abil leitakse probleemile parim võimalik lahendus, valmistoode või -teenus (Design Council, 2015a). Seejuures võidakse ka protsesse uuesti korrata.

Eelnevast selgus, et huviturismiteenuste pakkumisest võib kasu olla ka maaturismi edendamisel, täiendades maapiirkonna turismiteenuseid ja püüdes vähendada turismi hooajalisust. Turismiteenuste arendamisel tuleb arvestada, et turismiteenus on mitmekülgne ja keeruline kompleks, mille puhul klientide soovidele ja ootustele vastamine nõuab teenuste kontseptsiooni, protsessi ja süsteemi samaaegset arendamist. Smith'i ja Lovelock'i turismitoodete mudelite alusel koosneb käsitöö huviturismi teenuste kontseptsioon põhitootest, mida esindavad käsitöötegevustega seotud tooted ja teenused ning toetavatest teenustest, milleks on tüüpilised turismiteenused, külalislahkus, kliendi valikuvabadus ja kaasamine teenuse loomise protsessi. Lisaks klientidele, tuleb ettevõtetel teha koostööd ka töötajate, teiste ettevõtete ja muude institutsioonidega, et luua kliendi jaoks kasulikku ühishäärtust. Samuti selgus, et teenuste arendamiseks võib kasutada teenusedisaini protsessi, mille lähenemine on kasutajakeskne, võttes arvesse erinevate sidusgruppide arvamuse ja kogu teenuse protsessi tervikkuse. Lisaks aitab teenuste disaini kasutamine järjestada ja visualiseerida peamiselt mittemateriaalsetest teenustest koosnevat turismitoodet.

Töö esimeses peatükis kirjeldati ja analüüsiti huviturismiga seotud terminoloogiat ning seoseid niši-, käsitöö-, loome- ja maaturismiga. Kirjeldati meetodeid, mille alusel kliente segmenteerida, tutvustati huvituristi tüpoloogiat, analüüsiti nende sarnasusi ja erinevusi ning lisaks võimalikke huvireisile mineku tõuke- ja tõmbetegureid. Samuti toodi välja (huvi)turismitoote kompleksus ja sõltumine teenuste ökosüsteemist, mistõttu leiab autor, et käsitöö huviturismi toote arendamiseks sobib teenusedisainis kasutatav topelt-teemandi mudel.

2. KÄSITÖÖ HUVITURISMI TEENUSTE HETKEOLUKORRA ANALÜÜS JA ARENGUVÕIMALUSED EESTIS

2.1. Käsitöö huviturismi teenuste turu hetkeolukord Eestis ja uuringute korraldus

Eesti kultuuriruumis on käsitööd peetud tähtsaks aastasadu ja hoolimata masstootmisest, leidub inimesi, kellel on jätkuvalt huvi käsitöö ja isetegemise vastu. Eesti käsitöölisi ühendavas *Facebook*'i "Käsitöö" nimelises grupis on 2018. aasta märtsi seisuga liitunud üle 33 000 käsitööhuvilise inimese. Lisaks on veel teisi väiksemaid konkreetse käsitööliigiga grupe, nt. meisterdajate grupis üle 9000, heegeldajate klubis üle 6000, paberitööde grupis üle 4000, kudumisklubis üle 1000 ja kangakudujate grupis ka üle 1000 inimese ning lisaks veel väiksema liikmete arvuga käsitööteemalisi grupe. Samuti on *Facebook*'is loodud grupp "Töötoad & koolitused käsitööhuvilistele", kus on hetkel üle 5000 liikme. Väljatoodud numbrid ei anna küll ülevaadet, kui paljud liikmed grupist tegelevad aktiivselt käsitöö ja meisterdamisega, aga teatav huvi käsitöö vastu on tõenäoliselt enamik liikmetel olemas. Samuti võiks osadel grupiliikmetel olla huvi ka käsitööga seotud koolituste, kursuste, laagrite vastu.

Käsitöö populaarsust näitavad ka mitmed Eestis toimuvad käsitöölaadad ja -festivalid. Kui erinevad laadad on peamiselt käsitöölise jaoks ostu-müügi üritused, siis käsitööhuviliste iga-aastane suurim kokkutulek, *Mardilaat* toimub novembris Tallinnas, Saku Suurhallis, mida Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit (edaspidi ERKL) korraldab juba alates 1997. aastast (ERKL, *n.d.*). Kui algsest oli *Mardilaat* planeeritud samuti näitusmüügi ürituseks, siis tänaseks päevaks on lisaks esemete müümisele *Mardilaadal* oluline osa parimate käsitöölise tunnustamisel, meistrite omavahelisel suhtlemisel ja meelelahustuslikul programmil koos erinevate õpitubade korraldamisega (*Ibid.*, *n.d.*).

ERKL'i esindaja sõnul (L. Veskimägi, e-kiri, 19.03.2018) külastas eelmisel aastal kokku koos ca 1500 eksponendiga Mardilaata umbes 12 000-13 000 inimest ning nende hulgas oli ka väliskülalisi Lätist, Soomest ja Rootsist. Külastajate arv oleks tõenäoliselt olnud suurem, kui 2017. aasta Mardilaat ei oleks toimunud samaaegselt Soome suurima, Tampere Käsitöömessiga.

ERKL korraldab lisaks Mardilaadale ka teisi käsitööüritusi (nt Käsitööpäevad, Rahvariide õppepäevad, Kedrafest, Kangakudujate infopäevad), mis on küll peamiselt suunatud professionaalsetele käsitöölisele ja käsitööõpetajatele. Kõigile huvilistele suunatud üritustest koordineerib ERKL sündmust "Käsitöökojad Üle Maa", kus üle Eesti kutsutakse ühe päeva jooksul avama käsitöökodasid, kus toimuvad käsitööga seotud loengud, näitused, meistrite esitlused, õpitoad ja kontserdid. Lisaks on Eestis mõned suvised käsitööüritused (nt Haapsalu Pitsipäevad ja Lihula Lillkirja festival) ning muude teemadega üritused (nt Augustiunetus Pärnus, Ökofestival Põlvamaal), kus samuti viiakse läbi erinevaid käsitöö õpitubasid. Samuti toimub sellel aastal Raudsilla puhkekeskuses esimest korda rahvusvahelisel formaadil põhinev loodustegevuste, ajaloolise käsitöö ja pärandkultuuri festival "*Bushcraft Festival Estland*" (<https://bushcraftfestival.ee/>).

ERKL'i arengukava üheks eesmärgiks on tagada rahvusliku käsitöö säilimine elukestva õppe ja mitmekesise koolitustegevuse kaudu (ERKL, 2016). Siinkohal näeb töö autor võimalust siduda ERKL'i eesmärk käsitööga seotud huviturismiteenuste arendamisega. Käsitööhuviliste potentsiaal on kirjas ka riigi ja erinevate piirkondade turismi arengukavades. Eesti turismi arengukavas 2014-2020 (Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2013, lk 10) nimetatakse seoses käsitöö- ja loomemajanduse huvilistega küll vaid Soome ja Rootsi turgu, kuid arvestades viimastel aastatel Eesti sisereiside ja eriti puhkureiside kasvu (Statistikaamet, 2018) ning käsitööhuviliste olemasolu, võiks huviturismiteenuste arendamisel pöörata tähelepanu ka kohalikele käsitööhuvilistele. Siinkohal mainib autor, et käsitöö kui kultuuripärand kuulub Eestis loomemajanduse valdkonda (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2018a, lk 1-18).

Vaadates erinevate piirkondade turismiarengukavasid, võib öelda, et pärandikultuuri, käsitöö- ja loometegevust peetakse Eestis üha enam turismiteenuste komponendiks.

Näiteks Läänemaal hinnatakse käsitööturismi (maakonnale iseloomulike käsitöövõtete tutvustamist, edasikandmist, müüki, töötubade ja käsitööürituste korraldamist, maakonna suveniire jne) üheks huviturismi tootearenduse võimaluseks, mida Läänemaal on seni rakendatud peamiselt Haapsalus, Vormsil ja Lihulas (Läänemaa Turism Sihtasutus, 2016, lk 24), kuid võiks laiendada üle maakonna. Seetõttu tuuakse ka välja, et käsitöö ja loomemajanduse teenuste potentsiaali ei ole veel piisavalt jõutud ära kasutada (*Ibid.*, 2016, lk 25).

Ka Pärnumaa turismi- ja puhkemajanduse arengukavas (2013, lk 18) hinnatakse kunsti ja käsitöö õpitubasid, meistriklasse ning mitteformaalset täiskasvanuharidust võimalusena pakkuda inimestele nende hobidega seotud huviturismiteenuseid. Lõuna-Eesti turismi arengukavas (2009, lk 59) seostatakse käsitöö õpitubade korraldamist pärandikultuuri säilitamise ja igapäevase kasutamise eesmärgiga. Samuti nähakse käsitöö õpitubade pakkumise potentsiaali seoses piirkonnas toimivate suuremate ürituste ja festivalidega (Setomaa Turism MTÜ, 2014), pakkudes kliendile ühistootena terviklikku külastuskogemust. Lisaks juhitakse Matsalu piirkonna turismimajanduse arengukavas (Terra Maritima MTÜ, 2013) tähelepanu võimalusele kõnetada käsitöö huvilisi inimesi ka väljaspool turismi kõrghooaega.

Niisamuti on Maaturismi arengukavas (Eesti Maaturism MTÜ, *n.d.*, lk 21) väljatoodud maaturismi ja käsitöö sektori vahelise koostöö arendamise eesmärk. Eesti Maaturismi MTÜ esindajate (Mengel, R. & Papp, K., suuline vestlus, 29.03.2018) sõnul sõltub nende võimekus siiski rahastamisvõimalustest ja liikmete huvist. Eesti Maaturismi MTÜ tegevjuhi arvates võiks käsitöökoolitusi korraldavaid ettevõtjaid liikmete hulgas oluliselt rohkem olla. Ka nemad näevad Eesti käsitööl ja käsitöökoolitustel turismiteenuste arendamises olulist potentsiaali ning on valmis vastavalt võimalustele käsitöö- ja loomeettevõtjaid toetama. Lähtuvalt magistritöö eesmärgist teha ettepanekuid Eesti maapiirkondade loome- ja turismiettevõtetele külastajakesksete käsitööga seotud huviturismiteenuste arendamiseks, viis töö autor läbi uuringu, mille aluseks on teenusedisainis kasutatav topelt-teemandi mudel (vt joonis 5, lk 29) ning mille etappe kirjeldab tabel 6.

Tabel 6. Uuringu meetodid ja valim

Teenuse-disaini protsess	Meetodid	Valim
Avastamine ja info kogumine	Teiseste andmete analüüs	EAS'i Turismiarenduskeskuse koduleht, maakondade turismiinfo veebilehed, Eesti maapiirkondade käsitöö huviturismi teenusepakkujate koduleheküljed, blogid, <i>Facebook</i> 'i lehed, 2016.a Mardilaadal toimunud vestlused
	Poolstruktureeritud intervjuud	Käsitöölaagreid korraldanud või hetkel korraldavad teenusepakkujad; käsitöö õpitubade teenusepakkujad, kellel on head võimalused koolituste korraldamiseks; majutusettevõtted, kellel on võimalused korraldada käsitöölaagreid, (teenusepakkujate täpne arv ei olnud teada)
	Elektrooniline küsitlus	Eestlastest käsitööhuvilised, kellele saadeti küsitluse link <i>Facebook</i> 'i käsitöögruppi, käsitöömeistrite ja väiketootjate andmeid koondava ettevõtte Waremill OÜ ja ERKL'i liikmete meililisti
Probleemi defineerimine	Sobivusdiagramm	Teenusepakkujate intervjuude info põhjal
	Statistiline analüüs	Küsitlustulemuste andmete põhjal
	Tüüpkliendi profiili loomine	Teooria, küsitluse analüüsi, teenusepakkujate intervjuude põhjal
Arendamine	Tunnete kaart	Uuringu tulemuste põhjal valitakse üks sihtgrupp, kelle näitel rakendatakse teenusedisaini loovmeetodeid
	Väärtuspakkumine	
	Klienditeekond	
	Prototüübi koostamine ja testimine	Valitud sihtgruppi esindava 2-3 käsitööhuvilise seas
Ellu-rakendamine	Ettepanekud	Ettepanekud maapiirkonna turismiettevõtetele ja käsitöökoolituste korraldajatele käsitöö huviturismi teenuste arendamiseks

Allikas: Autori koostatud.

Käsitöö huviturismi teenuste arendusuuringu uurimismeetodid on detailselt välja toodud magistritöö lisas 3. Uuringu esimeses ehk avastamisfaasis kaardistas autor Eestis toimuvad käsitöölaagrid ja nende korraldajad. Andmeid laagrite toimumisaegade, asukohtade, majutusvõimaluste ning tasude kohta koguti internetist teenusepakkujate

kodu-, blogi- ja *Facebook*'i lehtedelt. Seejärel viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud teenusepakkujatega:

- kes on varasemalt käsitöölaagreid ise korraldanud või korraldamas;
- kellel ei ole majutuse puudumise tõttu võimalik läbi viia käsitöölaagreid, kuid omavad sobivaid võimalusi õpitubade korraldamiseks;
- kellel on sobivad üld- ja majutustingimused käsitöölaagrite toimumiseks.

Teenusepakkujate uuringu eesmärgiks oli vajadus täiendada käsitöölaagrite kohta puuduolevad andmed ja teiseks välja selgitada käsitöölaagrite ja -õpitubade korraldajate võimalikud probleemid ja võimalused teha koostööd teiste turismiettevõtjatega ning vastupidi. Intervjuude küsimuste aluseks olid nii teoreetilised allikad (vt lisa 4) kui ka käsitööteemaliste laagrite kohta informatsiooni saamiseks vajalikud küsimused. Intervjuu küsimused (vt lisa 5) saadeti 22 teenusepakkujale ette meiliga ja need võisid erineda vastavalt sellele, mida ettevõtte varasemalt käsitöökoolitustega seoses on teinud.

Intervjuud viidi läbi perioodil 12.-27.03.2018, 11 neist telefoni teel ja kuus uuringus osalenud teenusepakkujat vastasid kirjalikult meiliga, seejuures viie teenusepakkujaga ei õnnestunud ühendust saada. Uuringus osalejate hulgas oli 10 teenusepakkujat, kes on varasemalt laagreid korraldanud või korraldamas: Iida käsitöökool, Jaago käsitöötal, Kihnu Kultuuriruum SA, Kiltsi kaardiloss, Kärstna mõis, Puukäsitöö Laager MTÜ, Saara käsitöökool, Salevere Salumäe Loovkoda (kus pakutakse ka ainult majutusteenust), Turgi käsitöötal, Viljandi Kultuuriakadeemia.

Lisaks käsitöölaagreid korraldavatele teenusepakkujatele, küsitles töö autor käsitöö õpitubade korraldajaid, kellel on head võimalused käsitöö koolituste korraldamiseks: Jaanioja käsitöötal, Mäehansu talu, Männiku käsitöötuba ja Nõgese käsitöötal ning Marianne Seimani, kes korraldas kolm aastat Pärnumaal Jõõpres vabaheegeldamise laagreid. Kuigi majutusettevõtelt oli plaanis rohkem tagasisidet saada, õnnestus töö autoril rääkida vaid kahega, Andruse mahe- ja turismitalu ning Võtikmetsa puhketalu. Esimeses talus viiakse läbi laste spordi- ja loomelaagreid, teises pakutakse seminariteenust, kuid mõlemas talus on olemas ka head võimalused käsitöö tegemiseks.

Avastamisetapi teine osa koosnes kasutajauuringust, mille eesmärgiks oli välja selgitada käsitööhuviliste inimeste hobiga seotud eelistused ning nende motiivid, ootused ja

võimalused seoses käsitöö huviturismi teenuste kasutamisega. Selleks viis autor läbi *Google Forms* keskkonnas küsitluse. Ankeedi linki jagati *Facebook*'i käsitöögrupis 01.03.2018. Lingi jagamise hetkel oli grupis 33 197 liiget. Lisaks saadeti küsitluse veebilink ka ERKL'i meilile, kes edastas selle 22 käsitööselt kontaktisikule, kuid töö autoril puudub info, kui paljudeni link jõudis. Samuti jagati küsitluse linki peamiselt meeste käsitööd esindavate meistrite ja nende kontakte koondavale tugiettevõttele Waremill OÜ, kes saatis info edasi umbes 80 ettevõttega liitunud teenusepakkujale. Küsitlust testiti perioodil 26-27.02.2018 nelja käsitööhuvilise seas, peale mida tehti vaid mõned õigekirjavigade parandused ja aktiveeriti kaheks nädalaks, ajavahemikul 01-15.03.2018.

Ankeedi küsimused koosnesid neljast suuremast plokist, mille teemad tulid peamiselt huvi-, loome- ja maaturismi teoreetilistest allikatest ning mille omavahelised seosed on välja toodud lisas 6. Küsitluse üks eesmärk oli välja selgitada käsitööhuviliste suhtumine oma hobisse ja sellega seotud koolitustesse. Teine eesmärk oli saada teada mitmepäevastes käsitöö- ja meisterdamislaagrites osalemise soovid ja eelistused seoses laagrite toimumisajaga, asukoha, osalemise motiivide, põhitegevuste, tööruumide, juhendaja, lisategevuste, majutuse ja toitlustusega. Ankeedi küsimused ja vastusevariandid on välja toodud lisas 7.

Teenusedisaini protsessi teises, defineerimise faasis (vt tabel 6, lk 35) analüüsis autor nii intervjuude kui ka küsitluse tulemusi. Intervjuudest saadud info struktureerimiseks ning teenusepakkujate seisukohtade ja probleemide väljatoomiseks kasutas autor sobivusdiagrammi. Küsitluse tulemuste analüüsiks kasutati kirjeldavat statistikat ja peamiselt huvituristi tüpoloogiat (vt tabel 3, lk 20), huviliste käsitöölaagrites osalemise motiivide ja eelistuste ning sotsiaal-demograafiliste andmete omavahelisi seoseid. Selleks kasutati kahemõõtmelist sagedustabelit, mille alusel analüüsiti vastajate sagedusi lähtuvalt kahest vaatluse all olevast tunnusest (iga huvituristi tüübi seoseid ankeedis esinenud küsimuste vastustega). Andmete analüüsi tulemuste põhjal selgusid neli peamist käsitöölaagri tüüpkliendi profiili, kelle seast valiti üks, et rakendada teenusedisaini tööriistu ja arendada temale suunatud teenust.

Kolmandas ehk arendamisfaasis koostati küsitluse tulemuste ja sihtgrupi kahe esindajaga vestluse põhjal kliendi paremaks mõistmiseks persoon ja tunnete kaart.

Sihtgrupi eelistuste alusel koostati käsitöö huviturismi teenuste väärtuspakkumine ning teenuse prototüübina klienditeekond ja teenuse reklaampostrid. Teenuse prototüüpi testiti sihtgrupi peal, et saada potentsiaalsetelt kasutajatelt teenuse kohta tagasisidet. Arvestades teooria ja uuringutulemuste põhjal tekkinud järeldestega, tehti viimases ehk ellurakendamise faasis ettepanekud maapiirkonna käsitöö-, loome- ja turismiettevõtetele käsitööga seotud huviturismiteenuste arendamiseks.

Magistritöö käsitöö huviturismi teenusepakkujate uuringus keskenduti peamiselt käsitöölaagrite korraldajatele, kuid üle Eesti on ka palju käsitöö- ja loomeettevõtjaid, kes on spetsialiseerunud lühikeste käsitöö ja meisterdamise õpitubade korraldamisele. Osa nendest koolitustest on suunatud kohalikule elanikule, kuid vestledes erinevate käsitöökoolituse korraldavate ettevõtjatega, selgub, et teenuseid osutatakse lisaks ka sise- ja välituristidele. Samuti selgus käsitööhuviliste küsitlusest, et ühepäevased käsitöö koolitused pakuvad inimestele huvi. Samas, kui analüüsida, kui palju käsitöö õpitubasid turismiga seotud veebilehtedel kajastatakse, siis tulemus on pigem tagasihoidlik.

Näiteks üleriigiliselt EAS'i Turismiarenduskeskuse poolt hallatavalt veebilehelt "Puhka Eestis" (<https://www.puhkaeestis.ee/et>) leiab küll käsitööga seotud õpitubade info lihtsasti üles, kuid arvestades, et lehel kuvatakse kogu Eesti infot, on nimetatud 15.03.18 seisuga vaid 82 õpituba. Tõenäoliselt ei kajastata veebilehel kõiki teenusepakkujaid, kuigi reklaamivõimalus oleks ka paljudel teistel. EAS'i Turismiarenduskeskuse töötaja U. Valdoja (suuline vestlus 14.03.18) sõnul saavad kõik ettevõtjad piirkondliku turismiesindaja kaudu esitada soovi oma käsitööga seotud õpitubade, koolituste või kursuste info näitamiseks "Puhka Eestis" kunsti ja käsitöö õpitubade lehel (www.puhkaeestis.ee/et/erilised-elamused/kultuur-ja-ajalugu/kunsti-ja-kasitoo-opitoad).

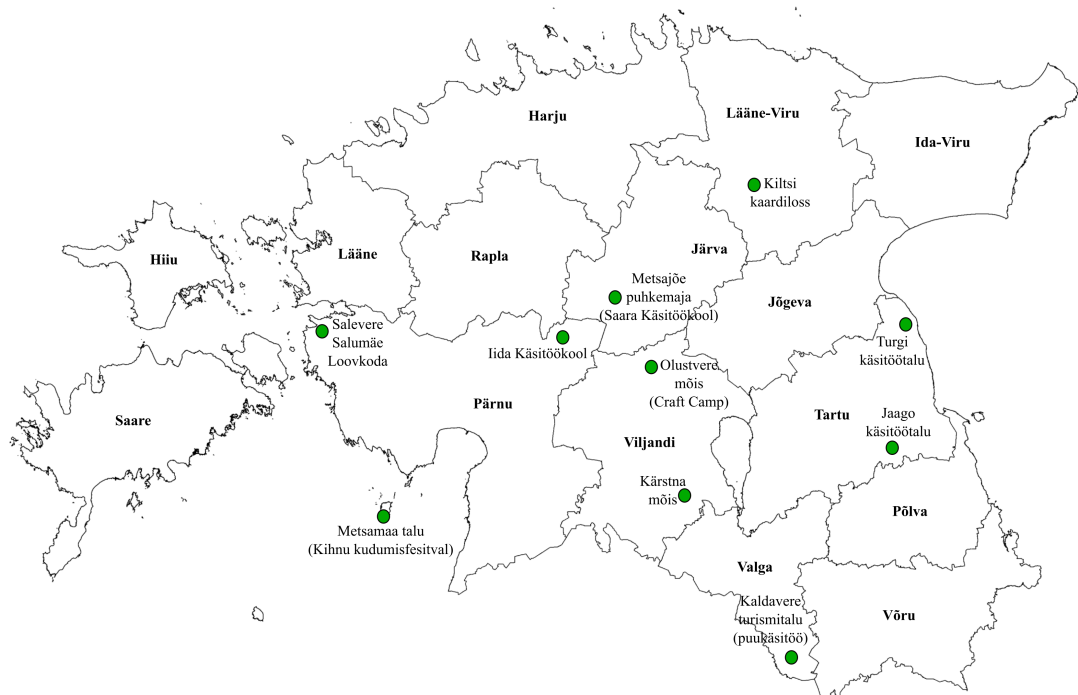
Teisest küljest rääkides mitmete käsitöölaagrite korraldajatega, siis kas ei teata sellest võimalusest või leidub ka neid, kelle enda turunduskanalid töötavad nii hästi, et neil ei ole otseselt lisareklaami vaja. Kuna pakkumine on suunatud just turismiettevõtetele, siis informatsioon võib olla puudulik ka seetõttu, et kõik käsitöötegevuste pakkujad ei pea ennast turismiettevõtjateks ning osade õpitubade korraldajad on avaliku sektori

esindajad. Samuti töid mõned käsitöölaagrite korraldajad välja EAS'i süsteemi keerukuse, mistõttu ei soovita "Puhka Eestis" veebilehel oma teenuseid reklaamida.

Keskendudes maakondade turismiinfo veebilehtedele, siis 15 maakonnast vaid neljal veebilehel on konkreetne ja lihtsasti leitav informatsioon käsitöö õpitubadest (vt lisa 8). Läänemaa turismi kodulehel on hetkel seoses hiljuti uuendatud kodulehega käsitöö õpitubade info veel puudu, aga see on plaanis lähiajal juurde lisada (A. Välja, suuline vestlus, 14.03.2018). Kõige rohkem jagab käsitöö õpitubade kohta infot Pärnumaa turismiinfo veebileht, kuigi toimumiskohad on väga Pärnu kesksed (20 nimetusest kolm on väljaspool Pärnu linna). Ülejäänud kümnel maakonna turismiinfo lehel, kas ei kajastata üldse käsitööga seotud infot või tehakse seda vaid käsitööesemeid ja suveniire valmistavate meistrite kontaktide jagamise kaudu.

Niisamuti ei reklaamita Eesti maaturismi veebilehel (www.maaturism.ee/) eraldi käsitöö õpitubasid, kuigi käsitööd ja selle tegemist seostatakse tihti just maapiirkondadega. Sõnaga "käsitöö" tuleb Eesti maaturismi veebilehelt 15.03.2018 kuupäeva seisuga 37 vastet, saadud info on kaootiline ja veebilehelt käsitöö õpitoa või -laagri infot üles leida on käsitööhuvilisel keeruline. Vesteldes Eesti Maaturismi MTÜ esindajatega (Mengel, R. & Papp, K., suuline vestlus, 29.03.2018), siis organisatsiooni trükistes on käsitööettevõtted juba praegu paremini esindatud ning samuti on olukord muutumas veebilehel, kuna neil on varsti tulemas uus ja kaasaegsem kodulehekülg, kus on ka käsitöö õpitoad selgemalt esitatud.

Kui lühemaid käsitöö õpitubasid kajastatakse ka osaliselt turismiga seotud veebilehtedel, siis käsitöölaagreid eelpool kirjeldatud veebilehtedelt ei leitud. Seega tulenevalt magistritöö ühest uurimisülesandest, kaardistada Eesti maapiirkondades toimuvad käsitöölaagrid, otsis töö autor korraldatud käsitöölaagrite kohta andmeid muudest allikatest: teenusepakkujate kodulehekülgedelt, blogidest, *Facebook*'i lehtedelt, 2016. aasta Mardilaadal toimunud vestlusest ja teenusepakkujatega tehtud intervjuudest. Uuringu tulemusi kajastatakse joonisel 6.

Joonis 6. Autorile teadaolevate 2018. aastal toimuvate käsitöölaagrite asukohad Eesti maakondade lõikes (Maa-ameti aluskaart; autori koostatud)

Selgus, et 2018. aastal on plaanis 10 erineval teenusepakkujal korraldada vähemalt üks või mitu käsitööga seotud laagrit. Nende hulgas on kaks laagrit, mis toimuvad sel aastal esimest korda. Üheks on Kihnu I Kudumisfestival enne jaanipäeva ja teiseks juuli keskel toimuv Rahvusvaheline puutööstefestival, mis on üks vähestest käsitöölaagritest, mis on suunatud meeste käsitööle. Rahvusvahelistest laagritest toimub Eestis veel naiste käsitööle suunatud, sel aastal juba viiendat aastat toimuv, “*Craft Camp*’i” laager. Kihnu I Kudumisfestivalile oodatakse inimesi nii Eestist kui ka välismaalt.

Ülejäänud käsitöölaagrid on mõeldud eelkõige Eesti käsitööhuvilistele. Laagrite toimumiskohad, teemad, majutusvõimalused ja kontaktid on detailselt välja toodud lisas 9. Autorile teadaolevalt on 2018. aastal toimumas 21 käsitöölaagrit, mille pikkuseks on keskmiselt 2-3 päeva, kuid valikus on ka pikemaid (4-5 päevaseid) käsitöölaagreid. Samuti on lisas 9 tabelis väljatoodud kaks minevikus toimunud käsitöölaagri korraldajat; üks teenusepakkuja, kes viib läbi personaalseid koolitusi, kuigi võimalus

oleks korraldada kuni 4-5 inimesele ning käsitöötalude, kus seni on korraldatud vaid ühepäevaseid õpitubasid, kuid võimalus oleks korraldada ka koolitusi koos ööbimisega.

Samuti esineb maakondades, kus käsitöölaagrite ei toimu, mis küll ei pruugi tähendada, et nendes maakondades ei korraldata ühepäevaseid käsitöökoolitusi. Vaadates piirkondi, nagu Võru, Lääne, Saare ja Hiiu maakonnad, mis on tuntud omanäolise käsitöö poolest, on üllatav, et ei ole nähtud käsitöölaagrite korraldamises piisavalt potentsiaali. Samas Muhu käsitööettevõtja (Tüür, S., e-kiri, 15.03.2018) peab õigeks, et käsitöö- ja loomelaagrite korraldamine ning kohalike käsitööoskuste omandamine toimiks just autentses keskkonnas ja sama piirkonna meistrite käe all. Lisaks ei ole käsitöölaagrid esindatud Rapla, Põlva ja Ida-Viru maakonnas, mis võib tähendada, et nimetatud maakondades ei ole sobivaid inimesi, kes oleksid valmis käsitöölaagrite korraldama või ei ole võimalikud teenusepakkujad avastanud käsitöölistes piisavat huvi. Neile ja paljudele muudele küsimustele otsiti vastuseid käsitöö huviturismi teenuste arendusuuringuid läbi viies, mille tulemuste analüüs on esitatud järgmises alapeatükis.

2.2. Käsitöö huviturismi teenuste arendusuuringute tulemuste analüüs

Käsitöö huviturismi teenusepakkujate uuringust selgus, et Eestis korraldatakse peamiselt kahte tüüpi käsitöökoolitusi ja -laagrite: koolitused, mille teemad ja tegevused on seotud rahvusliku käsitööga ning mille juhendajad on oma ala professionaalid ning koolitused, mille tegevused on üldisemalt seotud käsitöö, loomise, isetegemise ja meisterdamisega, samas koolitajad on mõlema puhul professionaalid (tihti käsitööõpetajad). Uuringust tuli ka välja, et enda valdkonnas suurepärase teadmiste ja oskustega käsitöökoolitajaid on Eestis piisavalt. Pigem tunni muret sobivate koostööpartnerite leidmise suhtes. Kuigi juba täna tehakse osaliselt koostööd teiste käsitööettevõtjate, toitlustajate, majutusettevõtete ja muude organisatsioonidega (külastuskeskused, muuseumid, erialaliidud), tunnistavad teenusepakkujad, et sarnase mõtlemisega partnerite leidmine on keeruline. Välituristide vastu huvi tundvad teenusepakkujad tunnevad aga enim puudust reisibüroodest või reisikorraldajatest, kes abistaksid neid nii turistide leidmisel kui ka Eestisse toomisega ja paketi koostamisega. Samuti tuli uuringust välja, et käsitööettevõtjad, kellel ei ole võimalik majutusteenust

pakkuda, on valmis koostööd tegema majutusasutustega ning pakkuma ühistoodet. Samasugune koostööhuvi ilmnis majutusasutuste esindajatega vesteldes.

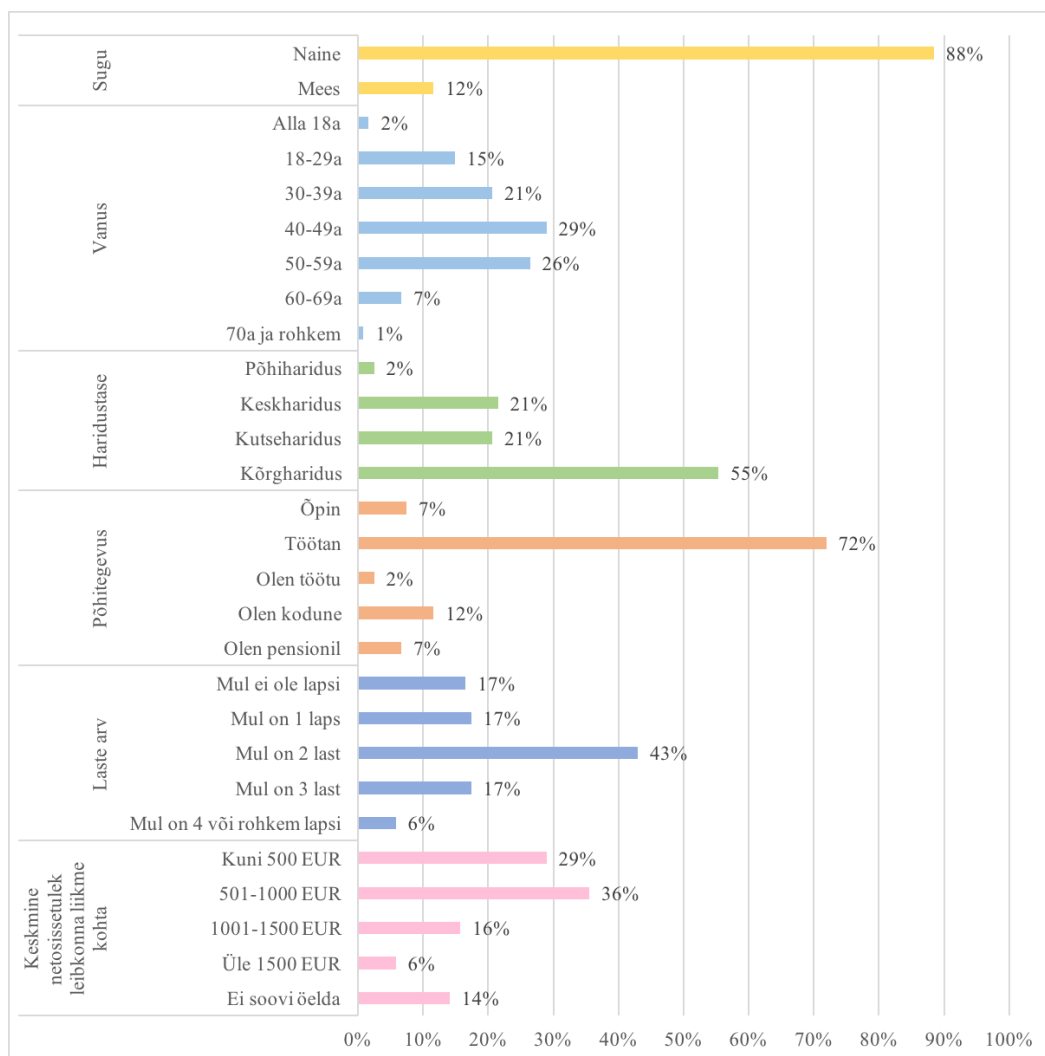
Kuigi töö autor nimetab uuringus osalejaid käsitöö huviturismi teenusepakkujateks, siis käsitöökoolituste ja -laagrite korraldajad ennast turismiteenuste pakkujateks ei pea. Pigem loetakse ennast käsitöö- või loomeettevõtjaks. Käsitöölaagrite korraldamine on teenusepakkujate jaoks eranditult lisaks muudele tegemistele kõrvaltegevus ning elustiiliettevõtlus või hobiprojekt, mis tähendab, et tihti jääb puudu ajast ja abistavatest inimestest ning finantsilistest vahenditest. Suurem osa käsitöölaagrite korraldajaid tunnistasid, et vajaksid organiseerimisel abilisi või tegeleksid ise hea meelega vaid koolitamisega. Lisaks käsitöölaagri organiseerimise raskustele, toodi välja vähesed teadmised ja oskused käsitöölaagrite turustamiseks. Peamiselt kasutatakse reklaamimiseks kodulehekülgi, *Facebook*'i lehekülgi ja sündmuste lehti, isiklikke tutvusi ja varasemaid osalejaid info levitamiseks.

Teisest küljest leidub ka teenusepakkujaid, kes turustamisega saavad küll hakkama, aga kulutavad sellele väga palju aega ning neid, kelle iga-aastased käsitöö laagrid on niivõrd populaarsed, et kohad täituvad varasematel aastatel käinutega nii ruttu, et kõigile uutele soovijatele ei jää vabu kohti. Seda, et umbes pooled käsitöölaagrite osalejatest on need, kes on käinud ka varasematel aastatel, mainisid enamik teenusepakkujaid. Seetõttu on mitmeid aastaid käsitöölaagreid korraldanud teenusepakkujate üheks peamiseks turunduskanaliks meililist, kuhu saadetakse uue laagri toimumise informatsioon alati esimesena ning alles seejärel alustatakse uute osalejate otsingutega (sõltuvalt laagrist ja korraldajast levitatakse infot *Facebook*'i, ERKL'i või tuttavate inimeste kaudu).

Uurides praeguste käsitöölaagrite korraldajatelt tulevikuplaanide suhtes, siis väiksemate laagrite korraldajad ei näe ressursside puudumise tõttu võimalusi rohkemate käsitöölaagrite korraldamiseks. Seevastu teised laagrite korraldajad on huvitatud üha rohkem välisturust, mida nähakse Eesti turust suuremana ja finantsilisest tulusamana, kuna Eesti tarbija on hinnatundlikum kui väliskülastaja. Seda näitavad ka rahvusvaheliste käsitöölaagrite hinnad, mis nädalase käsitöölaagri eest koos Eesti sisese transpordiga on 650-1050 eurot. Kalkuleerides on ühe laagripäeva tasu umbes 130-210 eurot. Eestlastele suunatud laagrite puhul jäävad ühe päeva tasud alla 100 euro (ca 75 euro juurde või projektilaagrite puhul veel soodsam). Samas tõid teenusepakkujad välja,

et tõsise huvi korral ei ole käsitööhuvilistel laagritasu osalemisel takistuseks. Teenusepakkujate peamisi seisukohti koondav tabel on esitatud lisa 10.

Lisaks teenusepakkujate uuringule viis töö autor läbi kliendiuuringu käsitööhuviliste seas. Küsitlusest võttis kokku osa 121 inimesest, kellest ligikaudu 80% pidasid käsitööd või meisterdamist oma hobiks ja veel umbes 10% olid selle väitega “pigem nõus”. Arvestades ankeedi mahukust, peab autor vastajate arvu rahuldavaks. Suurem osa vastajatest olid naised (88%) (vt joonis 7). Mehi osales küsitluses oluliselt vähem ja umbes pooled neist ei pidanud käsitööd ka oma hobiks, vaid pigem tööks. Vanuseliselt jäid enamik (ligi 91%) vastajaid 18-59. aasta vanusevahemikku, mis tähendab, et käsitöoga tegeletakse igas vanuses, kuigi 40-59. aastasi esines teistest veidi rohkem.

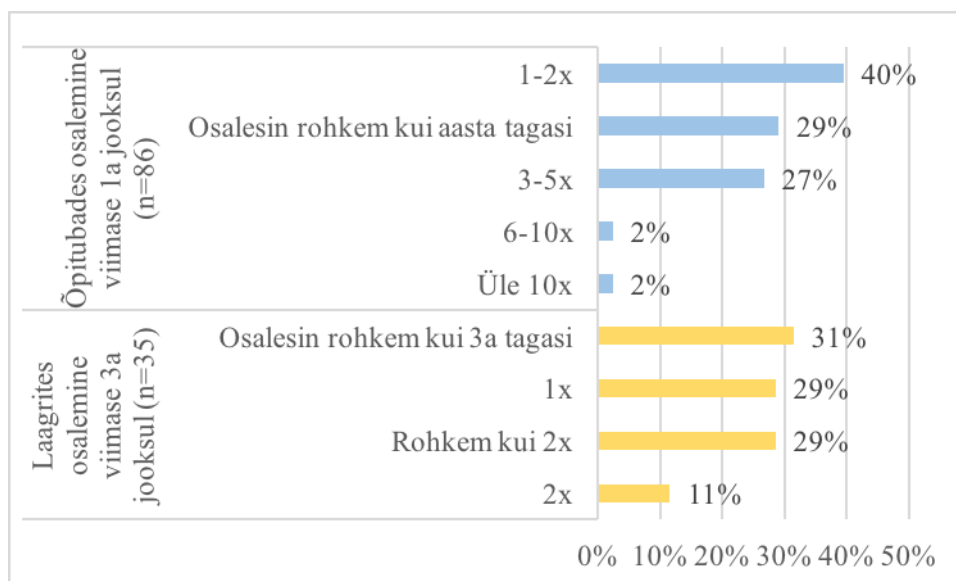
Joonis 7. Küsitluse sotsiaal-demograafilised tulemused, n=121 (autori koostatud)

Vastajatest üle poole olid kõrgharidusega (55%) ja suurem osa neist töötavad (ligi 72%). Kõige rohkem esines vastajaid, kellel on kaks last (ligi 43%), samas ca 55% vastajatest on lapsed juba täiskasvanud. Vastajate elukoht jagunes suhteliselt võrdselt maa- (50,4%) ja linnaliste (49,6%) asulate vahel. Maakondade lõikes olid esindatud kõik 15 maakonda, nendest kõige rohkem vastajaid oli Harjumaalt (ligi 30%), edasi Tartumaalt (ca 13%) ja Pärnumaalt (ligi 11%). Vastajate hulgas oli ka 4 inimest, kes elavad Eestist väljas. Sissetulekute poolest oli kõige rohkem inimesi, kelle keskmine netosissetulek leibkonnaliikme kohta jääb vahemikku 501-1000 euro (35,5%).

Kuigi 80% vastanutest pidasid käsitööd oma hobiks, siis esines ka neid, kelle jaoks on käsitöö kas lisa- (18%) või põhisissetuleku (ligi 26%) allikaks. Käsitööga tegelevatele inimestele meeldib olla loominguline (ligi 77%) ja valmistada omanäolisi esemeid (74%), mida igapäevaelus ei ole. Pooled vastanutest (51%) pidasid käsitööd osaks nende identiteedist ning samuti jagati arvamust, et käsitöötegemisel on lõõgastav ja stressi maandav mõju (ligi 73%). Vastajate hulgas olid inimesed, kes tegelevad käsitööga pidevalt, veidi üle 60% tegelevad käsitööga peaaegu igapäevavvaselt, ca 15% 3-4x nädalas, ca 12% 1-2 korda ja ülejäänud 1-4 korda kuus, paar vastajat tegelevad käsitööga harvemini kui 1 kord kuus.

Kuigi autori sooviks oli teada saada mitmepäevaste käsitöökoolitustel osalemise eelistused, siis käsitles küsitlus ka lühemaid õpitubasid, kuna neid korraldatakse rohkem ja samuti selgus küsitlusest, et neist võetakse ka rohkem osa (71% vastanutest, samas käsitöölaagreid või mitmepäevaseid koolitusi oli külastanud ligi 29%). Viimase aasta jooksul käidi käsitöö ühepäevastel koolitusel kõige rohkem 1-2 korda aastas.

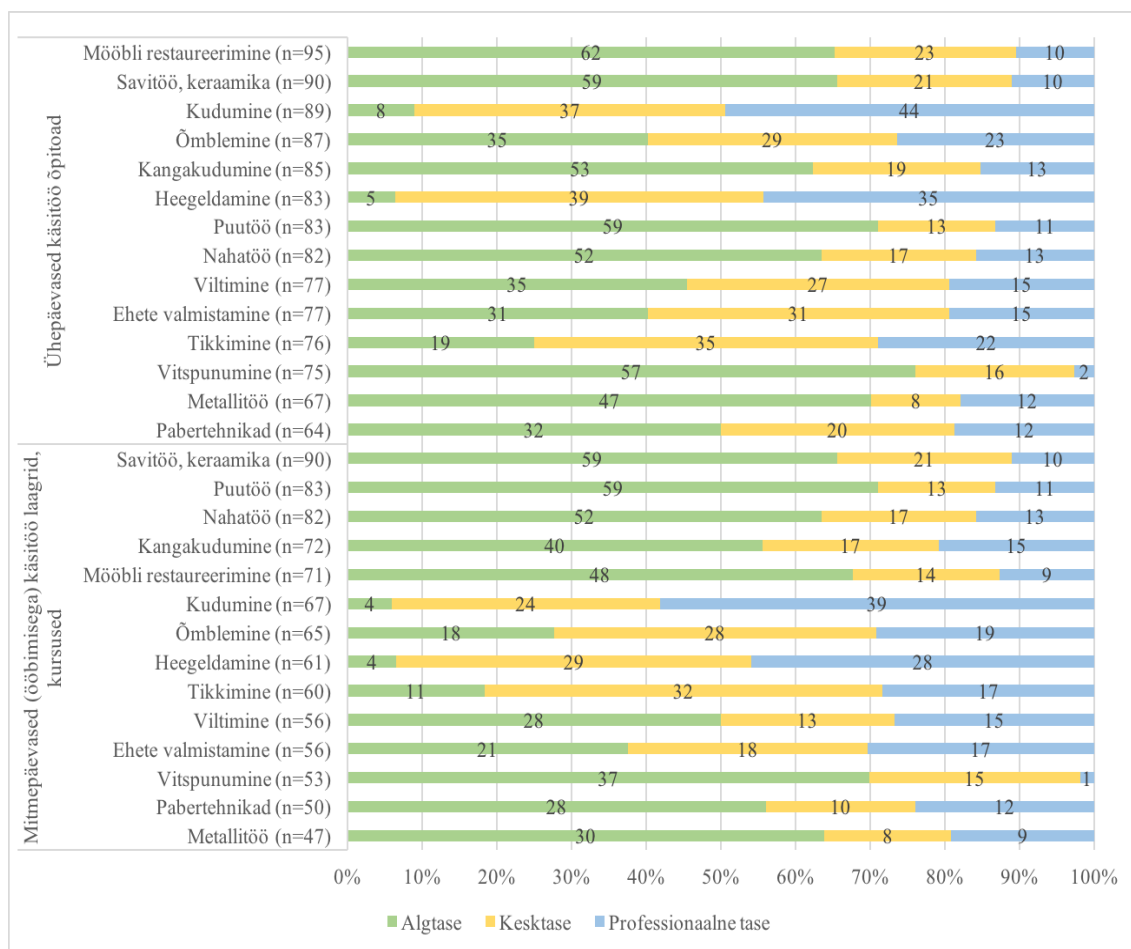
Käsitöölaagrites ja mitmepäevastel koolitustel käimist esineb harvemini, mistõttu hindas autor käsitöölaagrites osalemist pigem viimase kolme aasta jooksul. Varem osalenute hulgas oli nii neid, kes on nimetatud perioodil viibinud mitmepäevases käsitöölaagris mõned üksikud korrad, kui ka neid, kes on laagreid külastanud rohkem kui kaks korda (vt joonis 8). Viimane näitaja võib viidata nii ühe ja sama laagri korduvkülastusele (ka teenusepakujate intervjuudest ilmnas, et käsitöölaagrites osalejate seas on umbes pooled korduvkülastajad) kui ka erinevate teemadega laagrites osalemisele. Ka ühe teenusepakkuja (telefonivestlus, 16.03.2018) sõnul on selliseid inimesi, kes naudivadki käsitöölaagris olemist ja laagri teema on nende jaoks teisejärguline.

Joonis 8. Ühe- ja mitmepäevastel käsitöökoolitustel osalemine viimase ühe ja kolme aasta jooksul (autori koostatud)

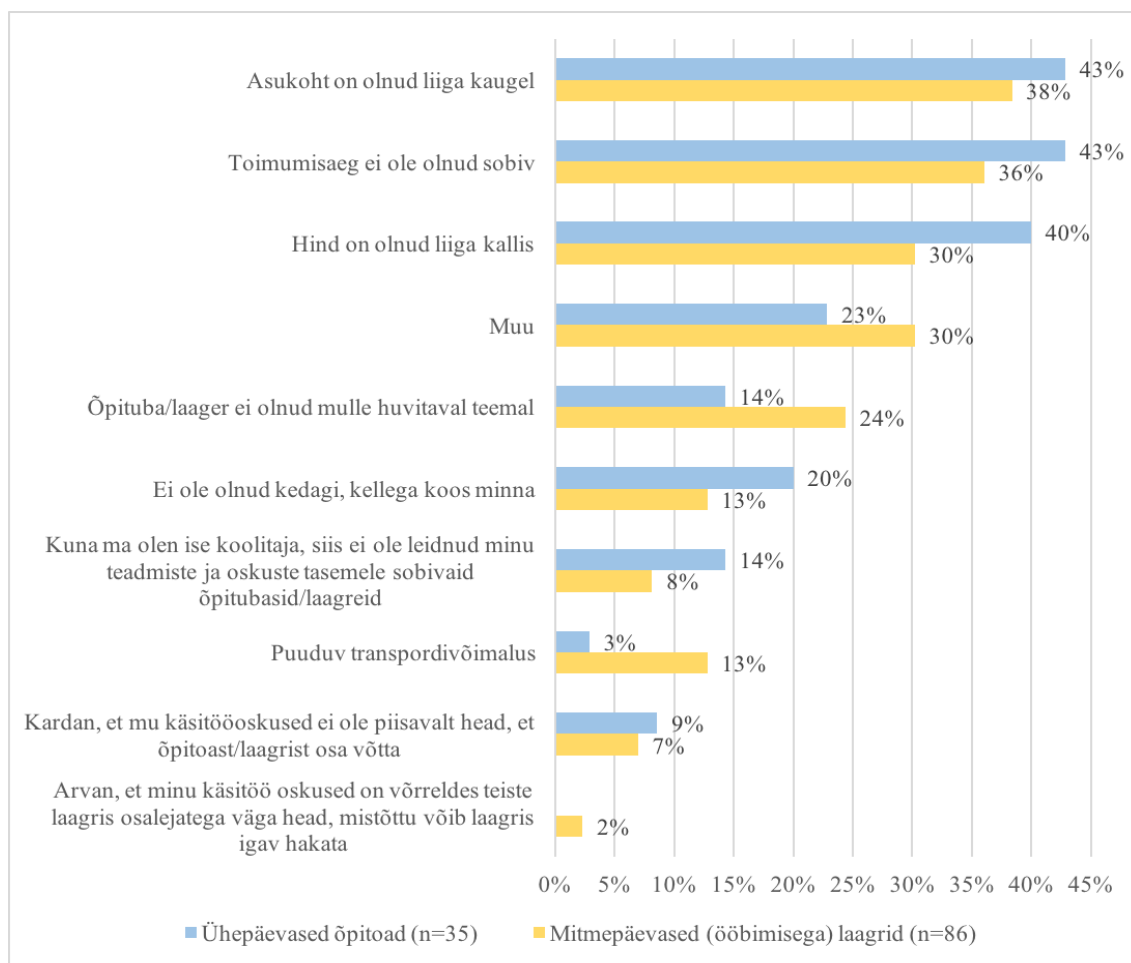
Samas toob teenusepakkuja välja ka teist tüüpi inimesed, kes valivad õpitubasid või laagreid peamiselt teemade järgi. Ühepäevaste koolituste puhul tundsid üle poole vastanutest huvi algtasemel mööbli restaureerimise, puutöö, savitöö ja keraamika, kuid ka vitspunumise, kangakudumise, nahatöö, metallitöö vastu. Keskmisel tasemel oldi peamiselt huvitatud heegeldamisest ja tikkimisest ning professionaalsel tasemel kudumisest ja heegeldamisest.

Üldiselt on mitmepäevaste käsitöökoolituste puhul huvi ühepäevastega võrreldes sama. Enim oldi huvitatud algtasemel puutööst, savitööst ja keraamikast, nahatööst, mööbli restaureerimisest, kangakudumisest, vitspunumisest ja metallitööst. Keskmisel tasemel tunti peamiselt huvi tikkimise, heegeldamise, õmblemise ja kudumise ning professionaalsel tasemel kudumise ja heegeldamise vastu. Täpsem huvi käsitöö teemade suhtes kajastub joonisel 9. Lisaks selgus tulemustest, et 57% vastanutest olid huvitatud käsitöölaagrites õppima materjale ka taaskasutama.

Joonis 9. Käsitöoinimeste huvi ühepäevaste õpitubade ja mitmepäevaste laagrite teemade ja tegevuste raskusastmete järgi, n=121 (autori koostatud)

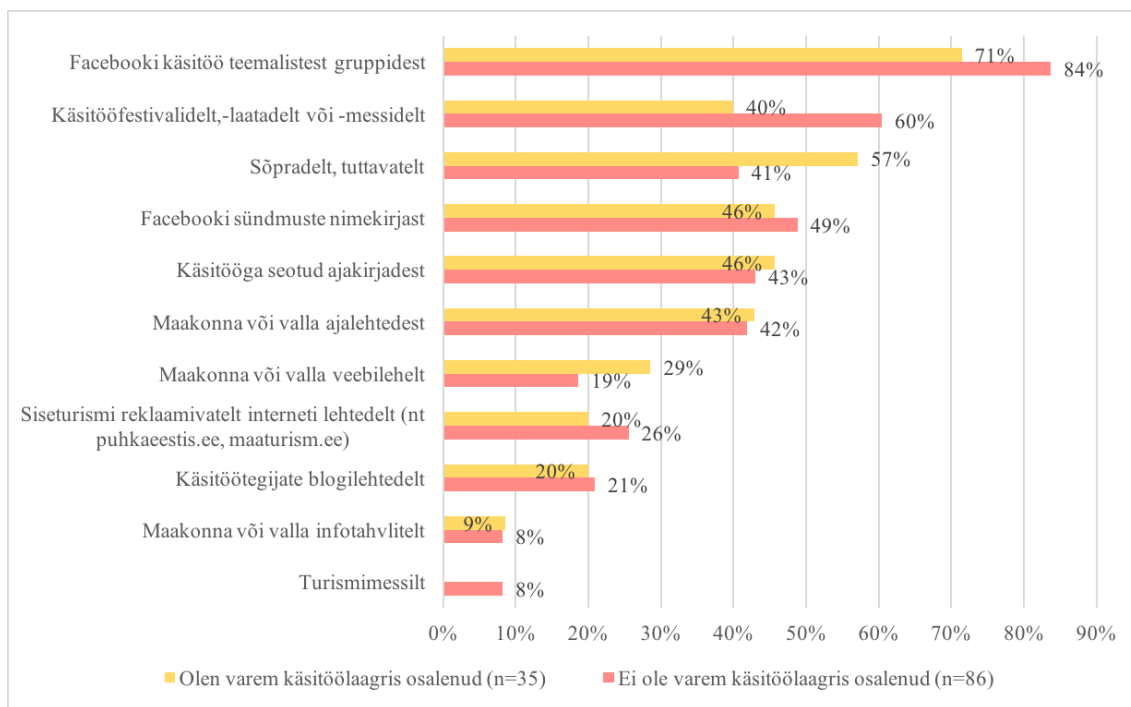
Kui vaadata lähemalt, miks käsitööhuvilised päevastest õpitubadest ja käsitöölaagritest osa ei ole võtnud, siis üheks põhjuseks võib olla huvitava teema puudumine ja seda eriti käsitöölaagrite puhul (vt joonis 10). Siiski rohkem esines nii ühe- kui ka mitmepäevaste koolitustel mitteosalemise põhjustena toimumisaja sobimatus, asukoha kaugus või liialt kallis koolituse hind. Muude põhjuste all selgus, et paljud inimesed ei olnud käsitöölaagrite olemasolust aimugi, mis kinnitab, et hetkel korraldatakse käsitöölaagreid väikesele seltskonnale ja tegelik inimeste osalemise soov võib olla suurem, kui käsitöölaagrite korraldajad seda arvata võivad.

Joonis 10. Käsitööhuviliste ühepäevases õpitoas või mitmepäevases (õõbimisega) laagris mitteosalemise põhjused (autori koostatud)

Lisaks huvitas töö autorit, millistest kanalitest käsitööhuvilised mitmepäevaste laagritega seotud infot leida sooviksid. 80% kõigist vastajatest eelistasid infot näha *Facebook*'i käsitöö teemalistes gruppides. Vastuse suurem protsent võis tulla ka sellest, et küsitluse linki jagati *Facebooki*'i "Käsitöö" grupis. Eriti oluliseks pidasid seda need vastajad, kes ei olnud varasemalt käsitöölaagrist osa võtnud. Tähtsamaks infokanaliks pidasid nemad ka erinevaid käsitööga seotud üritusi nagu laudad, messid ja festivalid (60% varem mitteosalenutest), mis varem osalenute jaoks oli veidi vähem olulisem kanal (40% varem osalenutest). Viimased hindasid suust suhu informatsiooni levimist tuttavate ja sõprade kaudu kõrgemalt (57%) kui varem laagris mitteosalenud vastajad (41%). Rohkem toodi välja veel *Facebook*'i sündmusi, käsitöö ajakirju ning maakonna

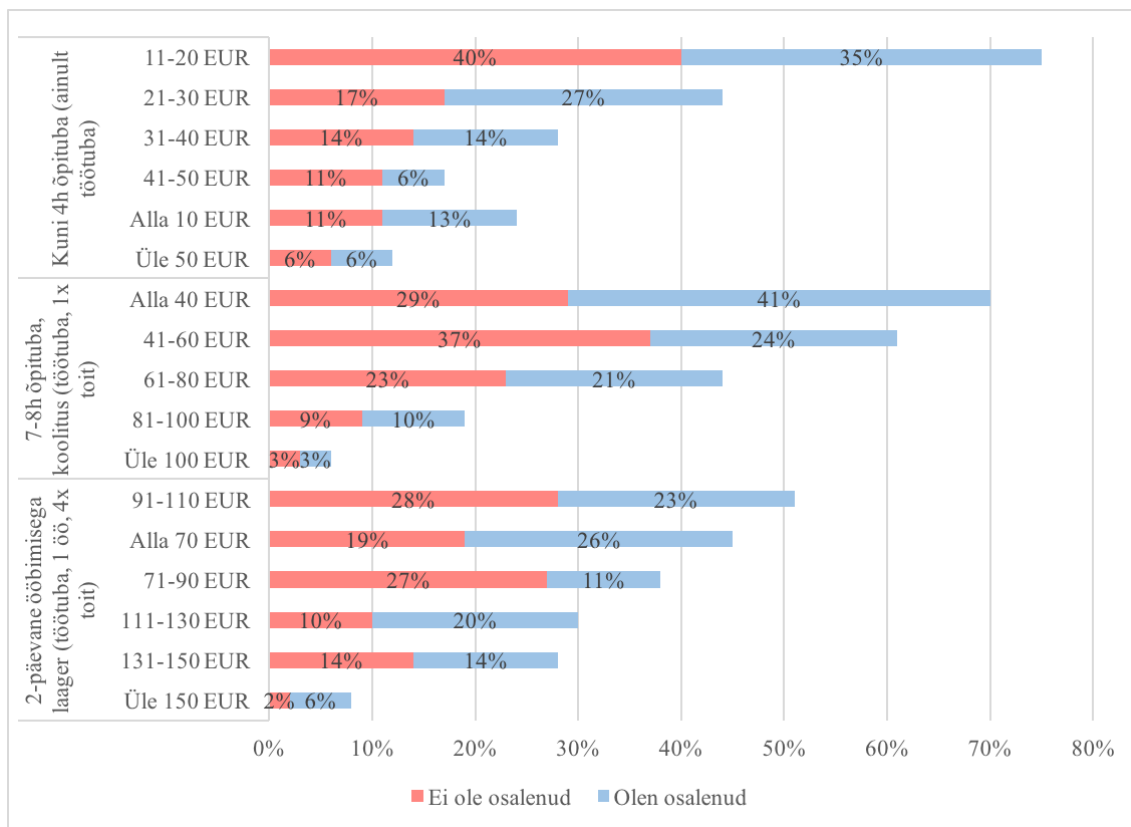
ja valla ajalehti, mille täpsed vastajate protsendid on esindatud joonisel 11. Samuti toodi välja siseturismi reklaamivad veebilehed nagu puhkaeestis.ee ja maaturism.ee.

Joonis 11. Käsitööhuviliste eelistused infoallikatele käsitöölaagri kohta informatsiooni leidmisel (autori koostatud)

Oluliseks teguriks nii ühe- kui mitmepäevastel käsitöökoolitustel osalemisel oli samuti õpitoa- või laagrimaksumus. 36% kõikidest vastajatest olid valmis maksma 11-20 eurot kuni 4-tunnise õpitoa eest, seejuures varem mitteosalenud olid selleks veidi rohkem valmis (vt joonis 12). 7-8-tunnise käsitöö koolituse eest olid 37% kõigist vastanutest valmis maksma alla 40 euro, kusjuures varem osalenud olid 7-8-tunniste laagrite suhtes hinnatundlikumad kui varem mitteosalenud.

2-päevaste ööbimisega käsitöölaagrite eest oldi enim nõus maksma 91-110 eurot, kuigi varem käsitöölaagris osalenute hulgas oli veidi rohkem neid, kes eelistasid 2-päevase laagri eest tasuda alla 70 euro. Kui võrrelda käsitööhuviliste maksevalmidust koolituste ja laagrite suhtes nende sissetulekutega, siis konkreetseid seoseid küsitlusetulemustest välja ei tulnud. Samuti oli maksevalmiduse suurust keeruline hinnata, kuna töötubades kasutatav materjal, mis oli ankeedis arvestatud õpitoa või laagri maksumuse sisse, on sõltuvalt hobist väga erineva hinnaga.

Joonis 12. Käsitööhuviliste maksevalmidus kuni 4h, 7-8h käsitöökoolituste ja 2-päevaste (ööbimisega) käsitöölaagrite eest, vastavalt varasemale osalusele või mitteosalusele; n=121 (autori koostatud)

Sihtgruppide paremaks segmenteerimiseks palus töö autor küsitluses osalenutel sobitada end vastavalt hobisse panustamise järgi ühte neljast potentsiaalse käsitööhuvituristi gruppi: huviline, harrastaja, spetsialist või fanaatik. Kasutades sagedusanalüüsi, toob autor välja nelja potentsiaalse käsitöölaagri tüüpkliendi profiili tunnused (vt lisa 11).

Kuna küsitlusele vastas vaid 14 meest, kes ei näidanud käsitööga seotud koolituste vastu suuremat huvi, siis esindavad kõiki nelja tüüpkliendi profiili naised. Kokku vastas küsimustikule 13 huvilist, 31 harrastajat, 50 spetsialisti ja 27 fanaatikut, kusjuures huvilise ja harrastaja profiilid olid võrreldes teooriaga suhteliselt sarnaste omadustega. Mõlemad sihtgrupid pidasid käsitööd oma hobiks. Suurim erinevus seisnes varasematel käsitöö koolitustel osalemise arvus. Kui huvilistest oli ühepäevastel koolitustel käinud 46% vastajatest, siis harrastajatest 71%, mitmepäevaste koolituste puhul oli huvilisi

osalenud 8% ja harrastajaid 16% vastanutest. Samas mõlema grupi puhul selgus, et käsitöölaagrite toimumisest ei olda tihti teadlikud.

Käsitöökoolituse või -laagri infot võidakse otsida peamiselt *Facebook*'i käsitööteemalistest gruppidest, kuid ka kohalikest ajalehtedest. Samuti on asukoht on nende jaoks oluline (8% huvilistest ja 26% harrastajatest on valmis käsitöölaagrisse minema ükskõik, millisesse Eestimaa piirkonda). Käsitöölaagri toimumiskohaks eelistatakse tihti ka maakonda, kus elatakse. Näiteks 46% vastanud huvilistest elab Pärnumaal ja 31% eelistavad käsitöölaagreid Pärnumaal, harrastajatest üle poole (55%) vastanutest elab Harjumaal ja 35% huvitub Harjumaal toimuvatest käsitöölaagritest.

Mõlema grupi puhul võiks veel välja tuua, et lisaks suviste käsitöölaagritele, mis Eestis peamiselt on toimunud, oleksid huviliste (38%) ja harrastajate (45%) sihtgrupid huvitatud käsitöölaagris osalemisest ka kevadisel, sügisel või talvisel nädalavahetusel. Juhendajalt ootavad huvilised (69%) ja harrastajad (58%) küll professionaalsust, kuid veel rohkem hinnatakse juhendaja isiksust ja suhtlemisoskust (huvilised 77%, harrastajad 81%). Laagri majutuse puhul eelistavad huvilised rohkem mugavusi (46%) ja üksi toas elamist, harrastajate seas on nii neid, kes on valmis mitmekesi toas ööbima (32%) kui ka soovitakse üksi ööbimise võimalust (13%). Tegevused käsitöölaagris peaksid neile esitama piisava väljakutse (huvilised 31%, harrastajad 45%), kuid ei tohi olla liiga rasked.

Võrreldes huviliste ja harrastajatega, on spetsialistidel (50%) ja fanaatikutel (67%) enda võimekuse proovilepanek olulisem. Käsitöö spetsialistid ja fanaatikud on tegelenud käsitööga aastaid. Nende peamine vahe seisneb selles, et spetsialistide jaoks on käsitöö rohkem hobi kui töö (18% spetsialistidest on käsitöö lisasissetuleku, 22% põhisissetuleku allikaks), kuid fanaatikute jaoks tähendab käsitöö pigem tööd või mõlemat (44% fanaatikutest peavad käsitööd lisasissetuleku, 67% põhisissetuleku allikaks). Spetsialistid (76%) ja fanaatikud (74%) on osalenud palju käsitöökoolitustel, kuid võrreldes huviliste ja harrastajatega, on nad oluliselt rohkem käinud ka käsitöölaagrites (spetsialistid 40%, fanaatikud 33%).

Spetsialistid (54%) ja fanaatikud (67%) sooviksid käsitöölaagrites kohata sarnaste huvidega inimesi, samuti oleksid nad huvitatud laagris õpitud oskuseid teistele edasi

andma (spetsialistid 48%, fanaatikud 67%). Sihtgrupile on oluline, et laagri juhendajaks oleks inimene, kelle tehtud loomingu peetakse lugu (spetsialistid 72%, fanaatikud 70%). Käsitöölaagreid võib spetsialistide ja fanaatikute sihtgrupile pakkuda igal aastaajal, kuigi spetsialistide hulgas oli neid, kes eelistasid rohkem suveperioodi (44%) ja suvel nädalasisest aega (42%). Fanaatikute puhul ei selgunud ühist eelistust, kuid 37% arvasid, et neile sobiks käsitöölaagrisse minna kevadisel, sügisel või talvisel nädalavahetusel.

Kuna spetsialistide ja fanaatikute elu on rohkem käsitööga seotud, siis lisaks *Facebook*'ile ning maakonna või valla ajalehtedele, sooviksid spetsialistid ja fanaatikud leida käsitöölaagrite infot käsitööga seotud ajakirjadest ja üritustelt või sõpradelt ja tuttavatelt, kellel on ka käsitöö huvi. Võrreldes huviliste ja harrastajatega on vanad käsitöötehnikad neile rohkem meelepärased, kuigi nad on valmis õppima ka moodsaid tehnikaid. Samuti on neile väga oluline, et käsitöölaagri juhendaja oleks kindlasti oma ala professionaal.

Kui vaadata kõikide sihtgruppide käsitöökoolituste ja -laagrite suhtes maksevalmidust, siis võib öelda, et laagri maksumus on oluline ja pigem ollakse hinnatundlikud, kuid huviliste, harrastajate ja fanaatikute grupis oli ka neid, kes on valmis rohkem maksta. Samas võisid fanaatikud olla ka paremini kursis koolituste ja laagrite reaalse hindadega. Sarnastest omadustest esines veel huvi materjalide taaskasutuse (huvilised 46%, harrastajad 65%, spetsialistid 46%, fanaatikud 41%) vastu. Samuti hinnati kõrgelt käsitöölaagrite toimumist looduskaunis kohas (huvilised 77%, harrastajad 52%, spetsialistid 44%, fanaatikud 70%) ja kuna käsitöölaagrid võivad toimuda elukohast kaugel, ollakse valmis ka sõidukulused teiste osalejatega jagama (huvilised 38%, harrastajad 58%, spetsialistid 52%, fanaatikud 56%).

Käsitöölaagri tööruumide suhtes sihtgruppidel erilisi nõudmisi ei olnud, kõige olulisemaks peeti ruumide puhtust (huvilised 85%, harrastajad 74%, spetsialistid 88%, fanaatikud 93%), samas nõustuti, et tööruumid võivad olla lihtsa disainiga (huvilised 85%, harrastajad 71%, spetsialistid 66%, fanaatikud 71%). Huvilistele jaoks oli veel oluline, et tööruumide disain toetaks osalejate loominguilist. Laagri toitlustuse puhul hinnati enim lihtsust (huvilised 62%, harrastajad 42%, spetsialistid 54%, fanaatikud 70%). Lisaks arvasid huvilised (62%) ja fanaatikud (67%), et käsitöölaagris pakutav toit

võiks olla piirkonnale iseloomulik (62%). Lisaks oli huvitav, et osa harrastajatest (26%), spetsialistidest (28%) ja fanaatikutest (30%) kaasaksid käsitöölaagrisse ka suuremad lapsed, et neile käsitööoskusi õpetada. Seevastu 23% huvilisi ja 39% harrastajaid võiksid tulla kogu perega, kui ülejäänud pereliikmetel on laagris oma programm.

Lisaks väljatoodud nelja grupi analüüsile, valis autor näidisenä ühe sihtgrupi, kelle peal kasutas teenusedisaini loovmeetodeid, et saada nendele suunatud teenuse kohta vahetut tagasisidet. Sihtgrupiks valis autor harrastajad, kuna neid esines küsitluse osalejate hulgas piisavalt palju (31 vastajat), nad ei ole käsitöölaagrite toimumisest teadlikud, kuid neil tundub käsitöölaagrite vastu siiski huvi olevat. Sihtgrupi paremaks mõistmiseks koostas autor persoona, kliendi tunnetekaardi ja väärtuspakkumise, klienditeekonna ja teenuse prototüübi (kaks reklaampostrit võimaliku käsitöölaagri kohta), mida testis kahe sihtgrupi esindaja peal.

Persoonat (vt lisa 12) esindas 37a naine (Kristel), kes elab Harjumaal, kes on vabaabielus ja kahe lapse ema ning kelle üheks hobiks on käsitöö. Kristel püüab kohustuste kõrvalt leida piisavalt aega käsitöö tegemiseks, aga alati see ei õnnestu. Kuigi käsitöölaagris ei ole ta varem osalenud, on ta osa võtnud lühematest käsitöö õpitubadest, mis on talle väga meeldinud. Käsitöölaagris osalemise idee pakub talle huvi, eriti kuna tal on võimalus hetkeks igapäevarutiinist eemalduda ja nautida segamatult tegevusi, mis talle meeldib.

Kliendi tunnetekaardi (vt lisa 13) ja väärtuspakkumise (vt lisa 14) koostamise tulemusena selgus, et Kristel võiks olla huvitatud käsitöölaagritest, mis toimuksid Harjumaal ning sügisel, talvisel või kevadisel nädalavahetusel. Kuna ta on aktiivne *Facebook*'i "Käsitöö" ja "Õmblustuba" gruppide liige, siis hea meelega näeks käsitöölaagrite reklaamkuulutusi just nendes gruppides. Käsitööteemadest oleks huvitatud heegeldamisest, kudumisest või õmblemisest, kuid ka muudest käsitöövaldkondadest. Hea, kui laagri lõpuks valmiks ka mingisugune ese, mida pereliikmetele ja tuttavatele demonstreerida või isegi kellelegi kinkida. Kuna talle meeldib oma lastele asju valmistada, hindab kõrgelt keskkonna säästmist ja materjalide taaskasutamist ning nõustub, et lapsed kasvavad oma riietest kiiresti välja, võiks ta olla huvitatud soovitud ideedest, mida lasteriie tegemisel või ümbertegemisel silmas

pidada. Laagrisse läheks ta ilma lasteta, kuna see võimaldaks laagris olles segamatult käsitööle keskenduda. Käsitöölaagri juhendajalt ootab ta sõbralikkust ja abivalmidust, samas ka julgustust, et laagris õpitavad tehnikad on talle jõukohased.

Selleks, et välja tuua Kristeli teenuse kasutamise ajal tekkida võivad probleemid ja selgitada paremini testis osalevale sihtgrupi esindajatele teenust, visualiseeris töö autor persoona käsitöölaagris osalemise klienditeekonna (vt lisa 15). Lisaks kasutas teenuse prototüübina kahe võimaliku laagri reklaampostrit: prototüüp 1 ja prototüüp 2 (vt lisa 16), mis kirjeldavad kahte potentsiaalset käsitöölaagrit. Reklaampostri sisu on töö autori poolt väljamõeldud, kuid püütud esitada võimalikult realistlikult.

Selgus, et sihtgrupi esindajad samastasid end Kristeli persoonaga hästi ja neil tekkisid sarnased hirmud, nagu oli esitatud klienditeekonnal (kas on laagriks aega ja raha, kes hoiab lapsi, kas oman piisavalt teadmisi ja oskusi, äkki ei saa laagris hakkama). Samuti tekkis testis osalejatel küsimus, et kes on need inimesed, kes käsitöölaagrisse tulevad (kas tegemist on vanemate inimestega) ja tehti ettepanek, et ühildada mitme erineva teemaga laagrid (nt käsitöölised ja linnuvaatlejad), kus tegevused toimuksid eraldi, aga nt söömine ja mingi ühine tegevus koos. Kindlasti sooviti, et laagri lõpuks valmiks ka mingisugune ese, mida teistele hiljem näidata. Ajaliselt eelistati suvist perioodi, kuna siis on lastele kergem hoidjaid leida. Käsitöölaagri või -kursuse tugevustena toodi välja abi, ideede ja nõuannete saamist oma ala professionaalidelt.

Käsitöölaagrite reklaampostrite kohta arvati, et need tekitavad tähelepanu ja sisaldavad piisavalt palju informatsiooni. Puudusena toodi välja, et kuna üks testis osaleja ei huvitu ebapraktilistest asjadest, siis võiks prototüüp 1 puhul olla ühe foto asemel mõni praktilisem ese (mainitud kott või tekk). Samuti arvati, et kui hinnas sisalduv tuua välja punktidenä, on see selgemini mõistetav ning lisaks võiks prototüüp 2 puhul tuua välja eeldatava materjali kulu vahemiku ja võimaluse oma värvid kaasa võtta. Samas oldi nõus, et liiga palju informatsiooni reklaampostril oleks keeruline jälgida. Kuigi testis osalenud ei olnud enne magistritööga seotud küsitluses osalemist käsitöölaagrite toimumisest teadlikud, oldi kohtumise lõpuks veendunud, et käsitöölaagris osalemine võiks olla nende jaoks põnev ja nauditav ettevõtmine.

2.3. Uuringute järeldused ja ettepanekud Eesti maapiirkonna käsitöö-, loome- ja turismiettevõtetele käsitöö huviturismi teenuste arendamiseks

Arvestades, kui palju on erinevaid hobisid, kuivõrd suurt naudingut pakub inimestele hobidega tegelemine ja enese arendamine (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2018a, lk 1-43), tuleks ka Eestis arendada rohkem huviturismiteenuseid. Uute turismiteenuste väljatöötamine annaks sise- ja välisturistidele motivatsiooni erinevate piirkondade külastamiseks, et seeläbi kohalikule (turismi)arengule kaasa aidata. Eelnevatest peatükkidest selgus, et selleks hobiks võib olla ka käsitöö ja meisterdamine, mis on läbi ajaloo olnud eestlastele oluline tegevus, millega jätkuvalt tegeletakse ja mille pärandit hoitakse au sees.

Käsitöö on samaväärne huviturismi tegevus nagu näiteks jahi-, veini-, spordi-, toiduturism vms, mida kinnitavad ka 2.1. peatükis väljatoodud erinevate turismiarenduskavade eesmärgid ja Eesti Maaturism MTÜ esindajad (Mengel, R. & Papp, K., suuline vestlus, 29.03.2018). Reaalsus on küll sageli teine, kuna turismi edendajatel ei jätku alati piisavalt ressursse, et kõiki seatud eesmärgid täita. Eelnevast uuringust selgus, et turismiinfo veebilehtedel on käsitöö huviturismi kajastamine puudulik ja kaootiline. Seetõttu ei seostata ka käsitöö õpitubade ja -laagrite pakkumisi alati turismiteenustega, kuigi lisaks piirkonna inimestele on käsitöötegemisega seotud teenuste tarbijateks just Eesti siseselt reisivad inimesed ehk siseturistid (viibivad vähemalt 24 tundi kuni üks aasta oma tavapärasest elukohast eemal).

Samasugune tendents ilmnes ka käsitöölaagrite korraldajate uuringust. Ka nemad ei pea end tihti käsitöö huviturismi teenuste pakkujateks, vaid käsitöö- või loomeettevõtjateks, kelle üheks kõrvaltegevuseks või hobiprojektiks on käsitöölaagrite korraldamine. Samas on Eesti loomemajanduse olukorra uuringus (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2018b, lk 8-32) välja toodud, et käsitööd tuleks üha rohkem pidada üheks turismisektori osaks, kuigi viimases uuringus keskenduti peamiselt käsitöötoodetele, mida turistidele müüakse.

Samas selgus teenusepakkujate uuringust, et turismisektoriga koostööst on käsitöö- ja loomeettevõtjad huvitatud. Suurem huvi esines just käsitöö ühepäevaste õpitubade

läbiviijatel, kellel endal ei ole mitmepäevaste koolituste korraldamise jaoks sobivaid ööbimisvõimalusi. Samuti olid uuringus osalenud majutusettevõtteid huvitatud koostööst loome- ja käsitööettevõtjatega, et korraldada käsitöölaagreid ühiselt. Lisaks arvasid välituristidest huvituvad teenusepakkujad, et reisikorraldajad ja reisibürood võiksid olla koostööpartneriks käsitöö huvituristide leidmisel ja reisipakettide loomisel.

Koostöö olulisuse on välja toonud ka Pustylnick (2011, lk 54), kelle sõnul võimaldaks suurem koostöö maaturismiettevõtete, erinevate käsitöö ühenduste ja käsitöökauplejate assotsiatsioonide vahel korraldada rohkem käsitöökoolitusi maapiirkonnas. Tänu laiemale koostööle teenuste ökosüsteemis on sidusrühmadel võimalik ühiste teenuste arendamisega luua klientidele ka rohkem lisaväärtust (Vargo & Lusch, 2011, lk 185). Lisaks koostööle turismisektoriga, selgus uuringust, et koostöövõimalusi võiks arendada ka laagrite läbiviimisel ja nende turustamisel. Kuna suurem osa käsitöölaagrite korraldajatest organiseerivad üritusi üksi, siis tunti puudust assistentidest või abilistest ning turunduse puhul toodi välja ebapiisavad teadmised ja oskused turundusest.

Eesti käsitöölaagrite korraldajaid kaardistades selgus, et igas maakonnas käsitöölaagrid esindatud ei ole. Näiteks ei korraldata autorile teadaolevalt praegusel hetkel käsitöölaagreid Harju, Ida-Viru, Lääne, Saare, Hiiu, Rapla, Jõgeva, Põlva ja Võru maakonnas. Kuigi ei ole tähtis, et igas maakonnas peaks kindlasti käsitöölaagreid toimuma, siis nt Läänemaal, Võrumaal ja saartel, kus eksisteerib piirkonnale omane käsitöö, võiksid käsitöö- või loomettevõtjad kaaluda käsitöölaagrite korraldamist koos kohalike käsitöölise ja meistritega ka mainitud piirkondades. Lisaks veel seetõttu, et just loometuristid eelistavad näha ja tunnetada autentseid kogemusi nendele iseloomulikus keskkonnas (Richards & Raymond, 2000). Positiivse näitena võib tuua 2018. aastal toimuvat Kihnu I Kudumisfestivali, kus õpetajateks on kohalikud käsitöölised ja kuhu on veel lisaks kaasatud palju teisi kohalikke kudujaid.

Lisaks soovib autor eraldi välja tuua Harju maakonna, kus praegusel hetkel ei toimu töö autori andmetel ühtegi käsitöölaagrit või mitmepäevast -kursust, kuid küsitluse tulemustest võib järeldada, et tänu Tallinna ja Tallinnat ümbritsevate valdade elanike arvule, on Harjumaal toimuvate käsitöölaagrite vastu suurem huvi kui on reaalne pakkumine. Lisas 17 on välja toodud uuringus osalenud inimeste elukohad ning nende eelistused maapiirkonnas toimuvate laagrite asukohale.

Asukoha eelistused on tõenäoliselt seotud ka inimeste üldise elutempo ja tavapärase kiirustamisega, kuna käsitööhuviliste uuringust tuli välja, et nii koolituste kui laagrite puhul eelistatakse asukohaks piirkondi oma kodu lähedal. Eriti oluline oli asukoha lähedus just neile käsitöölisele, kes olid käsitööga vähem tegeleenud ning kuulusid huviliste või harrastajate gruppi. Olulist rolli käsitöökoolitustel või -laagrites osalemisel omas uuringu järgi ka toimumisaeg, eriti just viimaste puhul, kuna laagrisse minekuks peab rohkem aega varuma. Kuigi hetkel korraldatakse Eesti maapiirkondades käsitöölaagreid peamiselt suvel, siis selgus, et käsitööhuvilised oleksid valmis käsitöölaagritest osa võtma ka turismi madalhooajal (sügisel, talvisel või kevadisel nädalavahetusel). Positiivse näitena võib välja tuua Pärnumaal, Jõõpres toimunud vabaheegeldamise laagrid, mida korraldati edukalt ka väljaspool suveperioodi.

Käsitööhuviliste uuringust selgus, et lisaks toimumiskoha ja -aja eelistustele, huvitavad klienti erinevad käsitöö teemad. Seejuures just naised olid huvitatud käsitöö valdkondadest nagu mööbli restaureerimine, puutöö, savitöö ja keraamika, nahatöö, kangakudumine, millest osasid peetakse pigem meeste käsitööaladeks, mis tähendab, et huvireisil uudsuse kogemine on huvituristi jaoks oluline tõuketegur (Riley, Corkhill & Morris, 2013; Tan, Luh & Kung, 2014). Kuna traditsioonilistest (naiste) käsitööaladest (kudumisest ja heegeldamisest) on paljudel huvilistel elementaarsed teadmised ja oskused juba omandatud, oldi viimati mainitud valdkondade puhul huvitatud kesk- ja professionaalse taseme koolitustest.

Tulenevalt magistritöös läbiviidud uuringute tulemustest, teeb töö autor käsitöö- ja loomeettevõtjatele, kes soovivad pakkuda käsitöö huviturismi teenuseid, järgmised ettepanekud:

- teha koostööd turismi arendavate organisatsioonidega, koos ERKL'i või piirkonda esindava(te) organisatsiooni(de)ga pöörduda EAS'i Turismiarenduskeskuse või Eesti Maaturismi MTÜ poole, et teha ettepanekuid erinevatel koolitustel ja ühisprojektides osalemiseks, toetuste saamiseks, turismiettevõtjatega kontaktide loomiseks);
- kuna Eestis on mitmeid piirkondi, mis on tuntud konkreetse käsitöövaldkonna poolest (nt Lääne-Eesti ja mitmed saared), võiks koostöös turismiedendajatega töötada välja mitut maakonda läbiv käsitööteekond või -marsruut, mille kaubamärgi

alt käsitöö huviturismi teenuseid pakkuda ja turustada, idee paremaks teostamiseks võib luua ka loome- ja turismiettevõtjaid ühendav organisatsioon (nt MTÜ);

- pöörduda maakondade turismiarenduskeskuste ja Eesti Maaturism MTÜ poole, et uurida võimalusi, kuidas käsitöö huviturismi teenuseid (nii õpitubade kui ka pikemate käsitöölaagrite infot) puhkaeestis.ee ja maaturism.ee kodulehtedel ja muudes turunduskanalites rohkem ja paremini kajastada;
- välismaa huvituristidest huvituvad teenusepakkujad võiksid pöörduda Eesti Turismifirmade Liidu poole (kes ühendab erinevaid Eesti reisibüroosid- ja korraldajaid), et arutleda kohtumistel koostöö ja käsitöö huvituristide Eestisse toomise võimalustest;
- käsitöö õpitubade teenuste pakkujad, kellel endal puudub majutusvõimalus, võiksid koostööd teha piirkonna majutusasutustega ja töötada välja ühine käsitöölaagri teenus. Maapiirkonna ettevõtete puhul võiks ühendavaks lüliks olla Eesti Maaturismi MTÜ (nende veebileht ning turismi- ja loomeettevõtjate ühiste kohtumiste korraldamine);
- otsida käsitöölaagrite korraldamiseks vabatahtlikke kogukonna liikmeid või kutsekoolide ja kõrgkoolide vastava eriala tudengid, kellel oleks võimalus teenusepakkujate juures töötada praktika raames;
- korraldada käsitöölaagreid ka Harjumaal, mis on Eesti suurima elanike arvuga linnale kõige lähim maapiirkond;
- korraldada käsitöölaagreid ka sügisesel, talvisel või kevadisel nädalavahetusel;
- korraldada algtasemel laagreid ka teistes käsitöö valdkondades (nt puu- ja metallitöö, mööbli restaureerimine). Traditsiooniliste käsitööalade (eriti kudumise ja heegeldamise) puhul võiks pakkuda pigem kesk- ja professionaalse taseme koolitusi.

Ettepanekud turismiettevõtjatele (peamiselt majutusasutustele), kellel on huvi laiendada ettevõtte sihtgruppi, leida kliente turismi madalhooajaks ja pakkuda teenuseid käsitöö huvituristidele, kattuvad osaliselt eelpool toodud ettepanekutega. Töö autor soovib maapiirkonna majutusettevõtetel pöörduda Eesti Maaturism MTÜ, ERKL'i või kohalike turismiarenduskeskuste poole, leidmaks käsitöö- ja loomeinimeste seast kontakte, kellega koostöövõimaluste üle arutada. Uuringutest selgus, et üldiselt sobivad käsitöö huvituristidele lihtsad majutuse- ja tööruumid ning teenusepakkujad eelistavad pakkuda

klientidele kodust õhkkonda, siis on autori arvates paljudel Eesti maapiirkonna turismitaludel käsitöö huviturismi teenuste pakkumiseks sobivad tingimused juba olemas. Kõige olulisem on leida koostööpartneritel ühine arusaam koosloodud tootest ja kliendile pakutavast ühisväärtusest. Samuti on majutusasutustel võimalus kombineerida erinevaid huviturismiteenuseid.

Käsitöö huvituristide paremaks mõistmiseks jaotati käsitööhuvilised Brotherton & Himmetoglu (1997, lk 19), Mackellar'i (2009, lk 12-18) ja Tsung-Chiung'i *et al.* (2012, lk 27) alusel hobisse panustamise järgi nelja erinevasse gruppi: huvilised, harrastajad, spetsialistid ja fanaatikud (vt tabel 3, lk 20). Kuna uuringust selgus, et osad sihtrühmad on üksteisele sarnased, siis esitatakse uuringutulemuste järeldused ja ettepanekud (võimalikele) käsitöö huviturismi teenusepakkujatele kahte sihtrühma arvestades (huvilised ja harrastajad ning spetsialistid ja fanaatikud). Kuigi läbiviidud uuringutest selgus, et käsitööhuvilised tunnevad huvi ka ühepäevaste koolituste vastu ning samuti selliseid koolitusi Eestis korraldatakse, siis arvestades magistritöö piiratud mahtu, üksikute koolituste paljusust ja informatsiooni suurt hulka, keskendub autor järelduste ja ettepanekute tegemisel ainult mitmepäevaste käsitöökursuste või -laagritega seotud teenustele.

Küsitlusest selgus, et kuigi huvilised ja harrastajad ei ole varasemalt käsitöölaagritest palju osa võtnud, võiksid nad siiski olla huvitatud vaheldusest argipäevarutiinile ning enesele ja oma hobile aja pühendamisest. Igapäevaelust eemaldumist on huvi- ja loometuristide puhul peetud oluliseks ka varasemates huviturismi uuringutes (Chen & Chen, 2015, lk 417; Suni & Pesonen, 2017, lk 6; Tan, Luh & Kung, 2014, lk 256). Kuna huvilistele ja harrastajatele ei paku huvi ainult suvised laagrid, võiksid käsitöö huviturismi teenusepakkujad kaaluda käsitöölaagrite korraldamist ka nädalavahetustel, väljaspool suvist perioodi. Samuti tuleks arvestada, et paljud huvilised ja harrastajad eelistasid käsitöölaagreid, mis toimuvad nende kodumaakonnas, mistõttu tuleks käsitöölaagreid reklaamida ka kohalike inimeste seas (infotahvritel, kohalikes ajalehtedes ning kohalike organisatsioonide ja asutuste veebilehtedel).

Kuigi huvilisi ja harrastajaid kõnetavad nii traditsioonilised kui ka tänapäevased käsitöötehnikad, tuleb arvestada, et kudumist ja heegeldamist eelistatakse õppida kesk- või professionaalsel tasemel ning muid valdkondi algtasemel. Lisaks ollakse huvitatud

materjalide taaskasutamisest. Ka Tan'i, Luh'i ja Kung'i (2014, lk 256) arvates on loometuristid huvitatud õppima, kuidas valmistada esemeid loodussäästlikult. Niisamuti on Ida-Virumaa loomemajanduskeskuse juhi Jana Pavlenkova (Ida-Virumaa loomemajanduskeskus, 2018) sõnul arenenud maades kogumas üha rohkem populaarsust väärindav taaskasutus (*upcycling*), mis tähendab oma aja ära elanud esemetele uue elu andmist. Ühest küljest annab küll tööstusest ülejäänud jääkide, vanade riiete ja tarbeesemete taaskasutamine võimaluse materjalikulu pealt kokku hoida, kuid teisest küljest tuleb taaskasutuse tehnikaid ka osata, milles huviliste ja harrastajate teadmised ja oskused võivad olla puudulikud.

Väheste käsitöö teadmiste ja oskuste tõttu hindab sihtgrupp ka *Facebook*'i käsitööteemadega seotud gruppide vajalikkust, kuna sealt leitakse nii ideid kui ka nõuandeid ning samuti imetletakse teiste käsitööhuviliste töid ja unistatakse sarnaste esemete tegemisest. Kuigi Brotherton ja Himmetoglu (1997, lk 19) rõhutavad, et huvilised ja harrastajad võivad ebapiisavate teadmiste ja oskuste tõttu tunda end ebakindlalt, siis küsitlusest niisugused hirmud välja ei tulnud. Samas kasutades harrastajate grupi näitel esindajatele koostatud klienditeekonda ja rääkides mõnede teenusepakujatega, selgus, et enne käsitöökursuse valimist võib potentsiaalsetel osalejatel esineda kahtlusi oma oskuste ja võimete kohta. Seetõttu oleks juba reklaamimisel vaja välja tuua käsitöökoolituse või -laagri tase.

Arvestades eelpool toodut, peaksid käsitöölaagrite korraldajad huvilisi ja harrastajaid käsitöö huviturismi teenuste pakkumistest rohkem informeerima ja reklaamima teenuseid käsitööga seotud *Facebook*'i gruppides. Kui üldiselt on paljud käsitöögrupid reklaamivabad, siis nt kõige suurema liikmeskonnaga "Käsitöö" grupi reeglite järgi võib grupis käsitöökoolitusi reklaamida. Siiski tasub iga grupi puhul enne reklaami ülespanemist reeglid üle lugeda. Lisaks on eraldi loodud *Facebook*'i grupp käsitööhuviliste koolitustele ("Töötoad & koolitused käsitööhuvilistele"), kust teenusepakujad võiksid samuti potentsiaalseid laagrihuvilisi leida.

Lisaks turunduslikele soovitudele, koondas autor huviliste ja harrastajate sihtgrupile suunatud käsitöölaagri teenuste arendamise ettepanekud tabelisse 7. Ettepanekud on suunatud käsitöölaagrite korraldajatele (käsitöö-, loome-, või turismiettevõtja, mõne

organisatsiooni esindaja vms). Teenuse komponentide aluseks on lk 26 kirjeldatud huviturismiteenuste mudel (Schmith, 1994, lk 587-591; Lovelock, 1995, lk 32-38).

Tabel 7. Käsitöölaagri teenuse arendamise ettepanekud huvilistele ja harrastajatele

Käsitöö huvituristi tüüpklendi profiil	Huviline	Harrastaja
Sihtgrupi sotsiaaldemograafiline kirjeldus	Naine; 40-49a; kõrgharidusega; 2 last (7-15a ja täiskasvanu); töötab; elab Pärnumaal; pere sissetulek ühe pereliikme kohta 501-1000 EUR (neto)	Naine; 30-39a; kõrgharidusega; 2 last (3-6a ja 7-15a); töötab; elab Harju- või Tartumaal; pere sissetulek ühe pereliikme kohta 501-1000 EUR (neto)
Käsitöölaagri põhitoode		
Käsitöö tegevused	Algtase: savitöö, keraamika, mööbli restaureerimine; kesktase: kudumine ja heegeldamine	Algtase: kangakudumine, mööbli restaureerimine; Kesk- või professionaalne tase: kudumine
	Õpetada tänapäevaseid ja vanu käsitöötehnikaid, materjalide taaskasutamist, piisavalt keerulisi käsitöötehnikaid, rõhutada soovi eemalduda igapäevavarietist, tegeleda segamatult käsitööga, reklaamides tuua välja laagri tase ja jagada varasemate osalejate kogemusi ja eelnenud hirme ning tegelikkust	
Juhendaja	Eelkõige tore, sõbralik ja inspireeriv inimene. Ei pea tingimata olema valdkonna tiptase, aga siiski omal alal professionaal (esindab olulisel määral külalislahkust)	
Tööruumid	Võivad olla lihtsad ja üldjoontes puhtad	
Käsitöölaagri toetavad teenused		
Lisategevused	Lisategevusi võiks olla programmis vähe ja midagi lihtsat, nt jalutuskäik loodusesse	
Majutus	Valikuvabadus valida lisatasu eest üksi või väiksemas kõigi mugavustega toas magamise võimaluse	Valikuvabadus ööbida koos teistega ühes toas või lisatasu eest üksi või väiksemas toas, kuid see ei ole väga oluline tingimus
Toitlustus	Serveerida lihtsat toitu, kuid maitsvat ja võimalusel piirkonnale iseloomulikku	Serveerida maitsvat, lihtsat toitu
Hind ¹ (2-päevane)	71-100 EUR	110-150 EUR
Infokanalid	<i>Facebook</i> 'is käsitööga seotud grupid	
	Maakonna ja valla ajalehed	-

¹Sisaldab töövahendeid, juhendamist, materjale, ühte ööd ja nelja söögikorda (2 lõuna-, 1 õhtu- ja 1 hommikusööki)

Allikas: Autori koostatud.

Spetsialistide ja fanaatikute sihtgrupi analüüsist selgus, et nemad on tegelenud käsitööga pikalt, nad on oma käsitöö valdkonnast omandanud head teadmised ja oskused ning osadel neist on õnnestunud hobi ka tööks muuta. Seetõttu võivad nad olla ka nõudlikud käsitöölaagri tegevuste ja koolitaja suhtes. Eelkõige fanaatikud, kuna nende hulgas

esines enim inimesi, kes ise teisi koolitavad ja kes leidsid, et hetkel pakutavad käsitöölaagrid ei ole neile huvitavad või ei vasta nende teadmiste ja oskuste tasemele.

Spetsialistid ja fanaatikud esindavad sihtgruppi, kes on teistest rohkem huvitatud Eesti käsitöö kultuuripärandi säilimisest ja näevad selles ka rohkem või vähem enda osa. Samuti esines nende hulgas inimesi, kes on huvitatud käsitöölaagrisse suuremate laste kaasamisest, mis võib Tan'i, Luh ja Kung'i (2014, lk 255-256) sõnul viidata loometuristide soovile anda uusi teadmisi ja oskusi ka järeltulevatele põlvedele. Lisaks selgus vestlusest ühe teenusepakkujaga, et ka käsitööedendajad on mures kasvava põlvkonna vähenenud käsitööhuvi pärast, kuid spetsiifiliste järelduste ja ettepanekute tegemiseks tuleks läbi viia konkreetse sihtrühma uuring ja analüüs.

Turunduse seisukohast peaks spetsialistidele ja fanaatikutele lisaks *Facebook*'i käsitöögruppidele levitama infot ka kanalite kaudu, mis jõuaksid otse professionaalsete käsitöölisteni (ERKL'i meililist, koolide üldise e-posti teel jõuaks info käsitööõpetajateni, meestele suunatud professionaalsel tasemel käsitöölaagrite puhul Waremill OÜ). Tõenäoliselt külastavad fanaatikud tööalaselt rohkem ka erinevaid käsitöösündmusi, mistõttu võiks käsitöölaagreid reklaamida kõikvõimalikel üritustel. Lisaks arvasid spetsialistid ja fanaatikud, et käsitöölaagrite infot võiks kajastada ka käsitööajakirjades ning maakonna ja valla ajalehtedes (nt pakkuda ajakirjadele artikleid toimunud käsitöölaagritest või laagri juhendajatest). Kuna spetsialistide ja fanaatikute seas on enim varasemalt käsitöölaagreid külastanud kliente, siis teenusepakkujate uuringust selgus, et varem osalenute meililisti jõuab laagri toimumisinfo esimesena, mis võib olla püsiklientidele heaks boonuseks. Teisest küljest on oht, et väga populaarsete laagrite puhul ei jää vabu kohti uutele potentsiaalsetele huvilistele.

Eelnevat arvesse võttes, võiks spetsialiste ja fanaatikuid esindavale sihtgrupile pakkuda käsitöölaagreid, kus käsitöötegevused esitavad suuremaid väljakutseid ja laagrijuhendajad on oma ala kõrgemad professionaalid. Tõenäoliselt köidab sihtgruppi käsitöölaagri kuulutus, kus on välja toodud tuntud käsitöökoolitaja nimi. Lisaks võib fanaatikute sihtgrupi puhul kaaluda ka välisõppejõudude värbamist, mis võiks pakkuda fanaatikutele laagri suhtes lisaväärtust.

Spetsialistide ja fanaatikute sihtgrupile suunatud käsitöölaagri teenuste arendamise ettepanekud on koondatud tabelisse 8. Teenuse komponentide aluseks on samuti eelpool nimetatud Schmith'i ja Lovelock'i huviturismiteenuste mudel. Esitatud ettepanekud on suunatud kõigile käsitöölaagrite korraldajatele või neile, kes on sellest huvitatud.

Tabel 8. Käsitöölaagri teenuse arendamise ettepanekud spetsialistidele ja fanaatikutele

Käsitöö huvituristi tüüpklendi profiil	Spetsialist	Fanaatik
Sihtgrupi sotsiaal-demograafiline kirjeldus	Naine; 50-59a; kõrgharidusega; 1-2 last (täiskasvanud või hilisteismelised); elab Harjumaal; pere sissetulek ühe pereliikme kohta kuni 500 EUR (neto)	Naine; 40-49a; kõrgharidusega; 1-2 täiskasvanud last; elab Harjumaal või Lõuna-Eestis; pere sissetulek ühe pereliikme kohta kuni 500 EUR või 501-1000 EUR (neto)
Käsitöölaagri põhitööde		
Käsitöö tegevused	Algtase: naha-, savi- puu-, metallitöö, vitspunumine ja mööbli restaureerimine; Professionaalne tase: kudumine, heegeldamine ja tikkimine	Algtase: vähesel määral vitspunumine, nahatöö, mööbli restaureerimine, tikkimine, õmblemine, ehete valmistamine Professionaalne tase: kudumine ja heegeldamine
	Õpetada pigem vanaaegset käsitööd, kuid võib lisada programmi ka tänapäevaseid tehnikaid, oluline, et õpitavad tegevused pakuksid osalistele piisavalt väljakutseid, võimalusel kasutada laagris taaskasutatavaid või tööstusest ülejäänud materjale	
Juhendaja	Kindlasti omal alal tõeline professionaal, hea, kui juhendaja nimi on käsitööringkonnas tuntud	
	-	Professionaalne väliskoolitaja
Tööruumid	Võivad olla lihtsad ja üldjoontes puhtad, kui laager toimub suvel, siis pakkuda võimalusel teha tegevusi värskes õhus	
Käsitöölaagri toetavad teenused		
Lisategevused	Lisategevusi võiks programmis kindlasti olla, võib lisada programmi kohtumised piirkonna käsitöolistega, mõne käsitöökoja või meistri töökoja külastamise või piirkonna käsitööajaloo või -inimeste tutvustuse, aga ka muid tegevusi (saun, jalutuskäigud looduses)	
Majutus	Lihtsad, sobivad ka askeetlikud, võimalik osalejaid majutada ühte suuremase magamistuppa	
Toitlustus	Serveerida lihtsat ja maitsvat toitu, võimalusel piirkonnale iseloomulikku	
Hind ¹ (2-päevane)	71-110 EUR	110-130 EUR
Informeerimine	<i>Facebook</i> 'is käsitööga seotud grupid, käsitööajakirjad, maakonna või valla ajalehed, varem osalenute meililist	
	-	Professionaalseid käsitöölisi ühendavad organisatsioonid, käsitööüritused

¹Sisaldab töövahendeid, juhendamist, materjale, ühte ööd ja nelja söögikorda (2 lõuna-, 1 õhtu- ja 1 hommikusööki)

Allikas: Autori koostatud.

Kokkuvõttes tuleks loomeinimestel käsitöö huviturismi teenuste arendamisel näidata üles rohkem huvi teha koostööd turismiedendajate ja -ettevõtetega. Samuti tuleks kaaluda laagrite korraldamist Harjumaal ja väljaspool suvist perioodi, pakkudes vajadusel majutusettevõtetega ühisteenusust. Peale traditsiooniliste naiste käsitöölaagrite võiks käsitööhuvilistele pakkuda ka koolitusi muudest käsitöövaldkondadest, järgides trende ja inimeste huvi, keskenduda käsitöölaagrites üha rohkem materjalide taaskasutamisele ning teha koostööd turunduse efektiivsemaks muutmiseks.

Käsitöö huviturismi teenuste pakkumisel peaksid teenusepakkujad arvestama huvituristi tüüpi ja võimalikke reisimotiive. Huvilistele ja harrastajatele tuleks pakkuda igapäevarutiinist eemaldumist, kõrvalteenuste puhul lisamugavuste võimaldamist ja suurendada sihtgrupi üldist teadlikkust käsitöölaagrite olemasolust, kasutades turunduskanaliks ka *Facebook*'i käsitööteemalisi gruppe. Spetsialistide ja fanaatikute sihtrühma huviturismiteenususte arendamisel tuleb arvestada, et käsitöölaagri tegevused pakuksid osalejatele väljakutseid, laagrijuhendaja oleks omal alal tõeline professionaal ja lisategevuste puhul pakutakse võimalust kohtuda kohalike käsitöömeistritega.

KOKKUVÕTE

Huviturism, mis tähendab hobide pärast reisimist, pakub inimestele hobidega tegelemiseks uusi võimalusi ja vaheldust igapäevaelust. Hobidega tegelemine aitab kaasa isiklikule arengule, eneseteostusele, -väljendusele ja elu rikastamisele, mistõttu võiks inimestele pakkuda rohkem võimalusi hobidega tegelemiseks. Lisaks võimaldavad huvituristid turismiarendajate ja -ettevõtjate seisukohast leida uusi sihtgrupe ja mitmekesisistada sihtkoha teenusevalikuid. Magistritöös keskendutakse inimestele, kelle hobiks on käsitöö, meisterdamine ja isetegemine, kuna käsitööga tegeletakse aktiivselt ka tänapäeval, eksisteerib arvestatav sihtgrupp huvilisi ja tegevusi on võimalik teha hoolimata ilmast aastaringselt. Lisaks on Eesti tuntud rahvusliku käsitöö poolest, mille pärandi edasiandmist tuleks erinevatel viisidel toetada.

Töö teoreetilisest osast selgus, et käsitöö huviturismi teenuse puhul on tegemist nišitoote või -teenusega, mis on seotud nii käsitöö- kui ka loometurismiga. Arvestades sihtrühma piiratud hulka, peavad teenusepakkujad oma klientide huvireisidega seotud motivatsioone ja eelistusi hästi teadma. Klientide paremaks tundmiseks on varasemad autorid soovitanud sihtgrupe sarnaste soovide, ootuste ja muude omaduste alusel üksteisest eristada. Tuginedes kirjalikele allikatele jagati käsitöö huvilised hobisse panustamise järgi nelja tüüpi käsitöö huvituristideks: huvilised, harrastajad ehk algajad, eksperdid ehk spetsialistid ja fanaatikud. Lisaks selgus, et reisiotsuste tegemine sõltub ka inimeste motiividest, mis on mõjutatud mitmetest tõuke- (soov õppida uut, maandada stressi, suhelda sarnaste inimestega) ja tõmbeteguritest (sihtkoht ja teenused).

Huvituristide peamiseks motivaatoriks on nende hobi ja sellega seotud tegevused, mistõttu on võimalik huviturismiteenuseid kasutada ka maaturismi edendamiseks. Huviturismiteenuste arendamisel lähtuti mitmekülgsest protsessist, kus lisaks ettevõtte enda põhi- ja kõrvalteenuste arendamisele keskendutakse ka koostööle terves teenuste ökosüsteemis. Käsitöö huviturismi teenuste arendamisel tugines töö autor teenusedisaini

meetoditele ja topelt-teemandi mudelile. Tulenevalt magistritöö eesmärgist ja püstitatud uurimisküsimustest analüüsiti empiirilises osas käsitöö huviturismi teenuste kuvamist Eesti turismiarenduskeskuste ja Eesti Maaturism MTÜ kodulehtedel. Lisaks kaardistati 2018. aastal toimuvate mitmepäevaste käsitöölaagrite pakkumised Eesti maapiirkondades.

Käsitöö huviturismi teenusepakkujate probleemide väljaselgitamiseks viis töö autor perioodil 12.-27.03.2018 läbi 17 intervjuud käsitöölaagrite ja õpitubade korraldajate ning majutusettevõtete esindajatega, kes võiksid samuti olla huvitatud käsitöölaagrite korraldamisest. Struktureerides uuringust saadud infot, selgus, et käsitöölaagrite korraldamist peetakse sageli elustiiliettevõtluseks või hobiprojektiks. Enim tuntakse puudust sobivatest koostööpartneritest (toitlustus-, majutuspartneritest, rahvusvaheliste laagrite puhul reisikorraldajatest) ja abelistest ning finantsilistest vahenditest. Kui mõned teenusepakkujad välja arvata, siis esitab väljakutseid ka teenuste reklaamimine, kuna osadel teenusepakkujatel puuduvad teadmised ja oskused või piisav aeg efektiivsesse turundusse panustamiseks.

Käsitööhuviliste hobiga seotud eelistuste ja käsitöö huviturismi teenuste kasutamise motiivide väljaselgitamiseks viis töö autor läbi ajavahemikul 01-15.03.2018 elektroonilise küsitluse, millele vastas 121 inimest. Andmete analüüsiks kasutati kirjeldavat statistikat ning kahemõõtmelist sagedustabelit, mille abil esitati seosed huvituristi tüpoloogia, huviliste käsitöölaagrites osalemise motiivide ja eelistuste ning sotsiaal-demograafiliste andmete vahel.

Analüüsist selgus, et keskmine käsitööhuviline on naine, kahe lapse ema, 40-49aastane, kõrgharidusega, käib tööl, elab maal või linnas ja neto sissetulek ühe pereliikme kohta on vahemikus 501-1000 EUR. Ta peab käsitööd enda hobiks ja tegeleb sellega peaaegu igapäevaselt, meeldib olla loominguline ja omanäoline ning hindab käsitöö stressi maandavat mõju. On osalenud lühikestes käsitöö õpitubades, mitmepäevastest käsitöölaagritest on osa võtnud vähe või ei ole nende olemasolust kuulnudki.

Sihtgrupipõhiste käsitöö huviturismi teenuste arendamissetepanekute tegemiseks segmenteeriti küsitlusele vastajad huvituristi tüpoloogia järgi huvilisteks, harrastajateks, spetsialistideks ja fanaatikuteks. Analüüsi tulemusena eristusid kaks sihtgruppi, kellel

on sarnased omadused ja võimalikud huvireisil osalemise motiivid. Selgus, et huviliste ja harrastajate sihtgrupp on käsitöö valdkonnas algajad või taasalustajad, omades valdkonnast vähe teadmisi ja oskusi. Samas seoses hobiga on nad huvitatud uute oskuste õppimisest ja segamatult käsitööga tegelemisest. Seetõttu tuleks suurendada sihtgrupi teadlikkust käsitöölaagrite olemasolust, kasutades turunduskanaliks ka *Facebook*'i käsitööteemalisi gruppe. Sihtgrupile tuleks pakkuda igapäevarutiinist eemaldumise võimalust, julgustades neid käsitöölaagritest osa võtma ja selgitades täpsemalt käsitöölaagrite programmi sisu. Lisateenuste puhul tuleks aga pakkuda võimalust valida mugavamaid majutustingimusi.

Teise sihtrühma moodustasid spetsialistid ja fanaatikud, kellel on käsitöövaldkonnas palju kogemusi, mistõttu on nad enesekindlad ja võimelised huvi korral ka ise teisi koolitama. Seoses käsitöölaagritega, seavad nad kõrgemaid nõudmisi käsitöötegevuste ja -koolitajate kvaliteedile. Seetõttu tuleks arvestada, et spetsialistide ja fanaatikute käsitöölaagri tegevused pakuksid osalejatele piisavalt väljakutseid. Laagrijuhendaja peaks oleks omal alal tõeline professionaal ja inspireeriv, samuti võiks sihtgrupp olla huvitatud professionaalsetest väliskoolitajatest. Lisategevuste puhul tuleks sihtgrupile pakkuda võimalust tutvuda piirkonna käsitöömeistritega.

Lisaks rakendas töö autor sihtgrupi paremaks mõistmiseks valitud rühma (harrastajad) peal teenusedisaini loovmeetodeid, koostades persoona, tunnete kaardi ja väärtuspakkumise, mille põhjal visualiseeriti klienditeekond ja teenuse prototüübina sihtgrupile suunatud kahe võimaliku käsitöölaagri reklaamlehed. Klienditeekonna testimise tulemusena leidsid sihtgrupi esindajad, et ka neil võivad tekkida enne käsitöölaagrisse minemist sarnased hirmud ja küsimused nagu esitatud persoonal. Autori poolt koostatud teenuse prototüüpe peeti realistlikeks ja huvi tekitavateks, kuid tehti ka ettepanekuid sisu paremaks esitamiseks.

Autor leiab, et magistritöös püstitatud eesmärk ja sellest tulenevad uurimisülesanded said täidetud. Lisaks selgus uuringuid läbi viies, et osad teenusepakkujad huvituvad ka välisuristidest, mistõttu võiks järgnevates uuringutes keskenduda väljaspool Eestit elavatele käsitöö huvituristide (nii välismaalaste kui ka -eestlaste) motiivide uurimiseks. Samuti võiks tulevikus uurida, kuidas muuta käsitöö ja loometegevused läbi turismiteenuste pakkumise ka laste ja noorte jaoks populaarsemaks.

VIIDATUD ALLIKAD

- Avlonitis, V., & Hsuan, J. (2017). Exploring modularity in services: cases from tourism. *International Journal of Operations & Production Management*, 37(6), 771–790. doi: 10.1108/IJOPM-08-2015-0531
- Basic Concepts, (2017). Retrieved from <http://www.seriousleisure.net/concepts.html>
- Brotherton, R., & Himmetoglu, B. (1997). Beyond destinations – special interest tourism. *Anatolia*, 8 (3), 11–20. doi: 10.1080/13032917.1997.9687118
- Burt, E. L., & Atkinson, J. (2011). The relationship between quilting and wellbeing. *Journal of Public Health*, 34(1), 54–59. doi: 10.1093/pubmed/fdr041
- Byrd, E. T., Canziani, B., Hsieh, Y. C. J., Debbage, K., & Sonmez, S. (2016). Wine tourism: Motivating visitors through core and supplementary services. *Tourism Management*, 52, 19–29. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2015.06.009>
- Caber, M., & Albayrak, T. (2016). Push or pull? Identifying rock climbing tourists' motivations. *Tourism Management*, 55, 74–84. doi: 10.1016/j.tourman.2016.02.003
- Caldwell, L. L. (2005). Leisure and health: Why is leisure therapeutic? *British Journal of Guidance and Counselling*, 33(1), 7–26. doi: 10.1080/03069880412331335939
- Campbell, C. (2005). The craft consumer: Culture, craft and consumption in a postmodern society. *Journal of consumer culture*, 5(1), 23–42. doi: 10.1177/1469540505049843
- Chen, L. J., & Chen, W. P. (2015). Push–pull factors in international birders' travel. *Tourism Management*, 48, 416–425. doi: 10.1016/j.tourman.2014.12.011
- Chieh-Wen, S., Shen, M. J., & Chen, M. C. (2008). Special interest tour preferences and voluntary simplicity lifestyle. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 2(4), 389–409. doi: 10.1108/17506180810909005
- Corkhill, B., Hemmings, J., Maddock, A., & Riley, J. (2014). Knitting and Well-being. *Textile*, 12(1), 34–57. doi: 10.2752/175183514x13916051793433

- Crompton, J. L. (1979). Motivations for pleasure vacation. *Annals of tourism research*, 6(4), 408–424. doi: 10.1016/0160-7383(79)90004-5
- Dann, G. M. (1977). Anomie, ego-enhancement and tourism. *Annals of Tourism Research*, 4(4), 184–194.
- de Bruin, A., & Jelinčić, D. A. (2016). Toward extending creative tourism: participatory experience tourism. *Tourism Review*, 71(1), 57–66.
doi: 10.1108/TR-05-2015-0018
- Design Council. (2015a). The Design Process: What is the Double Diamond? Retrieved from <https://www.designcouncil.org.uk/news-opinion/design-process-what-double-diamond>
- Design Council. (2015b). Design methods for developing services. Retrieved from <https://www.designcouncil.org.uk/sites/default/files/asset/document/Design%20methods%20for%20developing%20services.pdf>
- Devesa, M., Laguna, M., & Palacios, A. (2010). The role of motivation in visitor satisfaction: Empirical evidence in rural tourism. *Tourism Management*, 31(4), 547–552. doi:10.1016/j.tourman.2009.06.006
- Douglas, N., & Derrett, R. (2001). *Special interest tourism*. John Wiley and Sons Australia, Ltd.
- Drăgulănescu, I. V., & Druțu, M. (2012). Rural tourism for local economic development. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 2(1), 196–203.
- Edvardsson, B., & Olsson, J. (1996). Key concepts for new service development. *Service Industries Journal*, 16(2), 140–164. doi: 10.1080/02642069600000019
- Eesti Konjunktuuriinstituut. (2018a). *Eesti Loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus*. Loetud aadressil https://www.looveesti.ee/wp-content/uploads/2018/05/1._Eesti_loomemajanduse_olukorra_uuring_ja_kaardistus.pdf
- Eesti Konjunktuuriinstituut. (2018b). *Eesti Loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus*. 8. Kultuuripärand – käsitöö. Loetud aadressil https://www.looveesti.ee/wp-content/uploads/2018/05/8._Eesti_loomemajanduse_olukorra_uuring_ja_kaardistus_-_Kasitoo.pdf

- Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit. (2016). *Arengukava aastateks 2018-2020*. Loetud aadressil <http://folkart.ee/meist/arengukava/>
- Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit. (n.d.). *Mardilaada ajalugu*. Loetud aadressil <http://folkart.ee/sundmused/laadad/mardilaat/mardilaada-ajalugu/>
- Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus. (2018). *Eesti ja Euroopa turism 2017*. Loetud aadressil https://static2.visitestonia.com/docs/3212006_eesti-turism2017.pdf
- Frochot, I. (2005). A benefit segmentation of tourists in rural areas: a Scottish perspective. *Tourism Management, 26*(3), 335–346.
doi: 10.1016/j.tourman.2003.11.016
- Frow, P., McColl-Kennedy, J. R., Hilton, T., Davidson, A., Payne, A., & Brozovic, D. (2014). Value propositions: A service ecosystems perspective. *Marketing Theory, 14*(3), 327–351. <https://doi.org/10.1177/1470593114534346>
- Frow, P., Ngo, L. V., & Payne, A. (2014). Diagnosing the supplementary services model: Empirical validation, advancement and implementation. *Journal of Marketing Management, 30*(1–2), 138–171.
<http://dx.doi.org/10.1080/0267257X.2013.814703>
- Future Foundation. (2015). *Future Traveller Tribes 2030. Understanding tomorrows traveller*. Retrieved from <http://www.amadeus.com/documents/future-traveller-tribes-2030/travel-report-future-traveller-tribes-2030.pdf>
- Graburn, N. H. (1983). The anthropology of tourism. *Annals of tourism research, 10*(1), 9–33.
- Hartel, J. (2003). The serious leisure frontier in library and information science: hobby domains. *Knowledge organization, 30*(3/4), 228–238.
- Hartel, J. (2013). An interdisciplinary platform for information behavior research in the liberal arts hobby. *Journal of Documentation, 70*(5), 945–962.
<http://dx.doi.org/10.1108/JD-08-2013-0110>
- Hieu, V. M., & Rasovska, I. (2017). Craft villages and tourism development, a case study in Phu Quoc island of Vietnam. *Management, 21*(1), 223–236.
doi: 10.1515/manment-2015-0090
- Hsu, C. H., & Huang, S. (2008). Travel motivation: A critical review of the concept's development. *Tourism management: Analysis, behaviour and strategy, 14–27*.

- Huang, W. J., Beeco, J. A., Hallo, J. C., & Norman, W. C. (2016). Bundling attractions for rural tourism development. *Journal of Sustainable Tourism*, 24(10), 1387–1402. doi: 10.1080/09669582.2015.1115510
- Ida-Virumaa loomemajanduskeskus. (2018). Tekstiilijäätmete kasutamine oma loomingus loob käsitöolistele uued võimalused. Loetud aadressil <https://www.looveesti.ee/tekstiilijaatmete-kasutamine-oma-loomingus-loob-kasitoolistele-ued-voimalused-2/>
- Ionela, G. P., Constantin, B. M., & Dogaru, L. D. (2015). Advantages and limits for tourism development in rural area (Case Study Ampoi and Mureş Valleys). *Procedia Economics and Finance*, 32, 1050–1059. doi: 10.1016/S2212-5671(15)01567-1
- Jelinčić, D. A. (2009). Splintering of tourism market: New appearing forms of cultural tourism as a consequence of changes in everyday lives. *Collegium antropologicum*, 33(1), 259–266.
- Jin, X. C., & Sparks, B. (2017). Barriers to offering special interest tour products to the Chinese outbound group market. *Tourism Management*, 59, 205–215. <http://doi.org/10.1016/j.tourman.2016.08.007>
- Kastenholz, E., & Lopes de Almeida, A. (2008). Seasonality in rural tourism—the case of North Portugal. *Tourism Review*, 63(2), 5–15. doi: 10.1108/16605370810883905
- Kenning, G. (2015). “Fiddling with Threads”: Craft-based Textile Activities and Positive Well-being. *Textile*, 13(1), 50–65. doi: 10.2752/175183515x14235680035304
- Klenosky, D. B. (2002). The “pull” of tourism destinations: A means-end investigation. *Journal of travel research*, 40(4), 396–403. doi: 10.1177/004728750204000405
- Knowd, I. (2001). Rural tourism: panacea and paradox. Exploring the phenomenon of rural tourism and tourism’s interaction with host rural communities. In *Geography Teachers’ Curriculum Workshop, University of Western Sydney*.
- Konu, H., Tuohino, A., & Komppula, R. (2010). Lake Wellness—a practical example of a new service development (NSD) concept in tourism industries. *Journal of vacation marketing*, 16(2), 125–139. doi: 10.1177/1356766709357489

- Kotler, P., Bowen, J., & Makens, J. (2010). *Marketing for hospitality and tourism*. (5th ed.). Boston: Pearson.
- Kouhia, A. (2012). Categorizing the meanings of craft: A multi-perspectival framework for eight interrelated meaning categories. *Techne Series-Research in Sloyd Education and Craft Science A*, 19(1), 25–40.
- Kruja, D., & Gjyzezi, A. (2011). The special interest tourism development and the small regions. *Turizam*, 15, 77–88.
- Kuivamäki, M. (2015). Designing a Service Concept for Government Licensing: Case: Valvira's private sector licensing services.
- Lane, B., & Kastenholz, E. (2015). Rural tourism: The evolution of practice and research approaches—towards a new generation concept?. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(8-9), 1133–1156. doi: 10.1080/09669582.2015.1083997
- Lee, S., & Bai, B. (2016). Influence of popular culture on special interest tourists' destination image. *Tourism Management*, 52, 161–169.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2015.06.019>
- Lee, H. J., & Wilkins, H. (2017). Mass tourists and destination interaction avoidance. *Journal of Vacation Marketing*, 23(1), 3–19. doi: 10.1177/1356766715617218
- Lew, A. A. (2008). Long tail tourism: New geographies for marketing niche tourism products. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 25(3–4), 409–419.
doi: 10.1080/10548400802508515
- Liddle, J. L., Parkinson, L., & Sibbritt, D. W. (2013). Purpose and pleasure in late life: Conceptualising older women's participation in art and craft activities. *Journal of aging studies*, 27(4), 330–338. doi: 10.1016/j.jaging.2013.08.002
- Lovelock, C. (1995). Competing On Service: Technology and Teamwork in Supplementary Services. *Planning Review Journal of Services Marketing Journal of Business & Industrial Marketing European Journal of Marketing*, 23(4), 32–47. <https://doi.org/10.1108/eb054517>
- Lun, L. M., Pechlaner, H., & Volgger, M. (2016). Rural Tourism Development in Mountain Regions: Identifying Success Factors, Challenges and Potentials. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 17(4), 389–411.
doi: 10.1080/1528008X.2015.1096754

- Lõuna-Eesti turismi arengukava. (2009). Loetud aadressil <http://southeastonia.ee/uploads/dokumendid/LE%20Turismi%20arengukava.pdf>
- Lääne-Eesti loomemajanduse strateegia 2013-2020. (2013). Loetud aadressil http://www.peak.ee/content/files/LE_LMstrateegia2020.pdf
- Läänemaa Turism Sihtasutus (2016). *Läänemaa turismi arengukava 2016-2020*.
- Eesti Maaturism MTÜ. (n.d.). *Maaturismi arengukava arengukava 2015-2020*. Loetud aadressil <http://www.maaturism.ee/index.php?id=arengukava>
- Maaeluministerium. (2017). *Eesti maaelu arengukava 2014-2020*. Loetud aadressil <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/mak-2014/mak-2014-arengukava-2016-08-11.pdf>
- Mackellar, J. (2009). Dabblers, fans and fanatics: Exploring behavioural segmentation at a special-interest event. *Journal of Vacation Marketing*, 15(1), 5–24. doi: 10.1177/1356766708098168
- Mager, B., & Sung, T. J. D. (2011). Special issue editorial: Designing for services. *International Journal of Design*, 5(2), 1–3. doi: 10.1108/09564231211248453
- Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium. (2013). *Eesti Riiklik Turismiarengukava aastateks 2014-2020*. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/aktulisa/3191/1201/3015/lisa.pdf>
- Mckercher, B., & Chan, A. (2005). How special is special interest tourism?. *Journal of travel research*, 44(1), 21–31. doi: 10.1177/0047287505276588
- Middleton, V. T., Fyall, A., Morgan, M., & Ranchhod, A. (2009). *Marketing in travel and tourism*. (4th ed.). Routledge.
- Moritz, S. (2005). *Service Design: Practical Access to an Evolving Field*. Cologne, Germany: Köln International School of Design. Retrieved from <http://www.stefan-moritz.com/#book>
- Moscardo, G., & Benckendorff, P. (2010). Mythbusting: Generation Y and travel. In Benckendorff, P., Moscardo, G., & Pendergast, D. (Eds.), *Tourism and generation Y* (pp. 16–26). Wallingford: CABI Publishing.
- Murphy, P., Pritchard, M. P., & Smith, B. (2000). The destination product and its impact on traveller perceptions. *Tourism management*, 21(1), 43–52.

- Naidoo, P., Ramseook-Munhurrun, P., Seebaluck, N. V., & Janvier, S. (2015). Investigating the motivation of baby boomers for adventure tourism. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *175*, 244–251.
doi: 10.1016/j.sbspro.2015.01.1197
- Nair, V., Munikrishnan, U. T., Rajaratnam, S. D., & King, N. (2015). Redefining rural tourism in Malaysia: A conceptual perspective. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, *20*(3), 314–337. doi: 10.1080/10941665.2014.889026
- Osterwalder, A., Pigneur, Y., Bernarda, G., & Smith, A. (2014). *Value proposition design: How to create products and services customers want*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Patterson, I., & Pegg, S. (2009). Marketing the leisure experience to baby boomers and older tourists. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, *18*(2–3), 254–272. doi: 10.1080/19368620802594136
- Patterson, I., Sie, L., Balderas-Cejudo, A., & Rivera-Hernaez, O. (2017). Changing trends in the baby boomer travel market: importance of memorable experiences. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, *26*(4), 347–360.
doi: 10.1080/19368623.2017.1255162
- Pendergast, D. (2010). Getting to know the Y generation. In Benckendorff, P., Moscardo, G., & Pendergast, D. (Eds.), *Tourism and generation Y* (pp. 1–15). Wallingford: CABI Publishing.
- Pesonen, J., Komppula, R., Kronenberg, C., & Peters, M. (2011). Understanding the relationship between push and pull motivations in rural tourism. *Tourism Review*, *66*(3), 32–49. doi: 10.1108/16605371111175311
- Poon, A., (1993). *Tourism, technology and competitive strategies*. New York: CABI Publishing.
- Pustynick, I. (2011). Using Craft Tourism to Maximize Revenue of Rural Hospitality Businesses. *XII International Scientific Conference: New Values for Tourism & Community Development*, 50–55. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1749700>
- Pöllänen, S. (2013). The meaning of craft: Craft makers' descriptions of craft as an occupation. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, *20*(3), 217–227.
doi: 10.3109/11038128.2012.725182

- Pärnumaa turismi- ja puhkemajanduse arengukava. (2013). Loetud aadressil <https://www.visitparnu.com/images/Parnumaaturismi-japuhkemajandusearengukava2014-2020seisuga17032014.pdf>
- Radulescu, C. V. (2011). Rural Tourism Products: Characteristics, Structure, Demand Patterns. *Quality-Access to Success*, 175–179.
- Reedi, E. (2016). *Aiandusturismi kontseptsiooni loomine Eesti näitel*. (Magistritöö). TÜ Pärnu kolledž, Pärnu.
- Reynolds, F. (2000). Managing depression through needlecraft creative activities: A qualitative study. *The Arts in Psychotherapy*, 27(2), 107–114.
doi: 10.4276/030802213X13603244419077
- Richards, G. W., & Raymond, C. (2000). Creative tourism. *ATLAS news*, 23, 16–20.
- Richards, G. (2007). Introduction: Global Trends in Cultural Tourism. In G. Richards (Eds.), *Cultural Tourism: Global and local perspectives* (pp. 1–24). New York: Haworth Press.
- Richards, G. (2011). Tourism development trajectories: From culture to creativity?. *Tourism & Management Studies*, (6), 9–15. doi: 10.4324/9780203933695
- Riley, J., Corkhill, B., & Morris, C. (2013). The benefits of knitting for personal and social wellbeing in adulthood: Findings from an international survey. *British Journal of Occupational Therapy*, 76(2), 50–57.
doi: 10.4276/030802213X13603244419077
- Robinson, M., & Novelli, M. (2005). Niche tourism: an introduction. Novelli, M. (Ed.). *Niche tourism: Contemporary issues, trends and cases* (pp. 1–11). Oxford: Elsevier.
- Saarinen, J. (2016). Cultural tourism and the role of crafts in Southern Africa: The case of craft markets in Windhoek, Namibia. *Turizam: međunarodni znanstveno-stručni časopis*, 64(4), 409–418.
- Santos, M. C., Veiga, C., & Águas, P. (2016). Tourism services: facing the challenge of new tourist profiles. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 8(6), 654–669.
doi: 10.1108/WHATT-09-2016-0048
- Schofield-Tomschin, S., & Littrell, M. A. (2001). Textile handcraft guild participation: A conduit to successful aging. *Clothing and Textiles Research Journal*, 19(2), 41–51. doi: 10.1177/0887302X0101900201

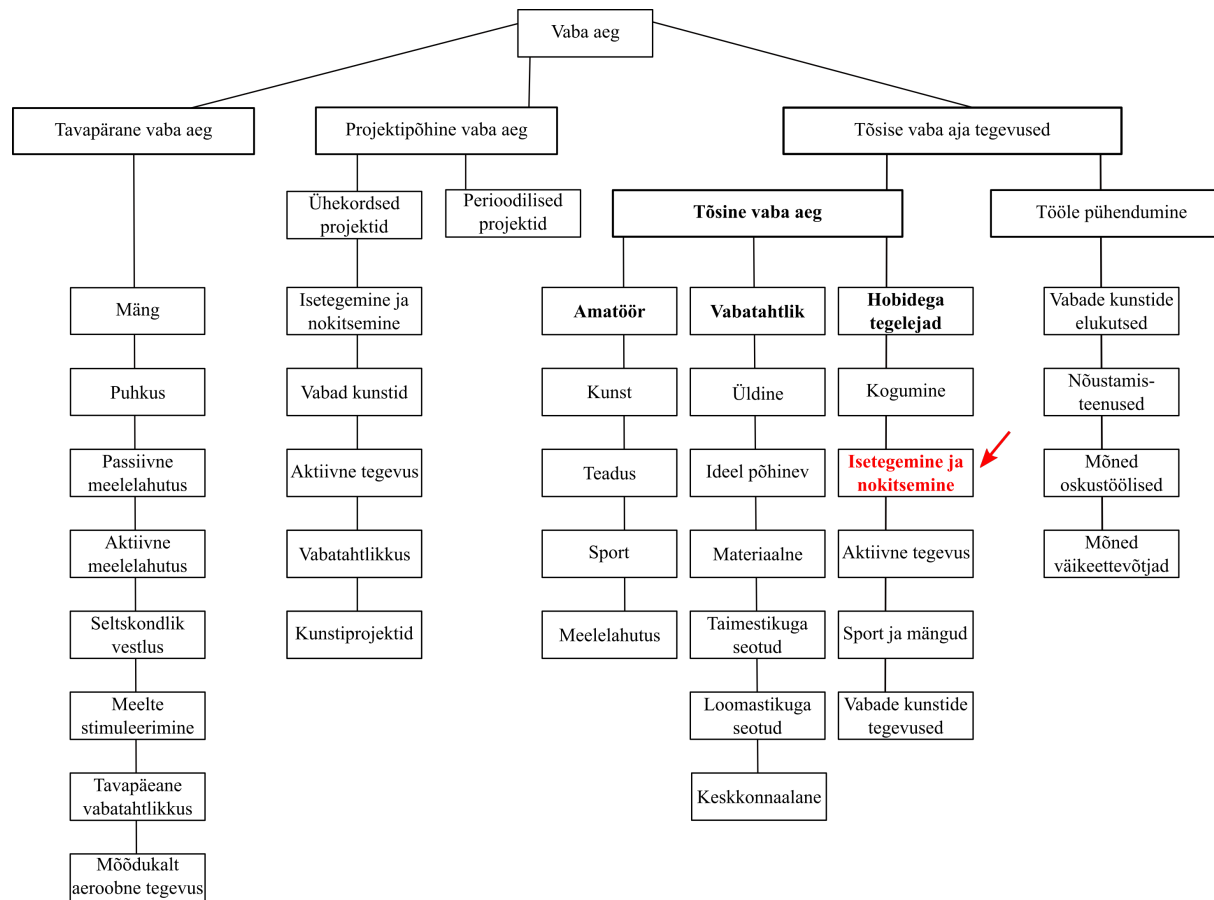
- Segelström, F. & Holmlid, S. (2011). Service Design Visualisations Meet Service Theory: Strengths, Weaknesses and Perspectives. *Art & Science of Service*, 1–18.
- Sethi, C. M. (2013). Mapping Craft in Contemporary India: Dilli Haat and Dastkari Haat Samiti's Crafts Maps. *The Journal of Modern Craft*, 6(1), 49–77.
doi: 10.2752/174967813X13535106841449
- Setomaa Turism MTÜ (2014). *Setomaa ühtne turismiarendukava aastateks 2014-2020*.
Loetud aadressil:
https://www.setomaa.ee/kogukond/docs/file/SETOMAA_TURISMIARENGUKA_VA_2014-2020.pdf
- Siseministeerium. (2014). *Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020*. Loetud aadressil
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/eesti_regionaalarengu_strateegia_2014-2020.pdf
- Smith, S., Costello, C., & Muenchen, R. A. (2010). Influence of push and pull motivations on satisfaction and behavioral intentions within a culinary tourism event. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 11(1), 17–35.
doi: 10.1080/15280080903520584
- Smith, S. L. (1994). The tourism product. *Annals of tourism research*, 21(3), 582–595.
- Spencer, D. M. (2010). Segmenting special interest visitors to a destination region based on the volume of their expenditures: an application to rail-trail users. *Journal of Vacation Marketing*, 16(2), 83–95. doi: 10.1177/1356766709357486
- Statistikaamet. (2018). *TU51: Eesti elanike ööbimisega sisereisid*. Loetud aadressil
<http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp>
- Stebbins, R. A. (1980). “Amateur” and “hobbyist” as concepts for the study of leisure problems. *Social Problems*, 27(4), 413–417.
- Stebbins, R. A. (1982). Serious Leisure: A Conceptual Statement. *Pacific sociological review*, 25(2), 251–272. doi: 10.2307/1388726
- Stebbins, R. A. (1997). Identity and cultural tourism. *Annals of tourism research*, 24(2), 450–452.
- Stebbins, R. A. (1998). *After work: The search for an optimal leisure lifestyle*. Calgary: Detselig Enterprises.

- Stickdorn, M., Schneider, J. and the co-authors (2016). *This is service design thinking: Basics – tools – cases*. Amsterdam: BIS Publishers.
- Stickdorn, M., & Zehrer, A. (2009). Service Design in Tourism: Customer Experience Driven Destination Management. In *First Nordic Conference on Service Design and Service Innovation* (pp. 1–16). www.researchgate.net/publication/242540416
- Streimikiene, D., & Bilan, Y. (2015). Review of rural tourism development theories. *Transformations in Business & Economics*, 14(2), 21–34.
- Suni, J., & Pesonen, J. (2017). Hunters as tourists—an exploratory study of push–pull motivations. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 1–17.
doi: 10.1080/15022250.2017.1407668
- Tan, S. K., Luh, D. B., & Kung, S. F. (2014). A taxonomy of creative tourists in creative tourism. *Tourism Management*, 42, 248–259.
<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.11.008>
- Terra Maritima MTÜ. (2013). *Matsalu turismipiirkonna turismimajanduse arengukava 2014-2020+*. Loetud aadressil
<https://kaitsealad.ee/sites/default/files/Matsalu%20rahvuspark/Matsalu%20turismi%20arengukava%202014-2020.pdf>
- The Association For Creative Industries. (2017). Association for creative industries reveals size of us creative products opportunity is \$43 billion. Retrieved from [http://www.creativationshow.org/media/news-releases/2017/01/27/association-for-creative-industries-reveals-size-of-us-creative-products-opportunity-is-\\$43-billion](http://www.creativationshow.org/media/news-releases/2017/01/27/association-for-creative-industries-reveals-size-of-us-creative-products-opportunity-is-$43-billion)
- Toften, K., & Hammervoll, T. (2013). Niche marketing research: status and challenges. *Marketing Intelligence & Planning*, 31(3), 272–285.
doi: 10.1108/02634501311324618
- Trauer, B. (2006). Conceptualizing special interest tourism—frameworks for analysis. *Tourism Management*, 27(2), 183–200. doi:10.1016/j.tourman.2004.10.004
- Tsiotsou, R. H., & Goldsmith, R. E. (2012). Target Marketing and Its Application to Tourism. In Tsiotsou, R. H., & Goldsmith, R. E. (Eds.). *Strategic marketing in tourism services* (pp 44–57). Bingley: Emerald Group Publishing.

- Tsung-Chiung, W., Chyong-Ru, L., & Wan-chen, Y. (2012). Segmenting indigenous tourists from a serious leisure perspective. *Journal of vacation marketing*, 18(1), 17–29. doi: 10.1177/1356766711431768
- Vargo, S. L., & Lusch, R. F. (2011). It's all B2B... and beyond: Toward a systems perspective of the market. *Industrial Marketing Management*, 40(2), 181–187. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2010.06.026>
- Vargo, S. L., Wieland, H., & Akaka, M. A. (2015). Innovation through institutionalization: A service ecosystems perspective. *Industrial Marketing Management*, 44, 63–72. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2014.10.008>
- World Tourism Organisation, (2014), *UNWTO Annual Report 2013*, UNWTO, Madrid.
- Yarwood, R., & Shaw, J. (2010). 'N-gauging' geographies: craft consumption, indoor leisure and model railways. *Area*, 42(4), 425–433.
doi: 10.1111/j.1475-4762.2010.00939.x
- Yeoman, I., & McMahon-Beattie, U. (2015). New Zealand's future: the potential for knitting tourism. *Journal of Tourism Futures*, 1(2), 152–155.
doi: 10.1108/JTF-12-2014-0004
- Yu, E., & Sangiorgi, D. (2018). Service Design as an Approach to Implement the Value Cocreation Perspective in New Service Development. *Journal of Service Research*, 21(1), 40–58. doi: 10.1177/1094670517709356

LISAD

Lisa 1. Vabaaja veetmisvõimaluste jagunemine

Allikad: Hartel, 2013, lk 948; Stebbins, 1998, lk 50–66, autori koostatud.

Lisa 2. Turismiuuringutes käsitletud motivatsiooniteooriad

Motivatsiooniteooria	Turistide motivaatorid	Autor, aastaarv
Tõuke- ja tõmbeteooria (<i>Push and Pull Theory</i>)	Sihtkohad püüavad olla piisavalt atraktiivsed, et meelitada inimesi reisima, samas inimeste enda sisemised soovid ja vajadused tõukavad neid kodust eemale.	Dann, 1977
Isiklike ja inimsuhete teooria (<i>Personal and Interpersonal Theory</i>)	Soovitakse põgeneda oma isiklike probleemide ja ebameeldivate inimsuhete eest. Teisest küljest oodatakse reisimisest lõõgastust, võimalust ennast proovile panna, midagi uut õppida ning meeldivate ja huvitavate inimestega suhelda.	Mannell, Iso-Ahola, 1987
Rituaalidest erinemise teooria (<i>Rituals Inversion Theory</i>)	Soov põgeneda igapäevarutiinist, et kogeda teistsugust elu ja tegevusi, mis inimese tavaelus ei ole võimalikud või on keeruline korraldada.	Graburn (1983)
Päikese- ja seiklusjahu teooria (<i>Sunlust and Wanderlust Theory</i>)	Turiste meelitavad sihtkohad, mis pakuvad niisuguseid tingimusi, mis nende elukohas ei eksisteeri. Samuti soovivad inimesed avastada uusi kohti, mida nad varem ei tundnud.	McIntosh, Goeldner (1990)
Füüsiline, kultuuriline, inimestevaheline, staatuse ja prestiižiga seotud motivatsiooniteooria (<i>Physical, Status and Prestige, Cultural and Impersonal Motivation Theory</i>)	Füüsiline motivatsioon on seotud tervise, spordi ja puhkamisega. Kultuuriline huvi tekitab inimestes soovi saada rohkem teada teiste kultuuride kohta. Inimestevaheline suhtlemissoov motiveerib turiste põgenema igapäevarutiinist, et külastada sõpru, tuttavaid, sugulasi ja kohtuda uute huvitavate inimestega. Staatus ja prestiiž on seotud inimese enesehinnanguga.	McIntosh, Goeldner (1990)
Sisemiste ja väliste põhjuste teooria (<i>Inner-Directed and Outer-Directed Theory</i>)	Inimesed reisivad sisemiste ja väliste põhjuste pärast. Sisemised esindavad turistide enda emotsioone ja välised on rohkem kognitiivsed ja võivad olla mõjutatud teistest.	Gnoth (1997)
Plog'i psühhograafiline turisti portree (<i>Plog's Psychographic Tourist Portrait</i>)	Inimesed jagunevad allotsentrilisteks, kellele meeldivad seiklused ja naudivad riske ning psühhotsentrilisteks, kes eelistavad turvalisi ja populaarseid valikuid.	Plog (1972)

Allikad: Dann, 1977, lk 186; Graburn, 1983, lk 21-23; Hsu & Huang, 2008, lk 21-22; Streimikiene & Bilan, 2015, lk 29-30, autori koostatud.

Lisa 3. Käsitöö huviturismi teenuste arendusuuringu etapid

Teenusedisaini protsessi etapid	Meetodid	Aeg	Valim	Väljund / informatsioon
Avastamine ja info kogumine	Teiseste andmete analüüs	Jaanuar -märts 2018	EAS'i Turismiarenduskeskuse koduleht puhkaeestis.ee, maakondade turismiinfo veebilehed, Eesti maapiirkondade käsitööteemaliste huviturismi teenusepakkujate koduleheküljed, blogid, <i>Facebook</i> 'i lehed	Käsitöö huviturismi teenuste kajastamine turismiga seotud veebilehtedel Mitmepäevaste käsitöölaagrite ja -koolituste asukohtade kaardistus Eesti maapiirkondades
	Poolstruktureeritud intervjuud		Käsitöölaagrite või õpitubade korraldajad, kes on varasemalt käsitöölaagreid korraldanud või korraldamas (Iida käsitöökool, Jaago käsitöötal, Jaanisauna talu, Kihnu Kultuuriruum SA, Kilti kaardiloss, Kärstna mõis, Nõgese käsitöötal, Puukäsitöö Laager MTÜ, Saara käsitöökool, Salevere Salumäe Loovkoda, Turgi käsitöötal, Viljandi Kultuuriakadeemia). Käsitöö õpitubade korraldajad, kellel on head võimalused käsitöö koolituste korraldamiseks (Jaanioja käsitöötal, Männiku käsitöötuba, Sänna kultuurimõis). Majutustevõtjad, kellel on võimalused korraldada käsitöölaagreid (Andruse mahe- ja turismitalu, Kallaste talu, Kassiaru puhkemaja, Tuisuliiva puhkemaja, Võtikmetsa puhketalu).	Ülevaade Eesti maapiirkondades käsitöö huviturismi teenusepakkujate seisukohtadest ja probleemidest seoses käsitöölaagrite korraldamisega ning koostöövalmidusest turismi- ja käsitööettevõtjate vahel
	Küsitlus (elektroniline ankeet)	Veebruar - märts 2018	<i>Facebook</i> 'i käsitöögrupi (33 197 inimest), käsitöömeistrite ja väiketootjate andmeid koondava ettevõtte Waremill OÜ 80 ettevõtte kontaktid ja Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liidu 22 käsitööselti liikmed.	Käsitööhuviliste inimeste hobiga seotud eelistused ning nende motiivid, ootused ja võimalused seoses käsitöö huviturismi teenuste kasutamisega
Probleemi defineerimine	Andmete statistiline analüüs	Märts 2018	Küsitlustulemuste andmete põhjal	Enim esinenud tüüpklendid ning nende nende motiivid, ootused ja võimalused seoses käsitöö huviturismi teenustega

Lisa 3 järg

Teenusedisaini protsessi etapid	Meetodid	Aeg	Valim	Väljund / informatsioon
Probleemi defineerimine	Sobivusdiagramm	Märts - Aprill 2018	Teenusepakkujate intervjuude ja ankeedis vabas vormis kirjutatud käsitööhuviliste informatsiooni põhjal	Struktureeritud info teenusepakkujate intervjuudest ja käsitööhuviliste ankeedist vabas vormis antud vastustest
	Tüüpkliendi profiili loomine		Teooria, küsitluse analüüsi ja teenusepakkujate intervjuude põhjal	Sarnaste omaduste ja tunnuste järgi segmenteeritud sihtgrupid
Arendamine	Kliendi tunnete kaart	Aprill 2018	Uuringu tulemuste põhjal valitakse üks sihtgrupp, kelle näitel rakendatakse teenusedisaini loovmeetodeid	Konkreetselt sihtgrupi parem mõistmine
	Kliendi väärtuspakkumine			
	Klienditeekond		Testitakse valitud sihtgruppi esindava 2-3 käsitööhuvilise seas	Tagasiside maapiirkonna käsitöö huviturismi teenustele ja uued ideed
	Prototüübi (teenuse reklaampostrid) koostamine ja testimine			
Elluviimine	Järeldused ja ettepanekud	Aprill 2018	Ettepanekud maapiirkonna turismiettevõtetele ja käsitöökoolituste korraldajatele käsitöö huviturismi teenuste arendamiseks	Tehtud ettepanekute võimalik ellurakendamine

Lisa 4. Teenusepakkujate intervjuu küsimuste seos teoreetiliste alustega

Magistritöö alateemad	Küsimused teenusepakkujate intervjuudesse	Seos teoreetiliste käsitlustega
Ühe- või mitmepäevastes käsitööga seotud laagrites osalemine	Mis teemadel ja kui palju olete varasemalt käsitööga seotud õõbimisega laagreid või koolitusi läbi viinud? Mis aastatel? Mitu korda aastas? Ja mis ajal (mis kuus või aastaajal)? Mitmepäevased need enamasti on (olnud)?	Autor soovib võrrelda inimeste huvi erinevate käsitööteemade ja laagrite asukoha soovi vastu tegeliku pakkumisega käsitöölaagrite turul.
	Kui suur on teie mitmepäevas(t)e käsitöölaagri(te) maksumus ja mis selles hinnas sisaldub?	Varasematest uuringutest on selgunud, et huvituristid kulutavad reisimisel keskmiselt rohkem raha kui tavalised turistid (Richards, 2007; Richards, 2011).
Käsitöö- ja meisterdamislaagri toimumiskoha ruumid	Millised on toimunud käsitöölaagrite toimumiskoha tööruumid ja kui palju inimesi mahub ruumi/ruumidesse samaaegselt töötama, et neil oleks veel mugav olla?	Huvituristide jaoks on oluline, et sündmuse toimumiskoht oleks puhas (Smith, Costello & Muenchen, 2010; Chen & Chen, 2015).
		Huvireisi sündmuse toimumiskoha atmosfäär avaldab mõju inimese tegevustele (Tan, Luh & Kung, 2014).
Käsitöö- ja meisterdamislaagri juhendaja/koolitaja/õpetaja	Kes on korraldatud käsitöölaagrites koolitajad, tegevuste juhendajad? Kas ainult teie ise või on teil abilisi? Kui lihtne on teil käsitöölaagrisse professionaalseid koolitajaid leida?	Huviturismi sündmuse juhendaja, giid peab omama enda valdkonnas väga suuri kogemusi (Chen & Chen, 2015). Loometurismi sündmuse koolitaja, juhendaja professionaalsus peab olema kõrgel tasemel, et tema suhtes tekiks usaldusväärsus (Tan, Luh & Kung, 2014).
Käsitöö- ja meisterdamislaagri majutus	Millisel tasemel on (olnud) käsitöölaagrite majutusvõimalused? Kui mitmele on voodikohti soojal ja külmal ajal? Mitmekesi tubades majutatakse?	Huvituristide jaoks ei ole oluline, et majutustingimused peaksid olema luksuslikud. Majutustingimused võivad vastata nõ standardsele tasemele (Chen & Chen, 2015).
		Teises uuringus tuuakse välja, et huvituristi majutusvõimalused peavad olema väga heal tasemel (Suni & Pesonen, 2017).

Lisa 5. Poolstruktureeritud intervjuude küsimused teenusepakkujatele

Küsimused teenusepakkujatele, kes on varasemalt käsitöölaagreid ise korraldanud või korraldamas:

1. Mis teemadel ja kui palju olete varasemalt käsitööga seotud ööbimisega laagreid või koolitusi läbi viinud? Mis aastatel? Mitu korda aastas? Ja mis ajal (mis kuus või aastaajal)? Mitmepäevased need enamasti on olnud?
2. Kui suur on teie käsitöölaagri(te) maksumus ja mis selles hinnas sisaldub (mitmepäevane laager)? Võib välja tuua käesoleva (tulevikus toimuva) või eelmise/üle-eelmise aasta hinnad. (Varasemate aastate hinnad ei ole võrdluseks olulised).
3. Kui palju on tavaliselt teie käsitöölaagrites osalejaid? Kui palju osalejaid oleks maksimaalselt võimalik?
4. Kes on korraldatud käsitöölaagrites koolitajad, tegevuste juhendajad? Kas ainult teie ise või on teil abilisid? Kui lihtne on teil käsitöölaagrisse professionaalseid koolitajaid leida?
5. Millised on toimunud käsitöölaagrite toimumiskoha tööruumid ja kui palju inimesi mahub ruumi/ruumidesse samaaegselt töötama, et neil oleks veel mugav olla?
6. Millisel tasemel on (olnud) käsitöölaagrite majutusvõimalused? Kui mitmele on voodikohti soojal ja külmal ajal? Mitmekesi tubades majutatakse?
7. Millised on viimasel ajal olnud peamised infokanalid, kust huvilised teie käsitöölaagri kohta infot leiavad? Millised kanalid on kõige paremini töötanud?
8. Kas ja missugusel viisil kogute toimunud käsitöölaagrite kohta osalejatelt tagasisidet?
9. Mis on teie peamised mured seoses käsitöölaagrite korraldamisega?
10. Millist potentsiaali näete tulevikus Eestis toimuvate käsitöölaagrite korraldamises? Milliseid võimalusi näete teha koostööd teiste käsitöö-, loome- või turismiettevõtjatega ning suuremate ürituste (festivalid, laadad, messid jne) korraldajatega?

Lisa 5 järg

Küsimused teenusepakkujatele, kellel ei ole majutuse puudumise tõttu võimalust korraldada käsitöölaagreid, kuid omavad sobivaid võimalusi õpitubade korraldamiseks:

1. Kas oleks mõeldav korraldada teie käsitöötoas koos ööbimisega käsitööalane koolitus selliselt, et osalejad saaksid ööbida kusagil lähedalasuvas majutuskohas, aga tegevusi tehakse teie ruumides? Kas teie käsitöötoa lähedal oleks mõni sobiv majutuskoht, kellega selles osas koostööd teha?
2. Kas olete midagi sellist (koos majutusettevõttega käsitöölaagri korraldamist) varem ette võtnud? Kui jah, siis millal toimus ja mis teemalise koolitusega tegu oli?
3. Millised on ruumid, kus käsitööga seotud tegevused toimuvad? Kui palju inimesi mahub ruumi/ruumidesse samaaegselt töötama, et neil oleks veel mugav olla?
4. Kes võiksid olla korraldatud käsitöökoolituste tegevuste juhendajad? Kas koolitusi viite läbi ainult teie või on teil abilisi? Kui lihtne oleks teil käsitöölaagrisse professionaalseid koolitajaid leida?
5. Millist potentsiaali näete teie tulevikus Eestis toimuvate käsitöö- või loomelaagrite korraldamises? Milliseid võimalusi näete teha ise koostööd käsitöö-, loome- või majutusettevõtjatega ning suuremate ürituste (festivalid, laadad, messid jne) korraldajatega?

Küsimused teenusepakkujatele, kellel on sobivad üld- ja majutustingimused käsitöölaagrite toimumiseks:

1. Kas teie majutusasutuses on varasemalt korraldatud käsitöö või mõne loometegevusega seotud laagreid või mitmepäevaseid kursuseid? Kui jah, siis millal?
2. Kas võiksite kaaluda mõtet korraldada enda majutusasutuses ööbimisega käsitöö- või loomelaagreid täiskasvanutele? Palun põhjendage vastust.
3. Millised oleksid teie majutusasutuses võimalused käsitöö tegemiseks? Kui palju on ruume ja kui palju inimesi mahub ruumidesse samaaegselt töötama, et neil oleks veel mugav olla?
4. Millisel tasemel on teie majutusvõimalused? Kui mitmele on voodikohti soojal ja külmal ajal? Mitmekesi tubades majutatakse?
5. Millist potentsiaali näete tulevikus Eestis toimuvate käsitöölaagrite korraldamises? Milliseid võimalusi näete teha ise koostööd teiste käsitöö-, loome- või turismiettevõtjatega ning suuremate ürituste (festivalid, laadad, messid jne) korraldajatega?

Lisa 6. Käsitööhuviliste küsitluse seos teooria ja varasemate uuringutega

Magistritöö alateemad	Küsimused ankeeti	Seos teoreetiliste käsitlustega
Käsitöö kui hobi	Miks tegeled käsitöö või meisterdamisega?	Käsitöö on osa inimese identiteedist. Käsitöö tegemine mõjub teraapiliselt ja rahustavalt. Samuti pakub see võimaluse olla loominguline ja ennast loovalt väljendada ning teha ise midagi ilusat ja omanäolist (Burt & Atkinson, 2011; Corkhill, Hemmings, Maddock & Riley, 2014; Kenning, 2015; Riley, Corkhill & Morris, 2013; Schofield-Tomschin & Littrell, 2001).
	Kuidas hindate ennast hobisse panustamise järgi? Huviline, harrastaja, spetsialist, või fanaatik?	Huvituristi tüpoloogia hobisse panustamise järgi, (Brotherton & Himmetoglu, 1997; Mackellar, 2009; Tsung-Chiung <i>et al.</i> , 2012).
Ühe- või mitmepäevastes käsitööga seotud laagrites osalemine	Kas oled osalenud käsitöö või meisterdamisega seotud ühe- ja mitmepäevastel koolitustel? Millistel? Kui ei ole, siis mis põhjustel?	Küsimused on seotud autori sooviga saada infot inimeste varasematest kogemustest ja varem koolitustel või laagrites osalemise/mitteosalemise põhjustest.
	Milliste teemade ja tasemega ühe- või mitmepäevastes käsitöö või meisterdamise koolitustel oleksid huvitatud osalema? Ja millistes maakondades?	Autor soovib võrrelda inimeste huvi erinevate käsitööteemade ja laagrite asukoha soovi vastu tegeliku pakkumisega käsitöölaagrite turul.
	Kui palju oled valmis maksma ühe- ja kahepäevase (ööbimisega) käsitöö- või meisterdamise koolituse eest?	Varasematest uuringutest on selgunud, et huvituristid kulutavad reisimisel keskmiselt rohkem raha kui tavalised turistid (Richards, 2007; Richards, 2011) Magistritöö autor soovib välja tuua huviliste rahalised võimalused seoses käsitöökoolituste või -laagritega ning võrrelda infot teenusepakkujate hindadega.
Käsitöö- ja meisterdamislaagris osalemise motiivid	Osaleksin käsitöö- või meisterdamislaagris, et kohata sarnaste huvidega inimesi.	Käsitöölised tunnevad vajadust oma teadmisi ja oskusi jagada teiste endasuguste huvilistega (Burt & Atkinson, 2011; Kenning, 2015; Liddle, Parkinson & Sibbritt, 2013; Riley, Corkhill & Morris, 2013). Huvituristid eelistavad huvireisil olla koos inimestega, kes naudivad samasuguseid tegevusi mida nemad. Samas ei ole see huvireisile minemise peamine eesmärk (Chen & Chen, 2015; Jelinčić, 2009; Smith, Costello & Muenchen, 2010).

Lisa 6 järg

Magistritöö alateemad	Küsimused ankeeti	Seos teoreetiliste käsitlustega
Käsitöö- ja meisterdamislaagris osalemise motiivid	Sooviksin õppida käsitöö- või meisterdamislaagris midagi uut, mida varem ei ole proovinud või teha osanud.	Huvituristid on seiklushimulised ning soovivad avastada enda jaoks uusi teadmisi ja kogemusi (Chen & Chen, 2015; Smith, Costello & Muenchen, 2010; Suni & Pesonen, 2017). Loometuristid, kes otsivad pidevalt midagi uut, soovides tegeleda asjadega, mida nad varem teinud ei ole ja kelle jaoks uudsus võrdub loovusega (Tan, Luh & Kung, 2014).
	Sooviksin käsitöö- või meisterdamislaagris täiendada oma oskusi, et omakorda enda teadmisi hiljem teistele edasi anda.	Huvituristid, kes soovivad reisi ajal omandada uusi teadmisi ja oskusi ning tegeleda enesearendamisega selleks, et oma kogemusi ka teistele jagada (Tan, Luh & Kung, 2014).
	Osaleksin käsitöö- või meisterdamislaagris, et lõõgastuda ja vabaneda igapäevarutiinist.	Huvituristide soov on põgeneda igapäevarutiinist selleks, et pühendada aega iseendale (Chen & Chen, 2015; Suni & Pesonen, 2017). Loometuristid, kelle peamine eesmärk on reisil puhata, lõbusalt aega veeta ja unustada igapäeva elu rutiin (Tan, Luh & Kung, 2014).
	Sooviksin käsitöö- või meisterdamislaagris õppida materjale taaskasutama.	Turistid, kes hoolivad loodusest ja vaimse kultuuripärandi säilimisest, soovivad rohkem taaskasutada, kuid ei tea täpselt, kuidas seda teha, mistõttu otsivad reisi ajaks tegevusi, kus professionaali käe all õpivad tegema asju, mis on tehtud taaskasutatavatest materjalidest või loodussäästlikult (Tan, Luh & Kung, 2014).
	Võtaksin meeleldi käsitöö- või meisterdamislaagrisse suuremad lapsed kaasa, et õpetada neile käsitööoskusi.	Kui tegemist on huvialaga, mis on kestnud perekonnas põlvest-põlve, siis vanemad või vanavanemad soovivad jätkata perekonnatraditsioone ning tutvustada hobiga seotud tegevusi ka oma lastele või lastelastele (Sunni & Pesonen, 2017).
	Oleksin huvitatud tulema käsitöö- või meisterdamislaagrisse kogu perega (kaaslane ja/või lapsed), kui laagris oleks eraldi programm ka teistele pereliikmetele.	Ühe uuringu kohaselt, on vähe tõenäoline, et käsitööliste (peamiselt ettevõtjate) kaaslased oleksid käsitöötegemisest huvitatud, küll aga meeldiks neile tulla kaasa ja nautida maapiirkonna majutuskohas teisi tegevusi (Pustylnick, 2011).

Lisa 6 järg

Magistritöö alateemad	Küsimused ankeeti	Seos teoreetiliste käsitlustega
Käsitöö- ja meisterdamislaagri põhitegevused	Eelistaksin käsitöö- või meisterdamislaagris tegeleda tegevuste/tehnikatega, mis esilagu tunduvad keerulised ja paneksid mu võimekuse proovile.	Loometuristid, kes on huvitatud uute teadmiste ja oskuste omandamisest, meeldivad tegevused, mis pakuvad uusi väljakutseid (Tan, Luh & Kung, 2014).
	Minu jaoks on oluline, et käsitöö- või meisterdamislaagri tegevused arendaksid minu loomingulisust.	Loometegevused arendavad inimestes loomingulisust ja annavad edaspidiseks uusi ideid (Tan, Luh & Kung, 2014).
	Soovin käsitöö- või meisterdamislaagris õppida vanu käsitöötehnikaid, kuna minu jaoks on oluline säilitada Eesti kultuuripärandit.	Loometuristid valivad kohaliku kultuuriga seotud tegevusi ja muretsevad kultuuripärandi säilimise pärast (Tan, Luh & Kung, 2014).
Käsitöö- ja meisterdamislaagri asukoht ja ligipääsetavus	Ma eelistaksin käsitöö- või meisterdamislaagri toimumiskohaks looduskaunist maakohta linnale.	Kanadas korraldatakse palju käsitöö koolitusi ja seminare linnast väljas, maapiirkondades (Pustylnick, 2011).
	Ma oleksin valmis sõitma käsitöö- või meisterdamislaagrisse ükskõik millisesse Eestimaa piirkonda.	Maapiirkonna infrastruktuur ja ligipääsetavus ei rahulda turistide nõudmisi, mistõttu inimesed eelistavad reisimist linnadesse, kus on parem infrastruktuur ja juurdepääs (Ionela, Constantin & Dogaru, 2015).
	Eelistaksin käsitöö- või meisterdamislaagrisse kohalejõudmiseks kasutada ühistranspordi võimalusi.	Turistid soovivad, et maapiirkonnad oleksid kättesaadavad ka ühistranspordiga (Pesonen, Komppula, Kronenberg & Peters, 2011).
Käsitöö- ja meisterdamislaagri toimumiskoha ruumid	Käsitöö- või meisterdamislaagri tööruumid peavad olema üldjoontes puhtad.	Huvituristide jaoks on oluline, et sündmuse toimumiskoht oleks puhas (Smith, Costello & Muenchen, 2010; Chen & Chen, 2015).
	Mulle on oluline, et käsitöö- või meisterdamislaagri tööruumid oleksid kaunid ja maitsekalt kujundatud.	Huvireisi sündmuse toimumiskoha atmosfäär avaldab mõju inimese tegevustele (Tan, Luh & Kung, 2014).
	Käsitöö- või meisterdamislaagri tööruumid peaksid toetama osalejate loomingulisust.	
	Ootan keskkonnasõbralikkuse rakendamist toimumiskohaga seotud ruumides.	Ükskõik, kas kodus või reisil olles, kuid loometurist on teadlik keskkonnsäästmise teemadest (Tan, Luh & Kung, 2014).

Lisa 6 järg

Magistritöö alateemad	Küsimused ankeeti	Seos teoreetiliste käsitlustega
Käsitöö- ja meisterdamislaagri juhendaja/koolitaja/õpetaja	Käsitöö- või meisterdamislaagri juhendaja peab olema oma ala professionaal ja usaldusväärne.	Huviturismi sündmuse juhendaja, giid peab omama enda valdkonnas väga suuri kogemusi (Chen & Chen, 2015). Loometurismi sündmuse koolitaja, juhendaja professionaalsus peab olema kõrgel tasemel, et tema suhtes tekiks usaldusväärsus (Tan, Luh & Kung, 2014).
	Käsitöö- või meisterdamislaagri juhendaja peab olema osalejate jaoks inspireeriv.	Juhendaja peaks suutma sündmusel kontrollida kõiki olukordi ning stimuleerida iga osaleja sisemist loominguilistust (Tan, Luh & Kung, 2014).
	Käsitöö- või meisterdamislaagri juhendaja peab omama häid juhtimisomadusi, et tulla toime erinevate inimestega.	
	Käsitöö- või meisterdamislaagri juhendaja peab olema sõbralik, siiras ja viisakas.	Loometurismi sündmuse koolitaja, juhendaja sõbralik, siiras ja viisakas suhtumine aitavad inimestel tegevusi nautida (Tan, Luh & Kung, 2014).
Käsitöö- ja meisterdamislaagri lisategevused	Käsitöö- ja meisterdamislaagri programmi võiks kindlasti kuuluda ka teisi tegevusi peale põhitegevuste.	Kuigi huvireisi lisategevused ei ole esmatähtsad, võib huvidega mitteseotud teenuste puudumine põhjustada turistides rahulolematust (Smith, Costello & Muenchen, 2010).
	Ostaksin hea meelega laagrist koju kaasa kohalike käsitöölise või käsitöö- ja meisterdamislaagri koolitaja poolt valmistatud käsitööd.	Huvituristid on tihtipeale huvitatud kohalikust kultuurist, mistõttu sooviksid võimalust osta kaasa kohalikke suveniire või käsitööd (Chen & Chen, 2015).
	Kohtuksin meeleldi (piirkonna) professionaalsete käsitöölise või meistritega, et saada nendelt inspiratsiooni.	Maapiirkonda reisivad inimesed kohtuksid meeleldi kohalike inimestega.

Lisa 6 järg

Magistritöö alateemad	Küsimused ankeeti	Seos teoreetiliste käsitlustega
Käsitöö- ja meisterdamislaagri majutus	Käsitöö- ja meisterdamislaagri puhul olen valmis leppima askeetlike/lihtsate majutustingimustega.	Huvituristide jaoks ei ole oluline, et majutustingimused peaksid olema luksuslikud. Majutustingimused võivad vastata nõ standardsele tasemele (Chen & Chen, 2015).
	Käsitöö- ja meisterdamislaagris olles olen nõus jagama magamistuba teis(t)e osaleja(te)ga.	
	Eelistan magada käsitöö- ja meisterdamislaagris viibides kõigi mugavustega (voodi, pesemisvõimalused, wc) toas.	Teises uuringus tuuakse välja, et huvituristi majutusvõimalused peavad olema väga heal tasemel (Suni & Pesonen, 2017).
	Mulle on oluline, et saaksin käsitöö- ja meisterdamislaagris viibides magada omaette toas.	
Käsitöö- ja meisterdamislaagri toitlustus	Käsitöö- ja meisterdamislaagris pakutav toit võiks olla valmistatud kohalikust toorainest.	Inimesed, kes reisivad maapiirkondadesse, eelistavad süüa kohalikule piirkonnale traditsioonilist toitu (Pesonen, Komppula, Kronenberg & Peters, 2011).
	Ma oleksin huvitatud piirkonnale iseloomuliku toidu proovimisest.	

Allikas: Erinevate teoreetiliste allikate alusel, autori koostatud.

Lisa 7. Käsitöö- ja meisterdamishuviliste inimeste uuringu ankeet

Hea käsitöö, meisterdamise ja isetegemise huviline!

Kas kujutad end veetmast nädalavahetust ühes õdusas maamajas keset loodust, kus saad olla eemal oma tavapärasest elukeskkonnast, õppida uusi või vastupidi tuletada meelde unustatud käsitööoskusi, tutvuda ja suhelda teiste samasuguste huvilistega, laadida akusid ja naasta koju mõne armsa isetehtud esemega? Kui kujutad, siis on minu küsimustik just nimelt Sulle. Kui siiski mitte, kuid pead ennast sellest hoolimata käsitööhuviliseks, on Sinu vastused samuti väga oodatud.

Minu nimi on Annika Raudsepp ja ma olen Tartu Ülikooli Pärnu kolledži teenuste disaini ja juhtimise magistrant. Mind on alati paelunud kaks teemat - turism ja käsitöö*. Minu magistritöö "Huviturismiteenuste arendamine maapiirkonnas Eesti käsitöölaagrite näitel" eesmärgiks on välja selgitada käsitööhuviliste motiivid, eelistused ja võimalused üle Eesti toimuvates käsitöölaagrites osalemiseks, mis võimaldaks omakorda teha ettepanekuid turismiettevõtetele ja käsitöölaagrite korraldajatele teenuste arendamiseks.

*Käsitööks loen kõikvõimalikke käelisi tegevusi alates kudumisest-heegeldamisest ja paberitööst kuni puu- ja sepatööni välja. Vastuseid ootan nii meestelt kui naistelt.

Küsimustiku täitmisele kulub umbes 20-30 minutit. Vastuseid ootan kuni 15.03.2018 (k.a).

Küsitluses osalemise eest loosin kõigi vastanute vahel, kes jätavad kontaktiks oma emaili aadressi, välja mistahes Eestis asuva, Sinu hobiga seotud poe 30-eurose kinkekaardi, tingimusel, et poe kinkekaarte on võimalik osta Tallinnast, Tartust, Pärnust või e-poest.

Kellel on küsimustiku või magistritööga seoses küsimusi/ettepanekuid või soovib valminud magistritööst koopiat, võib minuga ühendust võtta emaili teel - annika.raudsepp@gmail.com.

Suur tänu,

Annika Raudsepp

Lisa 7 järg

1. Käsitöö ja meisterdamine kui hobi.

1.1. Kas nõustud väitega? Pean käsitööd või meisterdamist oma hobiks.

Nõustun; pigem nõustun; osaliselt nõustun / osaliselt ei nõustu; pigem ei nõustu; ei nõustu; ei oska öelda

1.2. Kui sageli tegeled käsitöö või meisterdamisega?

Peaaegu iga päev; 3-4x nädala; 1-2x nädalas; 3-4x kuus; 1-2x kuus; harvemini kui 1x kuus; mitte kunagi

1.3. Miks tegeled käsitöö või meisterdamisega?

Palun hinda iga väite sobivust, märkige üks ruut rea kohta

	Nõustun	Pigem nõustun	Osaliselt nõustun / osaliselt ei nõustu	Pigem ei nõustu	Ei nõustu	Ei oska öelda
Käsitöö on osa minu identiteedist						
Mulle meeldib tegeleda loomingu- ja tegevustega						
Käsitöö rahustab ja lõõgastab mind ning maandab stressi						
Mulle meeldib valmistada omanäolisi esemeid, mida teistel ei ole						
Soovin säilitada Eesti kultuuripärandit						
Käsitöö on lisaks minu põhitööle lisa- või lisatöö allikas						
Käsitöö on minu põhisissetuleku allikas						

1.4. Kuidas hindad ennast oma hobisse panustamise järgi?

Palun vali etteantud kirjelduste järgi endale kõige lähedasem variant, märkige ainult üks

- **Huviline** (Ma ei pea käsitööd või meisterdamist otseselt enda hobiks, kuid olen alati valmis midagi uut kogema ja õppima, k.a. käsitööd/meisterdamist. Piisaval juhendamisel valmistan meeleldi midagi oma kätega. Samuti hindan väga teiste käsitöölise poolt valmistatud tooteid);
- **Harrastaja** (Ma olen alles alustanud käsitöö või meisterdamisega, teinud vahepeal pausi või tegelen sellega kaootiliselt. Mul on oma hobiga seoses teatud teadmised ja oskused, kuid mul on veel palju õppida);
- **Spetsialist** (Olen aastaid käsitööd teinud. Tunnen paljusid oma valdkonna käsitöö tehnikaid ja oskan neid kasutada. Arvestatava osa oma ajast ja sissetulekust panustan hobisse. Olen võimeline tegema enda valmistatud esemeid nii endale, perele, sõpradele kinkimiseks kui ka müügiks);
- **Fanaatik** (Olen oma elu käsitöö või meisterdamisega sidunud ning samuti on see osaliselt/täielikult minu sissetuleku allikaks. Mul on väga head teadmised ja oskused minu valdkonna) käsitöö tehnikatest. Olen võimeline ka teisi inimesi koolitama).

Lisa 7 järg

1.5. Kust leiad peamiselt käsitöö või meisterdamisega seotud informatsiooni (ideid, nõuandeid, juhiseid)?

Palun hinda iga väite sobivust, märkige üks ruut rea kohta

	Nõustun	Pigem nõustun	Osaliselt nõustun / Osaliselt ei nõustu	Pigem ei nõustu	Ei nõustu	Ei oska öelda
Internetist "googeldades"						
Mõnest Facebook'i teemalisest grupist						
Käsitööteemalistest internetifoorumitest						
Käsitöötegijate blogidest						
Pinterestis						
Sõpradelt, tuttavatelt						
Ajakirjadest						
Raamatutest						
Hobiga seotud poodidest						
Ei otsigi						

1.6. Kuidas eelistad käsitööd teha või meisterdada?

Märkige ainult üks

Üksi olles, Koos teiste huvilistega, Nii üks kui ka koos teiste huvilistega

1.7. Kui Sul tekkis seos "Käsitöö ja meisterdamine kui hobi" mõni mõte või soovid midagi lisada, siis kirjuta palun siia.

2. Ühepäevased käsitöö ja meisterdamise õpitoad, koolitused

Küsimused käsitöö või meisterdamisega seotud ühepäevastes õpitubades/koolitustel osalemise kohta

2.1. Kas oled kunagi osalenud käsitöö või meisterdamisega seotud ühepäevases (4-8h) õpitoas/koolitusel?

Märkige ainult üks.

Jah, olen (edasi küsimuse 2.2.a juurde)

Jah, olen aga ainult koolitajana (edasi küsimuse 2.2.b juurde)

Ei ole (edasi küsimuse 2.2.b juurde)

Ei oska öelda (edasi küsimuse 2.2.b juurde)

2.2.a Kui mitu korda oled viimase aasta jooksul osalenud käsitöö või meisterdamisega seotud ühepäevases õpitoas/koolitusel?

Märkige ainult üks.

Lisa 7 järg

1-2 korda, 3-5 korda, 6-10 korda, Üle 10 korra, Osalesin rohkem kui aasta tagasi

2.3.a Milliste teemadega käsitöö ja meisterdamise õpitubades/koolitustel oled osalenud ning kus need toimusid? Nimeta palun mõned näited.

2.4.a Milliste teemade ja tasemega ühepäevastes käsitöö või meisterdamise õpitubades/koolitustel oleksid huvitatud osalema?

Märkige üks ruut rea kohta.

	Algtase	Kesktaase	Professionaalne tase	Ei ole huvitatud
Kudumine				
Heegeldamine				
Õmblemine				
Tikkimine				
Kangakudumine				
Pabertechnikad				
Viltimine				
Ehete valmistamine				
Nahatöö				
Savitöö, keraamika				
Puutöö				
Metallitöö				
Mööbli restaureerimine				
Vitspunumine				

2.5.a Kui eelmises küsimuses ei olnud nimetatud teemat, mis Sind huvitaks, palun kirjuta ise ning täpsusta samuti, kas eelistaksid tegevusi õpitoas/koolitusel alg-, kesk- või professionaalsel tasemel.

2.6.a Kui palju oleksid valmis maksma kuni 4h kestva Sind huvitava käsitöö või meisterdamise õpitoa/koolituse eest, kui hind sisaldab materjale, töövahendeid ja juhendamist?

Märkige ainult üks.

Kuni 10 EUR, 11-20 EUR, 21-30 EUR, 31-40 EUR, 41-50 EUR, Rohkem kui 50 EUR

2.7.a Kui palju oleksid valmis maksma 7-8h kestva Sind huvitava käsitöö või meisterdamise õpitoa/koolituse eest, kui hind sisaldab lisaks materjalile, töövahenditele ja juhendamisele ka ühte söögikorda?

Märkige ainult üks.

Kuni 40 EUR Pärast viimast küsimust selles jaotises jätkke küsimus 2.2.b vahele

Lisa 7 järg

41 – 60 EUR *Pärast viimast küsimust selles jaotises jätkke küsimus 2.2.b vahele*

61 – 80 EUR *Pärast viimast küsimust selles jaotises jätkke küsimus 2.2.b vahele*

81 – 100 EUR *Pärast viimast küsimust selles jaotises jätkke küsimus 2.2.b vahele*

Üle 100 EUR *Pärast viimast küsimust selles jaotises jätkke küsimus 2.2.b vahele*

2.8.a Kui Sul tekkis seoses plokiga "Ühepäevased käsitöö ja meisterdamise õpitoad, koolitused" mõni mõte või soovid midagi lisada, siis kirjuta palun siia.

2.2.b Põhjenda palun, miks Sa ei ole varasemalt ühepäevases käsitöö või meisterdamise õpitoas/koolitusel osalenud?

NB! Valida võib mitu varianti, märkige kõik sobivad.

Kuna ma olen ise koolitaja, siis ei ole leidnud minu teadmiste ja oskuste tasemele sobivaid koolitusi

Õpituba ei ole olnud mulle huvitaval teemal

Toimumisaeg ei ole olnud sobiv

Hind on olnud liiga kallis

Asukoht on olnud liiga kaugel

Puuduv transpordivõimalus

Ei ole olnud kedagi, kellega koos minna

Kardan, et mu käsitöö oskused ei ole piisavalt head, et õpitoast/koolitusest osa võtta

Muu

2.3.b Milliste teemade ja tasemega ühepäevastes käsitöö või meisterdamise õpitubades/koolitustel oleksid huvitatud osalema?

Märkige üks ruut rea kohta.

	Algtase	Kesktaase	Professionaalne tase	Ei ole huvitatud
Kudumine				
Heegeldamine				
Õmblemine				
Tikkimine				
Kangakudumine				
Pabertechnikad				
Viltimine				
Ehete valmistamine				
Nahatöö				
Savitöö, keraamika				
Puutöö				
Metallitöö				
Mööbli restaureerimine				
Vitspunumine				

Lisa 7 järg

2.4.b Kui eelmises küsimuses ei olnud nimetatud teemat, mis Sind huvitaks, palun kirjuta siia ning täpsusta samuti, kas eelistaksid tegevusi õpitoas/koolitusel alg-, kesk- või professionaalsel tasemel?

2.5.b Kui palju oleksid valmis maksma kuni 4h kestva Sind huvitava käsitöö või meisterdamise õpitoa/koolituse eest, kui hind sisaldab materjale, töövahendeid ja juhendamist?

Märkige ainult üks.

Alla 10 EUR, 11-20 EUR, 21-30 EUR, 31-40 EUR, 41-50 EUR, rohkem kui 50 EUR

2.6.b Kui palju oleksid valmis maksma 7-8h kestva Sind huvitava käsitöö või meisterdamise õpitoa/koolituse eest, kui hind sisaldab lisaks materjalile, töövahenditele ja juhendamisele ka ühte söögikorda?

Märkige ainult üks.

Alla 40 EUR, 41-60 EUR, 61-80 EUR, 81-100 EUR, üle 100 EUR

2.7.b Kui Sul tekkis seoses plokiga "Ühepäevased käsitöö ja meisterdamise õpitoad, koolitused" mõni mõte või soovid midagi lisada, siis kirjuta palun siia.

3. Mitmepäevased käsitöö- ja meisterdamislaagrid, kursused (koos ööbimisega)

3.1. Kas oled kunagi osalenud käsitöö või meisterdamisega seotud mitmepäevases laagris või kursusel, kus oled ka kohapeal ööbinud?

Märkige ainult üks.

Jah, olen (*edasi küsimuse 3.2.a juurde*)

Jah, olen aga ainult koolitajana (*edasi küsimuse 3.2.b juurde*)

Ei ole (*edasi küsimuse 3.2.b juurde*)

Ei oska öelda (*edasi küsimuse 3.2.b juurde*)

3.2.a Kui mitu korda oled viimase 3 aasta jooksul osalenud käsitöö või meisterdamisega seotud mitmepäevases laagris/kursusel, kus oled ka kohapeal ööbinud?

Märkige ainult üks.

1 kord, 2 korda, rohkem kui 2 korda, osalesin rohkem kui 3 aastat tagasi

Lisa 7 järg

3.3.a Millistes käsitöö või meisterdamisega seotud mitmepäevastes laagrites/kursustel oled osalenud ning kus need toimusid?

3.4.a Milliste teemade ja tasemega mitmepäevastes (ööbimisega) käsitöö- või meisterdamislaagrites/-kursustel oleksid huvitatud osalema?

Märkige üks ruut rea kohta.

	Algtase	Kesktaase	Professionaalne tase	Ei ole huvitatud
Kudumine				
Heegeldamine				
Õmblemine				
Tikkimine				
Pabertechnikad				
Viltimine				
Ehete valmistamine				
Nahatöö				
Savitöö, keraamika				
Puutöö				
Metallitöö				
Mööbli restaureerimine				
Vitspunumine				

3.5.a Kui eelmises küsimuses ei olnud nimetatud teemat, mis Sind huvitaks, palun kirjuta siia ning täpsusta samuti, kas eelistaksid tegevusi laagris alg-, kesk- või professionaalsel tasemel?

3.6.a Millises maakonnas võiksid Sind huvitavate teemadega käsitöö- või meisterdamislaagrid/kursused toimuda?

NB! Võid valida ka mitu erinevat maakonda, märkige kõik sobivad.

Asukoht ei ole mulle üldse oluline, Harju, Hiiu, Ida-Viru, Jõgeva, Järva, Lääne, Lääne-Viru, Põlva, Pärnu, Rapla, Saare, Tartu, Valga, Viljandi, Võru, muu

3.7.a Millistest kanalitest sooviksid leida infot mitmepäevaste käsitöö- või meisterdamislaagrite/-kursuste toimumise kohta?

NB! Palun vali Sinu jaoks kuni 5 kõige olulisemat kanalit. Kui nimekirjast puudub Sinu jaoks oluline kanal, lisa juurde, *märgi kõik sobivad.*

Sõpradelt, tuttavatelt

Facebook?i käsitöö teemalistest gruppidest

Facebook?i sündmuste nimekirjast

Lisa 7 järg

Käsitöötegijate blogilehtedelt

Käsitööga seotud ajakirjadest

Maakonna või valla ajalehtedest

Maakonna või valla infotahvlitelt

Maakonna või valla veebilehelt

Siseturismi reklaamivatelt interneti lehtedelt (nt. puhkaeestis.ee, maaturism.ee)

Turismimessilt

Käsitööfestivalidelt, -laatadelt või –messidel

Muu

3.8.a Kas mitmepäevaste käsitöö- või meisterdamislaagrite/-kursuste tegevused võiksid hõlmata erinevaid käsitöö valdkondi/teemasid?

Märkige ainult üks.

Jah, nii on mitmekesisem ja huvitavam

Ei, mulle meeldiks kui käsitöölaagri tegevused hõlmaksid vaid kindlat, mind huvitavat käsitöö valdkonda/teemat

Ei oska öelda

Muu

3.9.a Kui palju oleksid valmis maksma Sind huvitava 2-päevase käsitöö- või meisterdamislaagri/-kursuse eest, kui hind sisaldab lisaks materjalile, töövahenditele ja juhendamisele ka majutust ning 4 söögikorda (2 lõuna-, 1 õhtu- ja 1 hommikusööki)?

Märkige ainult üks.

Alla 70 EUR Pärast selle jaotise viimast küsimist liikuge edasi jaotise „4. Mitmepäevastes käsitöö- ja meisterdamislaagrites osalemisega seotud soovid ja eelistused juurde

71 -90 EUR Pärast selle jaotise viimast küsimist liikuge edasi jaotise „4. Mitmepäevastes käsitöö- ja meisterdamislaagrites osalemisega seotud soovid ja eelistused juurde.

91 -110 EUR Pärast selle jaotise viimast küsimist liikuge edasi jaotise „4. Mitmepäevastes käsitöö- ja meisterdamislaagrites osalemisega seotud soovid ja eelistused juurde.

111 -130 EUR Pärast selle jaotise viimast küsimist liikuge edasi jaotise „4. Mitmepäevastes käsitöö- ja meisterdamislaagrites osalemisega seotud soovid ja eelistused juurde. “

131 -150 EUR Pärast selle jaotise viimast küsimist liikuge edasi jaotise „4. Mitmepäevastes käsitöö- ja meisterdamislaagrites osalemisega seotud soovid ja eelistused juurde. “

Üle 150 EUR Pärast selle jaotise viimast küsimist liikuge edasi jaotise „4. Mitmepäevastes käsitöö- ja meisterdamislaagrites osalemisega seotud soovid ja eelistused juurde. “

Lisa 7 järg

3.10.a Kui Sul tekkis seoses plokiga "Mitmepäevased käsitöö- ja meisterdamislaagrid, -kursused" mõni mõte või soovid midagi lisada, siis kirjuta palun siia.

3.2.b Põhjenda palun, miks Sa ei ole varasemalt mitmepäevases käsitöö- või meisterdamislaagris/-kursusel osalenud?

NB! Võib valida mitu varianti, märkige kõik sobivad.

Kuna ma olen ise koolitaja, siis ei ole leidnud minu teadmiste ja oskuste tasemel sobivaid laagreid, -kursuseid

Laager ei ole olnud mulle huvitaval teemal

Toimumisaeg ei olnud sobiv

Hind on olnud liiga kallis

Asukoht on olnud liiga kaugel

Puuduv transpordivõimalus

Ei ole olnud kedagi, kellega koos minna

Kardan, et mu käsitöö oskused ei ole piisavalt head, et laagrist/kursusest osa võtta

Arvan, et mu käsitöö oskused on võrreldes teiste laagris osalejatega väga head, mistõttu võib mul laagris igav hakata

Muu:

3.3.b Milliste teemade ja tasemega mitmepäevastes (ööbimisega) käsitöö- või meisterdamislaagrites/-kursustel oleksid huvitatud osalema?

Märkige ainult üks ruut rea kohta.

	Algtase	Kesktase	Professionaalne tase	Ei ole huvitatud
Kudumine				
Heegeldamine				
Õmblemine				
Tikkimine				
Kangakudumine				
Pabertechnikad				
Viltimine				
Ehete valmistamine				
Nahatöö				
Savitöö, keraamika				
Puutöö				
Metallitöö				
Mööbli restaureerimine				
Vitspunumine				

Lisa 7 järg

3.4.b Kui eelmises küsimuses ei olnud nimetatud teemat, mis Sind huvitaks, palun kirjuta siia ning täpsusta samuti, kas eelistaksid tegevusi laagris alg-, kesk- või professionaalsel tasemel?

3.5.b Millises maakonnas võiksid Sind huvitavate teemadega käsitöö- või meisterdamislaagrid/kursused toimuda?

NB! Võid valida ka mitu erinevat maakonda, märkige kõik sobivad.

Asukoht ei ole mulle üldse oluline, Harju, Hiiu, Ida-Viru, Jõgeva, Järva, Lääne, Lääne-Viru, Põlva, Pärnu, Rapla, Saare, Tartu, Valga, Viljandi, Võru, muu

3.6.b Millistest kanalitest sooviksid leida infot mitmepäevaste käsitöö- või meisterdamislaagrite/-kursuste toimumise kohta?

NB! Palun vali Sinu jaoks kuni 5 kõige olulisemat kanalit. Kui nimekirjast puudub Sinu jaoks oluline kanal, lisa juurde, märkige kõik sobivad.

Sõpradelt, tuttavatelt

Facebook'i käsitöö teemalistest gruppidest

Facebook'i sündmuste nimekirjast

Käsitöötegijate blogilehtedelt

Käsitööga seotud ajakirjadest

Maakonna või valla ajalehtedest

Maakonna või valla infotahvlitelt

Maakonna või valla veebilehelt

Siseturismi reklaamivatelt interneti lehtedelt (nt. puhkaeestis.ee, maaturism.ee)

Turismimessilt, käsitööfestivalidelt, -laatadelt või -messidelt

Muu

3.7.b Kas mitmepäevaste käsitöö- või meisterdamislaagrite/-kursuste tegevused võiksid hõlmata erinevaid käsitöö valdkondi ja teemasid?

Märkige ainult üks.

Jah, nii on mitmekesisem ja huvitavam

Ei, mulle meeldiks kui käsitöölaagri tegevused hõlmaksid vaid kindlat, mind huvitavat käsitöö valdkonda/teemat

Ei oska öelda

Muu

Lisa 7 järg

3.8.b Kui palju oled valmis maksma Sind huvitava 2-päevase käsitöö- või meisterdamislaagri/-kursuse eest, kui hind sisaldab lisaks materjalile, töövahenditele ja juhendamisele ka majutust ning 4 söögikorda (2 lõuna-, 1 õhtu- ja 1 hommikusööki)?

Märkige ainult üks.

Alla 70 EUR, 71-90 EUR, 91-110 EUR, 111-130 EUR, 131-150 EUR, üle 150 EUR

3.9.b Kui Sul tekkis seoses plokiga "Mitmepäevased käsitöö- ja meisterdamislaagrid, -kursused" mõni mõte või soovid midagi lisada, siis kirjuta palun siia.

4. Mitmepäevastes käsitöö- ja meisterdamislaagrites osalemisega seotud soovid ja eelistused

4.1. Käsitöö- ja meisterdamislaagri toimumisaeg

Palun hinda käsitöölaagri toimumisajaga seotud järgmise viie küsimuse puhul väidete sobivust, vali üks variant:

Nõustun; pigem nõustun; osaliselt nõustun / osaliselt ei nõustu; pigem ei nõustu; ei nõustu; ei oska öelda

4.1.1. Veedaksin meeleldi mõned päevad kodust eemal, et koos teiste huvilistega käsitööd teha või meisterdada.

4.1.2. Eelistaksin käsitöö- või meisterdamislaagris osaleda pigem nädalavahetusel.

4.1.3. Eelistaksin osaleda suvises käsitöö- või meisterdamislaagris, kuna mul on siis rohkem vaba aega.

4.1.4. Suvel (puhkuse ajal) võtaksin meeleldi osa ka nädala sees toimuvatest käsitöö- või meisterdamislaagritest.

4.1.5. Osaleksin käsitöö- või meisterdamislaagris ka kevadisel, sügisel või talvisel nädalavahetusel, kuna suvel on palju muid tegevusi.

4.1.6. Kui Sul tekkis seoses teemaga "käsitöö- ja meisterdamislaagri toimumisaeg" mõni mõte, või soovid midagi lisada, siis kirjuta palun siia.

4.2. Käsitöö- ja meisterdamislaagris osalemise motiivid

Palun hinda käsitöölaagri toimumisajaga seotud järgmise viie küsimuse puhul väidete sobivust, vali üks variant:

Nõustun; pigem nõustun; osaliselt nõustun / osaliselt ei nõustu; pigem ei nõustu; ei nõustu; ei oska öelda

Lisa 7 järg

4.2.1. Osaleksin käsitöö- või meisterdamislaagris, et kohata sarnaste huvidega inimesi.

4.2.2. Sooviksin õppida käsitöö- või meisterdamislaagris midagi uut, mida varem ei ole proovinud või teha osanud.

4.2.3. Sooviksin käsitöö- või meisterdamislaagris täiendada oma oskusi, et omakorda enda teadmisi hiljem teistele edasi anda.

4.2.4. Osaleksin käsitöö- või meisterdamislaagris, et lõõgastuda ja vabaneda igapäevarutiinist.

4.2.5. Sooviksin osaleda käsitöö- või meisterdamislaagris, kus õpetaja(te)ks on inimene, kelle loomingulist tööd ma väga hindan.

4.2.6. Sooviksin käsitöö- või meisterdamislaagris õppida materjale taaskasutama.

4.2.7. Sooviksin käsitöö- või meisterdamislaagris õppida materjale taaskasutaksin meeleldi käsitöö- või meisterdamislaagrisse suuremad lapsed kaasa, et õpetada neile käsitööoskusi.

4.2.8. Oleksin huvitatud tulema käsitöö- või meisterdamislaagrisse kogu perega (kaaslane ja/või lapsed), kui laagris oleks eraldi programm ka teistele pereliikmetele.

4.2.9. Kui Sul on tekkis seoses teemaga "Käsitöö- ja meisterdamislaagris osalemise motiivid " mõni mõte või soovid midagi lisada, siis kirjuta palun siia.

4.3. Käsitöö- ja meisterdamislaagri põhitegevused

Palun hinda käsitöölaagri toimumisajaga seotud järgmise viie küsimuse puhul väidete sobivust, vali üks variant:

Nõustun; pigem nõustun; osaliselt nõustun / osaliselt ei nõustu; pigem ei nõustu; ei nõustu; ei oska öelda

4.3.1. Eelistaksin käsitöö- või meisterdamislaagris tegeleda tegevuste/tehnikatega, mis esialgu tunduvad keerulised ja paneksid mu võimekuse proovile.

4.3.2. Tegevused ja käsitöö- või meisterdamislaagris peaksid olema lihtsad ja suhteliselt kergesti järgi tehtavad.

4.3.3. Minu jaoks on oluline, et käsitöö- või meisterdamislaagri tegevused arendaksid minu loomingulisust.

4.3.4. Eelistan käsitöö- või meisterdamislaagris õppida moodsaid käsitöötehnikaid, et ajaga kaasas käia.

Lisa 7 järg

4.3.5. Soovin käsitöö- või meisterdamislaagris õppida vanu käsitöötehnikaid, kuna minu jaoks on oluline säilitada meie kultuuripärandit.

4.3.6. Ma eelistaksin, et käsitöö- või meisterdamislaagri põhitegevustest programmis jääks midagi kohapealseks üllatuseks.

4.3.7. Kui Sul tekkis seoses teemaga "Käsitöö- ja meisterdamislaagri põhitegevused" mõni mõte või soovid midagi lisada, siis kirjuta palun siia.

4.4. Käsitöö- ja meisterdamislaagri asukoht ja ligipääsetavus

Palun hinda käsitöölaagri toimumisajaga seotud järgmise viie küsimuse puhul väidete sobivust, vali üks variant:

Nõustun; pigem nõustun; osaliselt nõustun / osaliselt ei nõustu; pigem ei nõustu; ei nõustu; ei oska öelda

4.4.1. Ma eelistaksin käsitöö- või meisterdamislaagri toimumiskohaks looduskaunist maakohta linnakeskkonnale.

4.4.2. Arvan, et kaunis looduslähedane keskkond annab minu loomingulisuse väljendumisele palju juurde.

4.4.3. Ma oleksin valmis sõitma käsitöö- või meisterdamislaagrisse ükskõik millisesse Eestimaa piirkonda.

4.4.4. Eelistaksin käsitöö- või meisterdamislaagrisse kohalejõudmiseks kasutada ühistranspordi võimalusi.

4.4.5. Auto puudumisel või soodsamate sõidukulude eesmärgil olen valmis autotransporti laagrisse ja tagasi teis(t)e osaleja(te)ga jagama.

4.4.6. Kui Sul on tekkis seoses teemaga "Käsitöö- ja meisterdamislaagri asukoht ja ligipääsetavus" mõni mõte või soovid midagi lisada, siis kirjuta palun siia.

4.5. Käsitöö- ja meisterdamislaagri tööruumid

Palun hinda käsitöölaagri toimumisajaga seotud järgmise viie küsimuse puhul väidete sobivust, vali üks variant:

Nõustun; pigem nõustun; osaliselt nõustun / osaliselt ei nõustu; pigem ei nõustu; ei nõustu; ei oska öelda

4.5.1. Käsitöö- või meisterdamislaagri tööruumid võivad olla lihtsa disainiga.

4.5.2. Käsitöö- või meisterdamislaagri tööruumid peavad olema üldjoontes puhtad.

4.5.3. Mulle on oluline, et käsitöö- või meisterdamislaagri tööruumid oleksid kaunid ja maitsekalt kujundatud.

Lisa 7 järg

4.5.4. Käsitöö- või meisterdamislaagri tööruumid peaksid toetama osalejate loomingulisust.

4.5.5. Mulle on oluline, et käsitöö- või meisterdamislaagri tööruumide disain on kuidagi käsitööga seotud.

4.5.6. Ootan keskkonnasõbralikkuse (nt prügi sorteerimist, ühekordsete nõude mittekasutamist) rakendamist toimumiskohaga seotud ruumides.

4.5.7. Soojal ajal meeldiks mulle käsitöö- või meisterdamislaagri tegevusi teha värskes õhus.

4.5.8. Kui Sul on tekkis seoses teemaga "Käsitöö- ja meisterdamislaagri tööruumid" mõni mõte või soovid midagi lisada, siis kirjuta palun siia.

4.6. Käsitöö- ja meisterdamislaagri juhendaja/koolitaja/õpetaja/meister

Palun hinda käsitöölaagri toimumisajaga seotud järgmise viie küsimuse puhul väidete sobivust, vali üks variant:

Nõustun; pigem nõustun; osaliselt nõustun / osaliselt ei nõustu; pigem ei nõustu; ei nõustu; ei oska öelda

4.6.1. Käsitöö- või meisterdamislaagri juhendaja peab olema oma ala professionaal ja usaldusväärne.

4.6.2. Käsitöö- või meisterdamislaagri juhendaja peab olema osalejate jaoks inspireeriv.

4.6.3. Käsitöö- või meisterdamislaagri juhendaja peab omama häid juhtimisomadusi, et tulla toime erinevate inimestega.

4.6.4. Käsitöö- või meisterdamislaagri juhendaja peab olema sõbralik, siiras ja viisakas.

4.6.5. Kui Sul on tekkis seoses teemaga "Käsitöö- ja meisterdamislaagri juhendaja/koolitaja/õpetaja/meister" mõni mõte või soovid midagi lisada, siis kirjuta palun siia.

4.7. Käsitöö- ja meisterdamislaagri lisategevused

Palun hinda käsitöölaagri toimumisajaga seotud järgmise viie küsimuse puhul väidete sobivust, vali üks variant:

Nõustun; pigem nõustun; osaliselt nõustun / osaliselt ei nõustu; pigem ei nõustu; ei nõustu; ei oska öelda

Lisa 7 järg

4.7.1. Lisaks käsitöö ja meisterdamisega seotud tegevustele, meeldiks mulle kuulda laagris põnevaid käsitöö- ja meisterdamisteemadega seotud lugusid piirkonna ajaloost ja inimestest.

4.7.2. Ostaksin meeleldi laagrist koju kaasa kohalike käsitöölise või käsitöö- ja meisterdamislaagri juhendaja poolt valmistatud käsitööd.

4.7.3. Kohtuksin meeleldi laagris (piirkonna) professionaalsete käsitöölise või meistritega, et saada nendelt inspiratsiooni

4.7.4. Käsitöö- või meisterdamislaagri programmi võiks kindlasti kuuluda ka teisi tegevusi peale põhitegevuste.

4.7.5. Milliseid lisategevusi võiks käsitöö- või meisterdamislaagri programmis olla?

Palun hinda iga väite sobivust, märkige üks ruut rea kohta.

	Nõustun	Pigem nõustun	Osaliselt nõustun / osaliselt ei nõustu	Pigem ei nõustu	Ei nõustu	Ei oska öelda
Saun						
Jooga/võimlemine						
Jalutuskäigud looduses						
Ühine söögitegemine						
Ei ole vaja lisategevusi						

4.7.6. Kui eelmises küsimuses ei olnud nimetatud mõni lisategevus, mis võiks käsitöö- või meisterdamislaagri programmi kuuluda, kirjuta palun siia.

4.7.7. Kui Sul on tekkis seoses teemaga "Käsitöö- ja meisterdamislaagri lisategevused" mõni mõte või soovid midagi lisada, siis kirjuta palun siia.

4.8. Käsitöö- ja meisterdamislaagri majutus

Palun hinda käsitöölaagri toimumisajaga seotud järgmise viie küsimuse puhul väidete sobivust, vali üks variant:

Nõustun; pigem nõustun; osaliselt nõustun / osaliselt ei nõustu; pigem ei nõustu; ei nõustu; ei oska öelda

4.8.1. Käsitöö- või meisterdamislaagri puhul oleksin valmis leppima ka askeetlike/lihtsate majutustingimustega.

4.8.2. Mulle on oluline, et käsitöö- või meisterdamislaagris viibides saaksin magada kõigi mugavustega (voodi, pesemisvõimalused, wc) toas.

Lisa 7 järg

4.8.3. Mulle on oluline, et käsitöö- või meisterdamislaagris viibides saaksin magada omaette toas.

4.8.4. Käsitöö- või meisterdamislaagris viibides olen nõus jagama magamistuba ka teis(t)e osaleja(te)ga.

4.8.5. Kui Sul on tekkis seoses teemaga "Käsitöö- ja meisterdamislaagri majutus" mõni mõte või soovid midagi lisada, siis kirjuta palunsiia.

4.9. Käsitöö- ja meisterdamislaagri toitlustus

Palun hinda käsitöölaagri toimumisajaga seotud järgmise viie küsimuse puhul väidete sobivust, vali üks variant:

Nõustun; pigem nõustun; osaliselt nõustun / osaliselt ei nõustu; pigem ei nõustu; ei nõustu; ei oska öelda

4.9.1. Käsitöö- või meisterdamislaagris pakutav toit peaks olema eelistatult valmistatud kohalikust toorainest.

4.9.2. Käsitöö- või meisterdamislaagris pakutav toit võib olla lihtne.

4.9.3. Käsitöö- või meisterdamislaagris viibides oleksin huvitatud piirkonnale iseloomuliku toidu proovimisest.

4.9.4. Kui Sul on tekkis seoses teemaga "Käsitöö- ja meisterdamislaagri toitlustus" mõni mõte või soovid midagi lisada, siis kirjuta palunsiia.

5. Küsimused Sinu enda kohta.

5.1. Kas Sa oled?

Märkige ainult üks.

Mees, naine

5.2. Millisesse vahemikku jääb Sinu vanus?

Alla 18a, 18-29a, 30-39a, 40-49a, 0-59a, 60-69a, 70a ja rohkem

5.3. Milline lõpetatud haridustase Sul on?

Põhiharidus, keskharidus, kutseharidus, kõrgharidus

5.4. Millega Sa tegeled?

Õpin, töötan, olen töötu, olen kodune, olen pensionil

5.5. Kui palju Sul lapsi on?

Lisa 7 järg

Mul ei ole lapsi, mul on 1 laps, mul on 2 last, mul on 3 last, mul on 4 või rohkem lapsi

5.6. Kui vanad on su lapsed?

NB! Võib valida mitu (sobivat) varianti, märkige kõik sobivad.

Mul ei ole lapsi, mul on alla 3a laps(ed), mul on 3-6a laps(ed), mul on 7-15a laps(ed), mul on 16-17a laps (ed), mul on täiskasvanud laps(ed)

5.7. Kas Sa elad maal või linnas?

Linnalised asulad: linnad, vallasisesed linnad, alevid ja alev-vallad.

Maa-asulad: alevikud ja külad

Märkige ainult üks.

Linnalises asulas, Maa-asulas, ei oska öelda

5.8. Millises maakonnas Sa elad?

Märkige ainult üks.

Harju, Hiiu, Ida-Viru, Jõgeva, Järva, Lääne, Lääne-Viru, Põlva, Pärnu, Rapla, Saare, Tartu, Valga, Viljandi, Võru, ei ela Eestis

5.9. Kui suur on Sinu keskmine netosissetulek ühe leibkonna liikme kohta?

Märkige ainult üks.

Kuni 500 EUR, 501-1000 EUR, 1001-1500 EUR, üle 1500 EUR, ei soovi öelda

Suur-suur aitäh Sulle küsitluse täitmise eest!

Kui seoses küsitluse ja magistritöö teemaga "Huviturismiteenuste arendamine maapiirkonnas Eesti käsitöolaagrite näitel" tekkis veel mingisugune mõte, idee, soov või ettepanek, siis kirjuta palun siia.

Kui soovid osaleda kinkekaardi loosimises või hilisemas uuringus, jätta palun ühenduse saamiseks emaili aadress*.

*Emaili aadresse kasutatakse kinkekaardi loosimiseks, võitja teavitamiseks ja edasisele uuringule kutse saatmiseks. Küsitluse tulemusi esitatakse anonüümselt ning emaili aadresse ei edastata kolmandatele osapooltele.

Lisa 8. Eesti maakondade turismiinfo veebilehtedel käsitöö õpitubade ja -kursuste info kajastamine

Turismi- piirkond	Maakond	Käsitöö õpitubade selgelt esitatud info olemasolu (seisuga 14.03.18)	Allikas	Autori kommentaar (seisuga 14.03.18)
Põhja-Eesti	Harju	x	http://www.visitharju.ee/et/tootoad	8 erinevat nimetust, nendest 5 on Kallaste turismitalus
	Järva		http://visitjarva.ee/	Puudub info õpitubade kohta
	Lääne-Viru		http://www.virumaa.info/turism	Olemas kaart, kust on võimalik otsida käsitöö ja kunsti pakkujaid, aga otsingu tulemus on null
	Ida-Viru	x	http://idaviru.ee/tootoad/	6 erinevat nimetust, nendest 4 Avinurme Puiduaidas
	Rapla		http://raplamaa.ee/turismi-kategooria/aktiivne-puhkus/ http://raplamaa.ee/sydmuse-kategooria/kasitoo/	Õpitoad ei ole välja toodud, kuid aktiivse puhkuse kategooria alt on võimalik leida kõigi teenusepakkujate hulgast maakonnas tegutsevad käsitöö huviturismi teenusepakkujate info. Sündmuste alt leiab käsitööga seotud kindla kuupäevaga üritused
Lääne- Eesti	Lääne		http://www.visithaapsalu.com/	Seoses kodulehe hiljutise uuendamisega, ei ole jõutud veel kogu infot, k.a. õpitubade kohta üles panna
	Pärnu	x	https://www.visitparnu.com/avastaparnu/kultuuripuhkus	20 erinevat nimetust, nendest 3 on väljaspool Pärnut, suurem osa õpitubadest toimub Maarja-Magdaleena Gildis Pärnus
	Saare		https://visitsaaremaa.ee/	Puudub info õpitubade kohta
	Hiiu		http://www.hiiumaa.ee/turism-majutus/	Puudub info õpitubade kohta, välja on toodud suveniiride ostmisvõimalusena käsitööpoed

Lisa 8 järg

Turismi- piirkond	Maakond	Käsitöö õpitubade selgelt esitatud info olemasolu (seisuga 14.03.18)	Allikas	Autori kommentaar (seisuga 14.03.18)
Lõuna-Eesti	Jõgeva		http://visitjogeva.com/	Puudub info õpitubade kohta
	Põlva		http://www.visitpolva.ee/opitoad-ja-kasitoo	Esiatsel vaatamisel tundub, et info õpitubade kohta puudub, kuid lingi "Suveniirid ja käsitööpoed" alt leiab mõned viited ka käsitöö õpitubadele
	Tartu	x	http://www.visittartu.com/et/tootoad-3/	8 erinevat nimetust, nendest 5 on on seotud realselt isetegemisega
	Valga		http://www.valgamaa.ee/	Puudub info õpitubade kohta
	Viljandi		http://www.viljandimaa.ee/ http://mulgimaa.ee/mulgimaast/mulgimaa-kasitoo/	Viljandimaa turismi kodulehel puudub info õpitubade kohta, Mulgimaa lehel on toodud välja kohalikud käsitöölised ja mainitud õpitubade võimalusi
	Võru		http://www.visitvoru.ee/uma-tettu	Puudub info õpitubade kohta, välja on toodud käsitööettevõtted, kellelt osta suveniire

Allikad: Eesti maakondade turismiinfo veebilehed

Lisa 9. Ülevaade autorile teadaolevatest Eestis viimati toimunud või toimuvatest käsitöö- ja loomelaagritest

Turismi piirkond	Toimumiskoht	Maakond	Töõruumid	Majutus- võimalused	Toimunud laagrid	Laagris osalejate arv	Laagrite kestvus	Laagrite maksumus	Laagrite teemad	Korraldaja kontakt
Põhja-Eesti	Jaanisauna talu	Harju	Kuni 10 in.	4 tuba, 10 voodikohta	2015-2016 kokku 4 laagrit	10 in.	2p	2016. a. hind: 150 EUR (töötoad, majutus, 4x toitlustus, saun, hommikune jooga, kohv/tee)	Keraamika, lilleseade	Kaja Tammsalu +372 51 01 348 kaja@vanamoisakeraamika.com https://vanamoisakeraamika.com/
	Kiltsi kaardiloss	Lääne-Viru	Tavalised klassiruumid	Mõisakoolis, kuni 30 välivoodit	Alates aastast 2000, igal aastal suvel 2 laagrit	Tavaliselt ca 20 in., kelle hulgas 0-3 täiskasvanut	5p	2018. a. hind: 95 EUR (töötoad, iga päev toitlustus, majutus)	Väga suur valik erinevaid käsitööteemasid. Peamiselt suunatud lastele, aga ka täiskasvanud võivad osaleda.	Kiltsi Põhikooli käsitöö- ja kunstiõpetaja Merje Leemets +372 52 02 921 kiltsipk@kiltsimoiis.ee http://loomelaager.kiltsimoiis.ee
	Mäehansu talu	Lääne-Viru	3 kangaspuud	2 tuba, 6+2 voodikohta	Privaatsed kursused	4-5 in.	1-2p	2018. a. hind: 25 EUR / päev (koolitus)	Kangakudumine	Marge Salumäe +372 51 13 266 msalumae@gmail.com http://maehansu.weebly.com/

Lisa 9 järg

Turismiürikkond	Toimumiskoht	Maakond	Tööruumid	Majutus- võimalused	Toimunud laagrid	Laagris osalejate arv	Laagrite kestvus	Laagrite maksumus	Laagrite teemad	Korraldaja kontakt
Põhja-Eesti	Nõgese käsitöötal	Järva	Kuni 5-6 in.	1 tuba, 5 voodikohta	Siiani korraldatud päevaseid õpitubasid, võib-olla plaanis 2- päevased	Kuni 6 in.	1- 2p	Kokkuleppel	Kangatrükk, taimedega värvimine, puutöö	Piret Kreitsman +372 53 995 891 piretkreits@gmail.com http://ramjeepatterns.weebly.com/
	Metsajõe puhkemaja	Järva	Suur ruum, pooles ruumis söömine, kasutusel ka õueala	Kuni 32 voodikohta	Alates 2012, igal aastal 1x suvekool, 1x toimus talvekool	Max 32 in., ühes grupis max 12 in., opt. 10 in.	3p	2017. a. hind: 212 EUR (töö- toad, majutus ja toitlustus)	3 gruppi: Haapsalu pits, (Muhu) tikand, kudumine	Anu Pink Saara Käsitöökool +372 50 42 360 anu@tyri.ee http://saara.ee/kasitookool
Lääne-Eesti	Iida käsitöökool	Pärnu	Sobib hästi kuni 10 in., eraldi ruum telgedele	Ainult suvel kuni 10 in, 3-4 in. toas	Alates 2010, varasemalt 1-päevased	Ca 10 in	1p ja 4p	2018. a. hind: 1p: 35-45 EUR (töötuba) 4p: 180-220 EUR (töötoad, majutus) + toitlustus 50 EUR	Kanga- kudumine, lõnga ja villaga seotud suvised kursused	Eva-Liisa Kriis MTÜ IIDA Kursused +372 53 467 366 iida@iida.ee http://www.iida.ee/et

Lisa 9 järg

Turismiüriirkond	Toimumiskoht	Maakond	Tööruumid	Majutus- võimalused	Toimunud laagrid	Laagris osalejate arv	Laagrite kestvus	Laagrite maksumus	Laagrite teemad	Korraldaja kontakt
Lääne-Eesti	Metsamaa talu	Pärnu	3 suure- mat ruu- mi koos sõõmis- kohaga, igasse ruumi mahub 10-15 in	2x 10-koha- list tuba, li- saks mõned kohad aidas, osad leiavad õõbimise teistelt majutus- asutustelt	Toimub esimest korda	Plaanis kuni 30, kolme tasemega grupid: algajad, keskmised ja edasi- jõudnud	3p	2018.a hind: 150 EUR (töö- toad, majutus, toitlustus, vaba- aja programm), kihnlastele 25 EUR (töötoad, lõunasöök), Kihnu õpilastele tasuta (töötoad, lõunasöök)	Kihnu I Kindakudu- misfestival, Kihnapärased kudumistehni- kad ja -stiilid	Maria Michelson SA Kihnu Kultuurium +372 51 34 555 mariamichelson@gmail.com
	Salevere Salumäe Loovkoda	Pärnu (endine Lääne)	Sepikoda, viinaköök ruumikas töökoda ning suveköök	Suvel kuni 35 in., magamine kodades	2016. a toimus üks laager esimest korda, 2017.a on plaanis 3 laagrit	Ca 10 in, max 15 in	3p	2018.a hind: 90-120 EUR (töötoad, toitlustus) + siiditöö materjal 28 EUR + majutus, hommikusöök, saun 56 EUR	Siidimaali tegemine	Kairi Kübarsepp info@kodade.ee + 372 50 11 890 http://www.kodade.ee/loov-ja- kulastuskeskus/

Lisa 9 järg

Turismiüriirkond	Toimumiskoht	Maakond	Tööruumid	Majutusvõimalused	Toimunud laagrid	Laagris osalejate arv	Laagrite kestvus	Laagrite maksumus	Laagrite teemad	Korraldaja kontakt
Lääne-Eesti	Tiibeti tervise- ja koolituskeskus	Pärnu	Suur 55m ² saal	3 tuba, 6, 5 ja 2 voodikohta + suvel 4 voodikohta	2015-2017, toimusid ka väljaspool suveperioodi	Talvel ca 10-12 in (max 13 in) Suvel ca 15-17 in, max 20 in	3p	130 EUR (töötod, majutus, toitlustus)	Vabaheegeldamine	Marianne Seiman +372 52 97 510 heegeldab@gmail.com
Lõuna-Eesti	Jaago Käsitöotalu	Tartu	1 suur ja 1 väike ruum	2. korrusel põrandapind + madratsid	Alates 2008 igal suvel + 1p muul ajal	Max 20 in., opt. 13-15 in.	2	2017. a. hind: 65 EUR (töötod, toitlustus + tasuta majutus)	Erinevad käsitöö teemad, aga kõigile jõukohased	Inga Talvis MTÜ Jaago sõbrad +372 52 97 919 inga.talvis@gmail.com https://jaagotalu.blogspot.com.ee/
	Kaldavere turismitalu	Valga	Erinevad võimalused, lisaks ka Parmu Ökoküla talgukeskus	Voodites kuni 30 in.	Plaanitakse korraldada esimest korda	Max 50 in., igas töötoas 10-12 in. (mx 20)	7-8p	2018. a. hind: 650-710 EUR (töötod, transport Tallinnast või Riist, majutus, toitlustus, kohvipausid, väljasõidud, meelelahutus)	Esimene rahvusvaheline ingliskeelne puutöö laager	Marit Külv MTÜ Puukäsitöö Laager +372 59 053 469 iwwc@puuvagi.ee http://puuvagi.ee/iwwc/esileht/

Lisa 9 järg

Turismiüriirkond	Toimumiskoht	Maakond	Tööruumid	Majutus- võimalused	Toimunud laagrid	Laagris osalejate arv	Laagrite kestvus	Laagrite maksumus	Laagrite teemad	Korraldaja kontakt
Lõuna-Eesti	Kärstna mõis	Viljandi	Ruumi piisavalt, suured klassi- ruumid	1 tuba, 7 nari, 14 voodikohta	Alates 2016, 1x suvel	Max kuni 14 in.	2- 3p	2018. a. hind: 30 EUR / päev (töötuba, maju- tus, toitlustus)	Vanade riideesemete taaskasu- tamine	Urve Kass +372 52 62 901 karstnamois@tarvastu.ee
	Olustvere mõis, kool, ühiselamu	Viljandi	Klassi- ruumides ja tööko- dades	Ühiselamu 1-2 in. toad	Alates 2014, 1x suvel	Ca 70 in., eraldi 10- 12 in. grupid	7p	2018. a. hind: 950-1050 EUR (töötoad, trans- port Tallinnast, majutus, toitlus- tus, kohvipausid, 1x väljasõit, meelelahutus)	Rahvus- vaheline inglisekeelne käsitöölaager <i>Craft Camp</i> , erinevad teemad Eesti rahvuslikust käsitööst	Marit Külv, Ave Matsin Viljandi Kultuuriakadeemia craftcamp.estonia@gmail.com https://www.kultuur.ut.ee/en/craft- camp
	Turgi käsitöötal	Tartu	3 tuba loengute ja söömi- se jaoks, kuni 8 in.	Ainult suvel, 2 tuba, 4 in. toas	Alates 2016, 1p varem	Kuni 8 in.	2p 4p	2018.a hind: 2p: 80 EUR (töötoad, majutus) + 35 EUR toitlustus 4p: 190 EUR (töötoad, majutus) + 70 EUR toitlustus)	Kanga- kudumine	Veinika Västriku Kangas ja Puu MTÜ +372 58 068 703 veinika.vastrik@gmail.com

Lisa 10. Käsitöö huviturismi teenusepakkujate arvamus ja kitsaskohad käsitöölaagrite korraldamisel

Alateema küsimused	Tulemus
Mida tähendab korraldajate jaoks käsitöölaager?	Käsitöölaagrite korraldamine on eranditult kõrvaltegevus. Kui suurte laagrite korraldamine välja arvata, siis on tegemist elustiiliäri või hobiprojektiga. Laagrit nimetati ka koduseks või “gurmee” koolituseks või puhkuseks maakodus. Osalejaid võetakse kui isiklikke külalisi.
Kes on osalejad ja kui palju neid on?	Eesti käsitöölaagrite osalejateks on enamasti naised ja pigem üle 40a vanused. Samas nt Kiltsi loomelaagris osalejad on peamiselt lapsed ja noored. Meeste käsitööle suunatud laagreid töö autor ei tuvastanud, küll aga korraldatakse lühemaid õpitubasid ja 2018. aastal on plaanis korraldada esimene rahvusvaheline puukäsitöö laager, mis on rohkem meestele suunatud. Isegi kui suuremates laagrites on kokku rohkem osalejaid, siis ühe grupi optimaalne suurus on 10-15 inimest. Ideaalis 10 ringis, kuid sõltuvalt tegevustest ja töövahendite olemasolust, võib olla ka 8 inimest piiriks. Väike rühm on oluline, et tagada teenuse kvaliteet ja koolitaja märkaks õigel ajal, kui keegi on hädas.
Millised on teenusepakkujate arvates osalejate käsitöölaagrisse tulemise motiivid?	Üldiselt tullakse laagrisse kolmel põhjusel: 1. Huvitab konkreetne teema ja sellega seotud tegevused (nt Haapsalu pits, Muhu tikand); 2. Kohale meelitab oma ala tõeline professionaalne koolitaja; 3. Soovitakse lihtsalt laagri kogemust, olla eemal igapäevaelust ja võtta aeg maha. Veel toodi välja, et laager on ainus võimalus mõne käsitöömeistri koolitusele saamiseks, kohtuda käsitööraamatute autoritega, arendada end eesmärgil teenida käsitööga (lisa)sissetulekut, veeta aega koos samasuguste huvilistega, õppida asju ise tegema.
Millistes kanalites turustatakse käsitöölaagreid?	Turundus on teema, mis enamik teenusepakkujate jaoks on pigem keeruline, kuna võtab palju aega ja tihti on oskused piiratud. Peamised kanalid on: FB lehekül, FB sündmuse leht, veebilehekül, varem osalenute jaoks meililist. Samuti kasutatakse info levitamiseks valdkonna siseseid kontakte (rahvusvaheliste laagrite puhul välismaa kontakte), lühemaid käsitöökoolitusi, Eesti Maaturismi korraldatud üritust “Avatud talude päev” ning jagatakse infot nii suuliselt kui ka kirjalikult organisatsioonide kaudu (nt ERKL, õpitubade puhul Eesti Maaturism ja EAS’i turismilehekül). “Blogi” ja <i>Instagram</i> ’i kasutatakse käsitöökoolituste ja -laagrite puhul vähe.

Lisa 10 järg

Alateema küsimused	Tulemus
Millised on peamised mured ja kitsaskohad seoses käsitöölaagrite korraldamisega?	<p>Suurimat raskust valmistab ürituse organiseerimine, kuna suurem osa laagrite korraldajaid teevad seda üksi. Osad neist tegeleksid hea meelega vaid koolitamisega, aga mitte osalejate otsimise, nende kohalesaamise, majutamise, tasumisega. Käsitööettevõtjad on valmis tegema koostööd majutus-, toitlustus- ja teiste turismiettevõtjatega, kuid keeruline on leida sobivaid koostööpartnereid, kes mõtleksid ja tegutseksid sarnaselt. Teenusepakkujad, kes üksi laagreid korraldavad, tõid välja, et vajaksid nõu abilist või assistenti nii enne üritust kui ka ürituse toimumise ajal. Eriti palju ressursi nõuab rahvusvaheliste laagrite korraldamine ja välismaalastega suhtlemine.</p> <p>Lisaks toodi välja hea toetusvõrgustiku puudumist (kui on tegemist rahvusliku käsitööga, siis võiks olla ERKL, kuid muu käsitöötegevuste puhul ei ole tegijaid ühendavat ühtset võrgustikku).</p> <p>Samuti ei ole käsitöölaagrite korraldamine tulus ettevõtmine, kuna hinnad hoitakse võimalikult madalal, et teenused oleksid Eesti inimesele jõukohased. Enamiku jaoks on käsitöölaagrite korraldamine elustiili või projektipõhine ettevõtlus, mida tehakse nii missioonitunde kui ka lihtsalt naudingu pärast. Kasutatakse ka projektidest saadud rahasid, kuid sellega kaasnev paberimajandus hirmutab, mistõttu proovitakse omal käel toime tulla.</p> <p>Teenusepakkujad tõid veel välja, et käsitöölaagrite hooaeg on lühike (korraldatakse peamiselt suvel). Ühest küljest, teenusepakkujate arvates inimesed soovivadki laagrites vaid suvel käia, teisest küljest ei ole kõigil võimalik külmal ajal majutusteenust pakkuda (pole sooja ööbimiskohta või on vaid ühe-, kahe ürituse tõttu küttekulud liiga suured).</p>
Millised on seisukohad seoses koolitajate, juhendajate leidmisega?	<p>Suurem osa käsitöölaagrite korraldajaid on ise tegevuste juhendajad, kuid tehakse koostööd ka teiste koolitajatega. Keegi ei toonud välja, et Eestist oleks professionaalseid, oma valdkonda tundvaid käsitöö juhendajaid keeruline leida. Pigem rõhutati, et kui laagrit viib läbi samaaegselt kaks koolitajat, siis nad peavad omavahel hästi kokku sobima, moodustama nn ühtse terviku. Samas, mida suurem laager ja rohkem koolitajaid, seda keerulisem on juhendajatel ühist aega leida. Samuti tõi üks teenusepakkuja välja, et rohkem võiks olla ka koolitajaid väljaspool Eestit.</p>
Millised on seisukohad seoses käsitöölaagri põhitegevuste ja tööruumidega?	<p>Kuna tihti osalejad ei soovi oma tegevust lõpetada, võivad päevad venida väga pikaks. Seepärast võimaldatakse osalejatel laagris teha tegevusi igal ajal, hilisõhtuni, uuesti varahommikul või kasvõi ööpäev läbi.</p> <p>Ruumid, mida käsitöölaagrites kasutatakse, on erinevad (nii koolide klassiruumid, talu või käsitöömaja suuremad ruumid, spetsiaalselt konkreetsele tegevusele mõeldud tööruumid), soojemal ajal ka endised küünid, laudad, varjualused ja verandad. Sõltuvalt laagri põhitegevustest ja toimumisajast, saab käsitööd teha põhimõtteliselt kogu laagri territooriumil.</p>

Lisa 10 järg

Alateema küsimused	Tulemus
Millised on seisukohad seoses käsitöölaagri lisateenustega (transport, majutus, toitlustus, meelelahutustegevused)?	<p>Majutusvõimalused on enamasti lihtsad, pakutakse ööbimisvõimalust mitmekesi toas (välismaalastele pigem üksi või kahekesi toas). Lähedal elavad laagris osalejad ei ööbi kohapeal, kuid pikalt laagreid korraldanud teenusepakkujate sõnul on kohapeal ööbivate inimeste arv kasvanud.</p> <p>Teenusepakkujate senine kogemus ütleb, et osalejad hindavad väga, et ei pea laagris söögitegemise pärast muretsema. Enamasti pakutakse süüa kohapeal, pikemates laagrites käiakse ka piirkonna koostööpartnerite juures söömas (nt külastuskeskused, muuseumid).</p> <p>Sõltuvalt käsitöölaagrist, on programmis rohkem või vähem lisategevusi. Kui rahvusvahelistes laagrites on päevased väljasõidud erinevatesse sihtkohtadesse, siis Eesti turule suunatud käsitöölaagrite programmi kuuluvad vähem aega nõudvad lisategevused ja pigem korraks vaheldust pakuvad tegevused, nagu jalutuskäigud piirkonnas, mõne kohaliku vaatamisväärsuse, muuseumi või käsitöömeistriga tutvumine, suplus veekogus, metsaskäik koos marjadesöömisega, saun, õhtune vestlusring või lõkkeõhtu.</p>
Kuidas kogutakse osalejatelt käsitöölaagri kohta tagasisidet?	Kasutatakse väga erinevaid meetodeid: suuline vabas vormis (nt lõpulauas või jooksvalt kuulatakse, mida osalejad räägivad); küsitakse vabas vormis kirjalikult meiliga (nt kui saadetakse peale laagri lõppu tänusõnad ja fotod); ankeet paberil kohapeal või meiliga.
Millist koostööd seoses käsitöölaagrite korraldamisega tehakse ja millist võiks teha?	<p>Sõltuvalt käsitöölaagri mastaabist, mida suurem laager, seda rohkem tehakse ka teistega koostööd.</p> <p>Koostööpartneritena toodi välja käsitöökojad, ERKL, külastuskeskused, muuseumid, kohalikud käsitöölised, meistrid, naabrid, kes pakkusid lisamajutusvõimalust ja täiskasvanud lapsed, kes aitasid üritust organiseerida. Näiteks rahvusvaheliste laagrite korraldajad teevad ka tihedalt koostööd teiste maakondade käsitöö ettevõtjatega ja inimestega, kellest on saanud estofiilid (kes esindavad välismaa käsitööhuvilisi ja koguvad kohapeal huvilisi kokku).</p> <p>Rahvusvahelisest turust huvitatud käsitöölaagrite korraldajad soovivad rohkem koostööd teha turismiettevõtjatega, kes on nõus ka käsitööhuviga turistide Eestisse tooma.</p> <p>Käsitöö ettevõtjad, kellel majutusvõimalus puudub, on huvitatud koostööst ka majutusettevõtjatega.</p>

Lisa 11. Käsitöölaagri tüüpkliendi profiilid

	Huviline	Harrastaja	Spetsialist	Fanaatik
Kes?	Naine, 40-49a kõrgharidusega, 2 last (7-15a ja täiskasvanu), töötab, elab Pärnu linnas, pere sissetulek ühe pereliikme kohta 501-1000 EUR (neto).	Naine, 30-39a, kõrgharidusega, 2 last (3-6a ja 7-15a), töötab, elab linnas Harju- või Tartumaal, pere sissetulek ühe pereliikme kohta 501-1000 EUR (neto).	Naine, 50-59a, kõrgharidusega, 1-2 last (täiskasvanud või hilisteismelised), elab Harjumaal maa-asulas, pere sissetulek ühe pereliikme kohta kuni 500 EUR (neto).	Naine, 40-49a, kõrgharidusega, 1-2 last (täiskasvanud), elab Harjumaal või Lõuna-Eestis, pere sissetulek ühe pereliikme kohta kuni 500 EUR või 501-1000 EUR (neto).
Käsitöö kui hobi	Käsitöö on hobi, tegeleb nii palju kui võimalik, tegevus mõjub lõdvestavalt, meeldib olla omanäoline, ideed ja abi internetist, <i>Facebook</i> 'i (edaspidi FB) käsitöögruppidest.	Käsitöö on pigem hobi kui töö, tegeleb 1-2x nädalas, kui aega, siis tihedamalt, meeldib olla loominguline ja omanäoline, käsitöö aitab leevendada stressi, ideed ja abi internetist, <i>Pinterest</i> 'ist, valdkonna raamatutest ja FB käsitöögruppidest.	Peamiselt hobi ja juba palju aastaid, tegeleb pea iga-päevaselt, osa tema identiteedist, hindab kõrgelt käsitöö rahustavat ja stressimaandavat mõju, meeldib loomingulisus ja omanäolisus, on soov säilitada Eesti kultuuripärandit, ideed internetist, kuid katsetab palju ise, samuti vaatab FB käsitöögruppidest, raamatutest, <i>Pinterest</i> 'ist ja käsitööblogi lehtedelt.	Käsitöö on rohkem töö kui hobi, kuid ka mõlemat, tegeleb igapäevaselt, osa tema identiteedist, suur soov säilitada Eesti kultuuripärandit, ideed ja abi internetist, käsitöö raamatutest, palju enda peast, veidi ka <i>Pinterest</i> 'ist ja käsitöö ajakirjadest.
Koolitustel/laagrites osalemine	Osalenud juhuslikult käsitöökoolitustel, kuid käsitöölaagrites mitte. Pole laagritest eriti kuulnudki, huvitatud kesktasemel kudumise ja heegeldamise ning algtasemel savitöö, keraamika ja mööbli restaureerimise laagritest.	On võtnud osa (1-2x a) lühikestest käsitöö õpitubadest, laagritest pigem mitte. Kas ei ole kuulnud, pole sobinud aeg, koht või teema, huvitatud algtasemel kangakudumisest, mööbli restaureerimisest, algtasemel puu- ja metallitööst, vitspunumisest, keskmisel/professionaalsel tasemel kudumisest.	On osalenud päevastes õpitubades (ca 1-2x a), on sattunud ka käsitöölaagrisse või vähemalt infot nägema, samas arvab, et infot on vähe ja seda ei leia kergelt üles, samuti on laagrid tema jaoks päris kalli hinnaga, traditsioonilistest käsitöödest (kudumine, heegeldamine, tikkimine) huvitab professionaalsel tasemel koolitustest, algtasemel kõnetab teda naha-, savi-, puu-, metallitöö, mööbli restaureerimine, vitspunumine.	Osalenud lühikoolitustel (3-5x a), käsitöölaagrites vähem, kuna ei leia enda tasemele sobivaid laagreid või on ise koolitaja, olles sobiva leidnud, võib käia igal aastal samas või erinevates, teemadest on huvitatud professionaalsel tasemel traditsioonilistest oskustest (kudumine, heegeldamine), vähesel määral vitspunumisest, mööbli restaureerimisest, nahatööst, ehete valmistamisest, tikkimisest ja õmblemisest, materjalide taaskasutamisest.

Lisa 11 järg

	Huviline	Harrastaja	Spetsialist	Fanaatik
Koolituste tasu, info leidmine, aeg ja asukoht	4h koolitus kuni 30 EUR, 7-8h 41-80 EUR, 2p laager 71-90 EUR (kuni 100 EUR), infot otsib FB käsitöögruppidest, maakonna/valla ajalehtedest, võib osaleda suvel, kuid ka kevadel, sügisel, talvel, eelistab nädalavahetustel, asukoht kodule lähedal (samal maakonnas).	4h koolitus kuni 40 EUR, 7-8h kuni 100 EUR, 2p laager kuni 110 EUR, köitva laagri puhul kuni 150 EUR, infot otsib FB käsitöögruppidest, üritusel peaks olema FB leht ja leitav FB ürituste nimekirjast, laager võib lisaks suvisele nädalavahetusele olla ka muul ajal ja suvel nädala sees, asukoht pigem kodu lähedal, kuid kui laagri teema kõnetab palju, siis on valmis sõitma ka kaugemale.	4h koolitus kuni 30 EUR (pigem vähem), 7-8h kuni 60 EUR, köitva eest kuni 80 EUR, 2p laager kuni 110 EUR, infot soovib leida FB käsitöö gruppidest, tuttavalt, käsitöö ajakirjadest, valla või maakonna lehtedest, eelistab suviseid laagreid, mis võivad toimuda ka nädala sees. Sobivusel on nõus ka kevadel, sügisel, talvel, laager võiks asuda ka linnas (maapiirkond ei ole nii oluline).	4h koolitus kuni 40 EUR (pigem vähem), 7-8h kuni 80 EUR, 2p laager 110-130 EUR, infot soovib leida FB käsitöö gruppidest, tuttavalt, käsitöö ajakirjadest, valla või maakonna lehtedest, käsitööüritustelt, sobib nädalasisene aeg, eriti suvel, samuti võimalik osaleda kevadel, sügisel või talvel, hindab kõrgelt laagri toimumist looduskaunis keskkonnas.
Käsitöölaagri motiivid ja põhitegevused	Soov õppida midagi uut ja väljakutseid esitavat, samas mitte väga keerulist, saada eemale igapäevarutiinist, viibida looduskaunis keskkonnas, tegevused võivad olla erinevate teemadega, peasi, et need arendaksid loominguilist.	Soovib õppida midagi uut, piisavalt keerulist, nii vanu kui uusi käsitöötehnikaid, puhata igapäevarutiinist, on huvitatud materjalide taaskasutamisest.	Soovib kohata laagris samasuguseid huvilisi, kindlasti õppida midagi uut ja panna enda võimekus proovile, eesmärk võib olla teadmisi/oskusi hiljem teistele edasi anda, on huvitatud materjalide taaskasutamisest ja sooviks ka suuremaid lapsi kaasata, hindab väga Eesti vanu käsitöötehnikaid ja nende oskuste säilitamist, kuid ei ütle ära ka moodsate tehnikate omandamisest, sobiva ilma ja tegevuste puhul eelistab teha tegevusi õues.	Soovib kohata laagris samasuguseid huvilisi, soov õppida midagi uut, mida hiljem teistele edasi anda, võib kaaluda laagrisse suuremate laste kaasamist, tegevused peavad olema piisava raskusastmega, et pakuks väljakutseid ja samas ka oma loominguilist arendada, eelistab pigem õppida vanu käsitöötehnikaid, kuid ka uusi, sobiva ilma ja tegevuste puhul eelistab teha tegevusi õues.

Lisa 11 järg

	Huviline	Harrastaja	Spetsialist	Fanaatik
Käsitöölaagri juhendaja	Enim hindab juhendaja isiksust, seejärel professionaalsust.	Professionaalsus on oluline, kuid pigem peab oluliseks sõbralikkust, inspireerimiskust ja toimetulekut erinevate inimestega.	Väga oluline on juhendaja nimi ja tema professionaalsus.	Peab olema kindlasti oma ala professionaal ja inspireeriv.
Muud teenused	Võiks olla ka muid tegevusi, nt jalutuskäigud looduses, majutuse puhul on oluline mugavus, võimalusel eelistaks magada omaette toas, eelistab kohalikku toitu, tooraineid ja häid maitseid.	Lisategevusi ei tohiks olla väga palju, meeldiks jalutuskäigud ja saun. Eelistab mugavamaid majutustingimusi (väiksema arvu inimestega või üksi toas), toidule erilisi nõudmisi ei sea, peasi, et oleks maitsev.	Võiks olla võimalus saada kohale ka ühistranspordiga, on valmis sõidukulud teiste osalejatega jagama, kohalike käsitöölise ja meistritega, mis omakorda inspireeriks, magamistingimused võivad olla lihtsad, samuti nõus tuba jagama, kui see aitab laagri maksumuse soodsa hoida, toit võib olla lihtne ja maitsev.	Huvitatud piirkonna käsitöö ajaloost ja kohtuma kohalike käsitöö meistritega, samuti meeldivad jalutuskäigud ja saun, majutustingimustes on suhteliselt leplikud, valmis magama madratsitel ja jagama tuba teiste laagris osalejatega, toitlustuse puhul hindavad väga kohaliku piirkonna toitu ja maitseid.

Lisa 12. Käsitöö harrastaja persoona

Sihtgrupp: KÄSITÖÖ HARRASTAJA

Nimi: Kristel, 37a

Kõrgharidus

Vabaabielus, 2 last (4a ja 7a)

Elab Harjumaal

Töötab reisibüroos

Pere neto sissetulek ühe pereliikme

kohta vahemikus 501-1000 EUR

Photo by bruce mars from Pexels

ISELOOM: sõbralik, lõbus, abivalmis, uudishimulik, kohusetundlik.

HUVID: käsitöö, jooga, tantsimine, metsas jalutamine, jooksmine, küpsetamine.

KÄITUMINE: kasutab palju nutitelefoni, veedab aega *Facebook*'is ja *Pinterest*'is.

KÄSITÖÖ KUI HOBI: Olen varasemalt õmmelnud, aga siis tekkis käsitöö tegemises pikem paus ja avastasin käsitöö kui hobi enda jaoks uuesti peale laste sündi. Ma tunnen, et käsitöö tegemine rahustab mind ja aitab leevendada stressi. Kõige rohkem meeldib mulle heegeldada, kuid ka kududa ja õmmelda. Samuti naudin, kas koos lastega või ilma, igasugust meisterdamist ja vanadest esemetest uute asjade tegemist. Püüan alati muude kohustuste (töö, pere ja lapsed) kõrvalt leida nii palju aega käsitöö tegemiseks kui võimalik, kuid alati ei ole selleks piisavalt aega. *Facebook*'i käsitöögrupis meeldib vaadata teiste tehtud töid, mis on enamasti nii ilusad ja mõnda neist tahaks ka ise kohe proovida, aga kahjuks puuduvad piisavad oskused. Samuti jälgin päris palju *Pinterest*'i, kust saab ka alati toredaid ideid.

KÄSITÖÖKOOLITUSED: Käsitöölaagris ei ole varasemalt osalenud. Kuigi olen kuulnud, et neid korraldatakse, ei ole ühtegi konkreetset silma jäänud. Käsitöö õpitubadest olen tavaliselt osa käsitöölaatadel või mõnedel teistel juhuslikel üritustel. Ka mu lastele meeldivad üritustel pakutavad meisterdamistegevused.

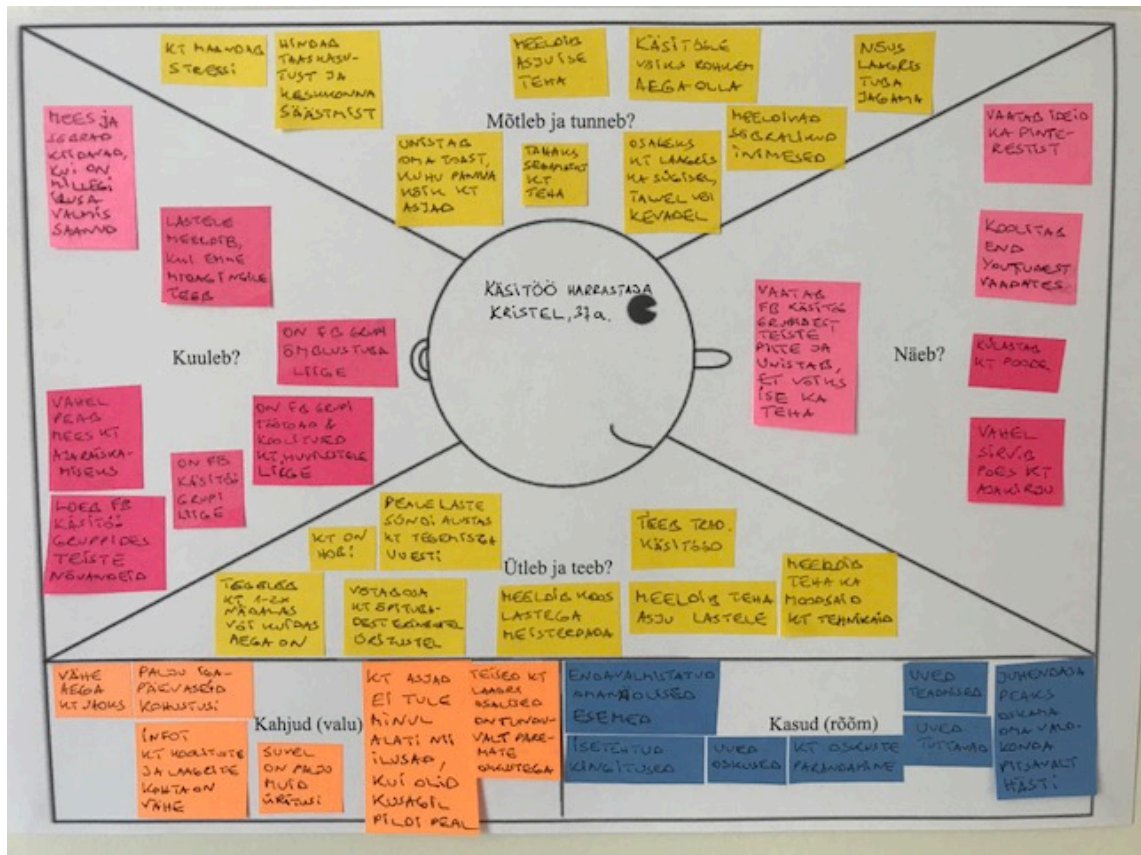
3 PÕHJUST OSALEDA KÄSITÖÖLAAGRIS:

Korraks igapäevarutiinist välja lülitada.

Pühendada aega iseendale ja veeta seda koos teiste samasuguste käsitööhuvilistega.

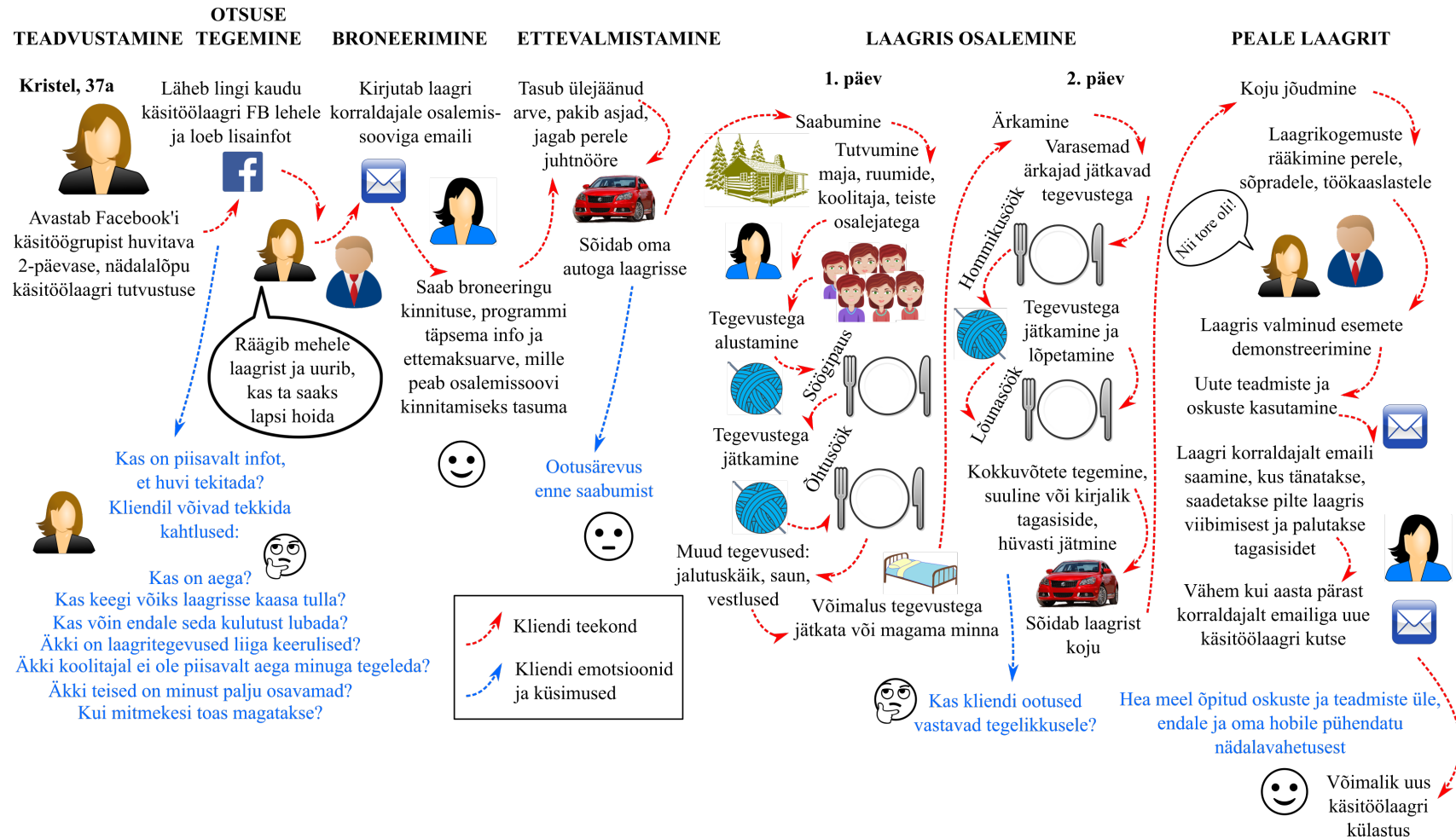
Õppida seoses käsitööga midagi uut ja põnevat.

Lisa 13. Käsitöö harrastaja tunnete kaart

Autori koostatud (aluspõhi aadressilt <https://www.solutionsiq.com/resource/blog-post/what-is-an-empathy-map/>)

Lisa 15. Käsitöö harrastaja huvituristi klienditeekond

Autori koostatud (kasutatud ikoonid internetist, vabavaraalises kasutuses)

Lisa 16. Käsitöö harrastajale suunatud käsitöö huviturismi teenuse prototüübid

Prototüüp 1

**MAI
19-20**

**AMIGURUMI JA LAPITEHNIKAS
MÄNGUASJAD** või BEEBITEKK
või (KÄE)KOTT

Tule veeda üks kohustuste ja stressivaba
nädalavahetus heegeldamisparadiisis
Harjumaal Aaviku talus!

Õpime amigurumi ja lapitehnikas heegeldamist ja
mänguasjade kokkuõblemist.

Garanteerime Sulle sõbraliku ja suurepärase käsitöö juhendaja, materjalid,
mõnusa töötoa, voodiase hubases talutoas (lisatasu eest võimalus privaatseks
majutuseks), neli maitavat köhutäit ning hulgaliselt ideid ja inspiratsiooni.
Soovi korral võid kaasa võtta heegelnõela ja kodus ülejäänud lõngajuppe!

ROHKEM INFOT:
51 111 11
AAVIKUTALU@NAIDIS.EE

**USKUGE, KÕIK
SAAVAD HAKKAMA!**

TEID OOTAB
AAVIKU TALU
PERERAHVAS

Hind 99 EUR

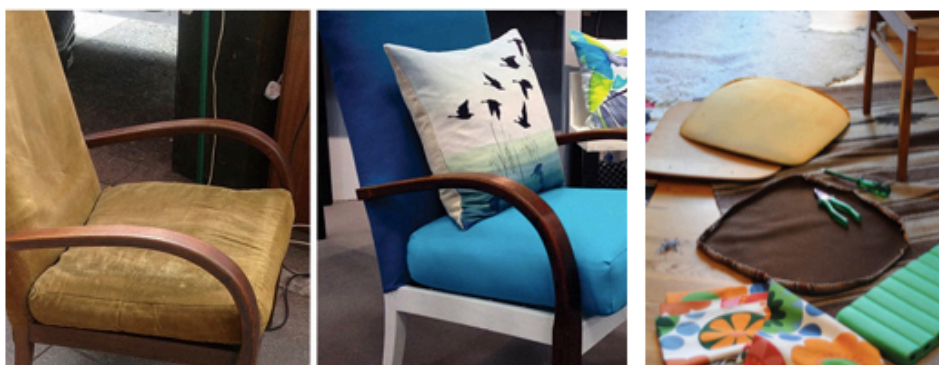
Autori koostatud (kasutatud fotod pixabay.com)

Lisa 16 järg.

Prototüüp 2

Mööbli restaureerimise laager Vana-Vigalas

Kuupäevad: 11-12.08.2018

Kuidas vanast toolist või mööbliesemest meistriteos teha?

Õpetame Sulle kahe tegusa päeva jooksul Vana-Vigala Tehnika- ja Teeninduskoolis restaureerimise põhimõtteid, peamisi töö- ja viimistlusvõtteid ning tööriistade kasutamist ja seda kõike kogunud juhendaja kaasabil.

Laagri hinna sees professionaalne ja abivalmis juhendaja, tööriistade kasutus, neli maitsvat söögikorda, majutus mugavates kahestes tubades (lisatasu eest võimalik ööbida üksi toas). Hinnale lisanduvad materjalid (värvid, lakid, polstri sisu, katterie).

Laagri hind 175 eurot

Rohkem infot siit: www.naidis.ee või kirjuta info@naidis.ee

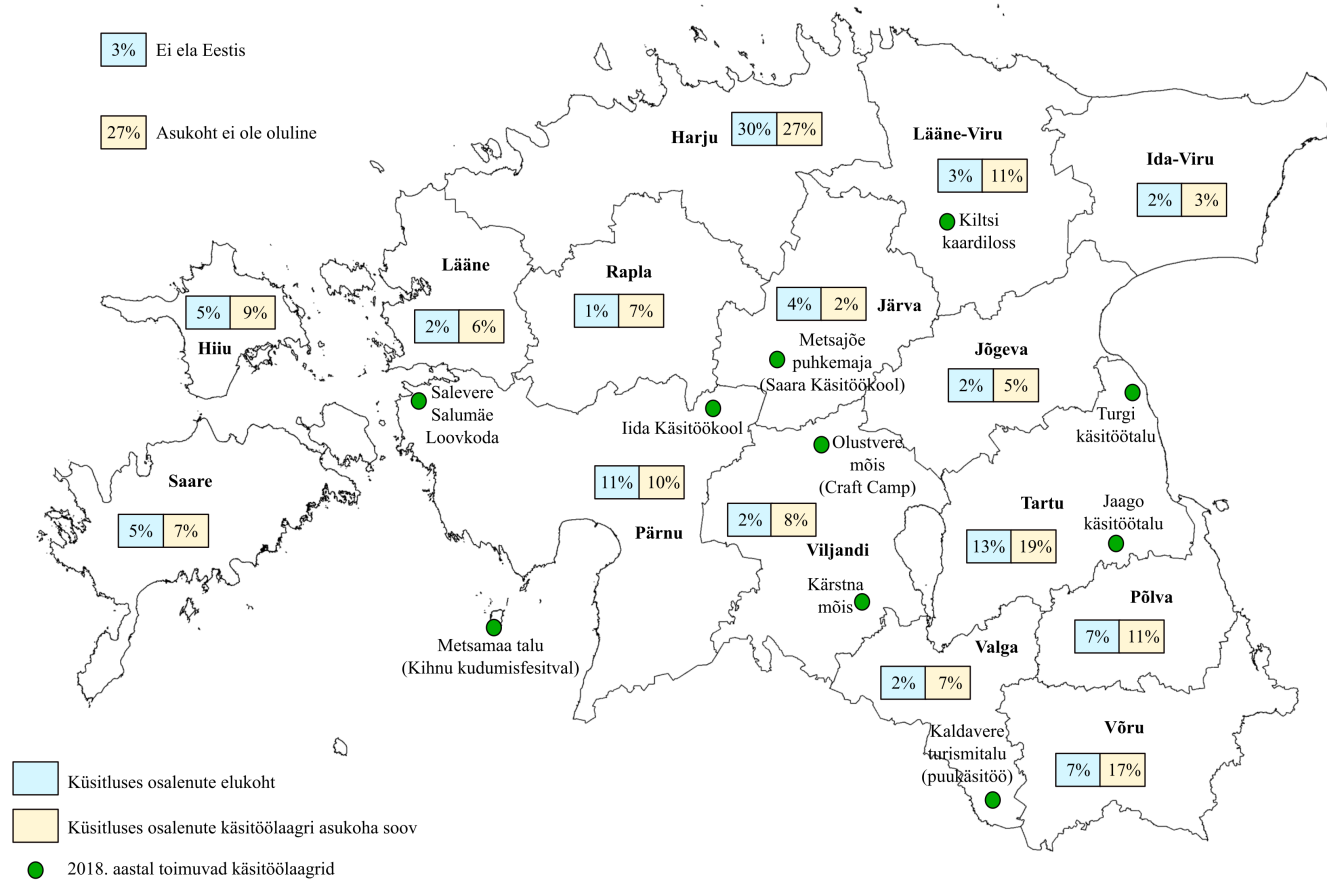
Võimalusel võta endale sobiv katterie kodust kaasa!

**Laager sobib
alg- või
kesktasemele!**

**Too laagrisse kaasa oma tool, taburet, pisem tugitool või laud,
öökapp või muu väiksem mööbliese, mida soovid värskendada!**

Autori koostatud (kasutatud fotod <https://www.britishgas.co.uk/the-source/your-home/improving/upcycling>, flickr.com)

Lisa 17. Käsitööhuviliste elukohad ja käsitöölaagrite toimumiskoha eelistused maakondade lõikes

Autori koostatud (aluskaart Maa-ametist)

SUMMARY

DEVELOPMENT OF SPECIAL INTEREST TOURISM IN RURAL AREAS ON THE EXAMPLE OF ESTONIAN CRAFT CAMPS

Annika Raudsepp

The last two decades have witnessed a growth trend of traveling for interests and hobbies, which is called special interest tourism (SIT). Beside relaxation people are also keen to learn new things and do something active during their trip. Contributing into hobbies helps travellers to get away from the daily routine and be indulged in activities that offer excitement and pleasure. Moreover, traveling for hobbies would also diversify tourism services and enlarge the tourist audience. Especially in countryside that has more challenges to attract tourist than urban areas.

Although the diversity of hobbies in the world is vast, this master thesis focuses on handicraft, which is still popular and can be practised almost everywhere. As is well known, handicraft has been a lifestyle activity in Estonia already hundreds of years. It is noteworthy that even nowadays people have interest in handicraft, craft and “do it yourself” (DIY) projects. The fact that Estonian Facebook group “Käsitöö” (Handicraft) enjoys over 33 000 members is a good proof to that. It is important to add that Estonians buy handicraft books and magazines and visit handicraft fairs and festivals. Yet, it must be admitted that despite a good number of craft enthusiasts in Estonia, the usage of handicraft workshops in tourism services is still limited. Different researches on different fields of SIT reveal that much less is known about craft tourism, which is implied to in this thesis as traveling for participating in craft courses.

Considering all the above-mentioned the main purpose of the thesis is to address proposals to craft, creative and tourism organisations about how to develop client-

oriented craft tourism services in Estonian rural area. The thesis seeks for answers to the following research questions:

- What is the current situation among Estonian craft tourism service providers?
- Which are the wishes and expectations of potential Estonian craft tourists?

Several studies have reported that SIT services are considered as niche services. Obviously, due to limited amount of clients', service providers need to know their customers quite well. Therefore, previous evidence suggests to segment the customers according to similar wishes and expectations. Based on different authors, potential craft tourists were divided into four groups: social or occasional segment, dabbler or beginner, expert or specialist and fanatic. Also, a number of studies have postulated that push (e.g. novelty, social communication, new knowledge, escape from routine, creativity) and pull (e.g. destination, hobby related activities, tutor, price) motivators affect tourist behaviour.

Since the main travel motivator of a special interest tourist is his or her hobby and related activities, they might not care much about the destination. This means that SIT services could be offered successfully also in rural area. SIT services development is based on versatile complex which consists of basic and ancillary services. In addition, the service providers need to be aware that they are influenced by other companies and organisations in service ecosystem as well.

According to methodology, service design approach and double-diamond model was chosen to gain a closer understanding of Estonian craft tourism service providers and hobbyists' motivations. Firstly, craft tourism workshops and courses display has been analysed on the webpages of Estonian Tourism Board (visitestonia.com), Estonian Rural Tourism Non-Profit Organisation (maaturism.ee) and that of several other tourism development centres. Secondly, by secondary data survey the information about craft and creative camps, which are taking place in Estonian rural areas in 2018, has been collected.

Thirdly, in order to identify problems among craft tourism service providers 17 semi-structured interviews (11 by phone and 6 by email) with craft camp and workshop organisers and accommodation businesses, who also might be interested in offering

craft tourism services, have been conducted during 12-27.03.2018. Fourthly, to establish, whether craft hobbyists are interested in craft tourism services and what kind of motives they might possibly have, the information has been collected between 01-15.03.2018 by using Google Forms electronic questionnaire. The number of responses totalled 121. The data has been analysed by descriptive statistics and frequency distribution. Finally, multiple service design tools (persona, empathy map, value proposition canvas, customer journey, prototype) for one selected target group, namely dabbler, has been implemented.

It was well revealed in regard to information display on craft camps and workshops on tourism developers' websites, that the information is inadequate or it is difficult to find it. Additionally, it became evident that service providers have scheduled 21 craft and creative camps all over Estonia in 2018. Yet, craft camps are not represented in all counties, such as Harju county with the highest population figure.

The research on service providers indicate that craft camps are often considered as driven by lifestyle or hobby. As revealed, matching cooperation partners (catering and accommodation providers; and in case international camps also travel organisers), assistants and financial means lack most. Also, some service providers have not acquired present-day marketing knowledge and skills. It was also pointed out that lack of time is a major obstacle to achieve effective marketing.

Research analyses on craft hobbyists reveals two different target groups with similar characteristics and travel motives:

- occasional hobbyists and dabblers as beginners or those restarting with their hobby possessing modest knowledge and skills. Yet, they are keen to improve their knowledge and get away from daily routine;
- specialists and fanatics with good craft experience, which results in self-confidence and capability to train others. They set higher demands and standards to activities and trainers at craft camps.

Additionally, the application of creative methods of service design proved that although the dabbler target group is interested in craft camps, in order to make their participation decision they need a clear understanding of the programme, level of difficulty, material

cost and fee in advance. It is of vital importance for the target group to make sure their skills are adequate for the camp and that at the end they can take a ready-made piece of handicraft with them to demonstrate to the others.

As a result the following major proposals were addressed to craft and creative entrepreneurs:

- to improve cooperation with the tourism stakeholders (establish contacts, training, integrated services);
- to offer craft tourism services also in Harju county with the highest population;
- to promote rural craft tourism services on the websites: visitestonia.com and maaturism.ee;
- to organise craft camps also during weekends in autumn, winter and spring;
- to organise craft camps also in fields other than traditional (women) handicraft;
- to take into account the profile and travel motive of the special interest tourist when offering craft tourism services.

It is important to offer break-off from routine to the occasional hobbyists and dabblers; to provide extra comforts with supplementary services and to increase the target group's general awareness of craft camps using among others also Facebook craft groups as a marketing channel. The core of the development of SIT services targeting specialists and fanatics should be challenging craft camp activities, highly professional tutors and the opportunity to meet local craftsmen as a side activity.

Further research should be undertaken to investigate craft tourists outside of Estonia (foreigners and foreign Estonians) and their travel motives, because service providers find them larger and less price sensitive market than local residents. Last but not least, in the future it is worthwhile to conduct research on how to raise popularity of tourism services with craft and creativity incentive among children and the youth.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Annika Raudsepp,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Huviturismiteenuste arendamine maapiirkonnas Eesti käsitöölaagrite näitel,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Tatjana Koor,
(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, **21.05.2018**